RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1927. Andra kammaren. Nr 21.

Fredagen den 1 april.

Kl. 3 e. m.

Förhandlingarna leddes vid detta sammanträde av herr förste vice talmannen.

§ 1.

Justerades protokollen för den 24 och den 26 nästlidna mars.

§ 2.

Upplästes ett till kammaren inkommet sjukbetyg, så lydande:

Att riksdagsmannen Carl Brännberg på grund av halsinflammation (angina) behöver ledighet från riksdagsarbetet 31 mars—6 april intygas.

Stockholm den 31 mars 1927.

Israel Holmgren,
leg. läk.

§ 3.

Avgåvos följande motioner, nämligen av:

herr *Hansson* i Stockholm *m. fl.*, nr 456, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 236, angående anslag till bekämpande av arbetslösheten;

herr *Brännström m. fl.*, nr 457, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 199, angående anslag till socialstyrelsen m. m.; och

herr *Olsson* i Golvvasta *m. fl.*, nr 458, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 210, med förslag till taxeringsförordning.

Dessa motioner bordlades.

§ 4.

Ordet lämnades nu på begäran till

Svar å interpellationer.

Chefen för justitiedepartementet herr statsrådet **Thyrén,** som anförde: Med kammarens begivande har herr Hage till mig framställt följande spörsmål:

»Tänker herr statsrådet för riksdagen framlägga ett förslag till en socialt betonad hyreslagstiftning, i huvudsaklig överensstämmelse med de riktlinjer, för vilka 1922 års riksdag uttalade sig, och ha av herr statsrådet några åtgärder vidtagits för att denna fråga skall kunna fortast bringas inför riksdagens prövning?»

Då interpellanten sålunda till stöd för sin framställning åberopat vissa uttalanden från 1922 års riksdag i fråga om hyreslagstiftningen, ber jag att först i korta drag få erinra om dessa uttalandens innebörd och det sammanhang, i vilket de förekommo.

Svar å interpellationer. (Forts.)

Under världskrigets fortgång uppkom i vårt land likasom överallt annorstädes behov av ett kraftigt ingripande från statsmaktens sida för reglering av den fria hyresmarknaden. Den första s. k. hyresstegringslagen genomfördes här i landet år 1917. Den fick från begynnelsen en bestämd karaktär av provisorium, i det att den erhöll giltighet blott för en tidsperiod av föga mer än ett år. Denna lagstiftning, som successivt förnyades för varje efterföljande år, upphörde att gälla den 1 oktober 1923. Den tillkom utan egentligt motstånd från något håll, om det ock redan från början ganska allmänt uttalades såsom angeläget, att den icke komme att äga bestånd under längre tid än tvingande nödvändighet kunde påkalla. I den mån lättnad inträdde i kristidens tryck, utbreddes alltmer den uppfattning, att lagen utgjorde ett väsentligt hinder för bostadsproduktionen och därmed avsevärt försvårade en återgång till normala förhållanden. Om rätta tidpunkten för provisoriets avvecklande eller slutliga upphävande rådde emellertid, såsom ännu torde vara i allas minne, rätt länge stor meningsskiljaktighet. I all synnerhet gjordes härutinnan motsatta ståndpunkter gällande vid 1922 års riksdag, då för sista gången förelåg förslag från Kungl. Maj:t om ytterligare prolongation av hyresstegringslagen.

Kärnpunkten i denna provisoriska lagstiftning låg tydligen i tvångsregleringen av hyresbeloppen. Men därutöver innebar lagen andra väsentliga avvikelser från den allmänna hyreslagstiftningen. Här må blott erinras om de bestämmelser, vilka tillkommit för att möjliggöra kontroll av bostadsmarknaden, om begränsning av uppsägningsrätten och om ansvar för s. k. hyresocker. Efterhand hade den ordning, som skapats genom denna kristidslag, för stora delar av befolkningen kommit att framstå såsom den regelmässiga. Det måste då anses ganska naturligt, att med spörsmålet om hyresregleringens upphörande kom att förbindas den frågan, huruvida hela denna lagstiftning, som under flera år övat ett bestämmande inflytande på bostadsförhållandena i landet, borde på en gång fullständigt försvinna. Interpellanten, herr Hage, som önskade bibehålla hyresstegringslagen, gjorde sig i en motion till målsman för den uppfattningen, att vissa bestämmelser i denna lag jämte några nyheter i andra avseenden borde införlivas med den permanenta hyreslagstiftningen. Även lagutskottets flertal, som avstyrkte lagens prolongation, biträdde de uttalanden, till vilka interpellanten nu hänvisat. Utskottet framhöll, att en reformering av föreskrifterna i 1907 års hyreslag syntes i hög grad önskvärd och förklarade sig vilja tillstyrka, att till hyreslagen eller annan författning av icke provisorisk natur komme att från hyresstegringslagen överföras en del bestämmelser, som även efter upphävandet av sistnämnda lag borde bibehållas.

Utskottet angav vissa önskemål, som vid lagens omarbetande syntes böra förverkligas, såsom rätt för hyresgäst att i vissa fall erlägga hyran månadsvis, fastställande av bestämmelser mot hyresocker och bestämmelser angående bostadsförmedling. Mera tveksamt uttalade sig utskottet om vissa förslag, som framställts i motionen, nämligen om ändring i den allmänna lagens regler angående påföljd av försummad hyresbetalning och om införande av optionsrätt för hyresgäst. Andra av motionären antydda ändringsförslag förklarade sig utskottet icke kunna biträda, såsom i fråga om förfarandet vid avhysning, om en särskild procedur för avgörande av intressekonflikter mellan hyresvärd och hyresgäst eller mellan olika hyresgäster samt om särskilda lagbestämmelser rörande hälsovådliga lägenheter. Utskottet fann sig böra tillfoga en erinran, att en reformering av hyreslagstiftningen icke finge hava till syfte att bereda hyresgästerna ökade förmåner utan hänsyn till hyresvärdarnas berättigade intressen; det syntes icke behöva påpekas, att kringskärandet av hyresvärdarnas rätt ej finge gå så långt, att därav framkallades verkningar, vilka ytterst drabbade dem, som vore nödsakade att hyra bostäder. En framställ-

ning i ämnet till Kungl. Maj:t ansågs av utskottet överflödig, då socialstyrelsen redan erhållit Kungl. Maj:ts uppdrag att förbereda förslag till reformer inom hyreslagstiftningen. Om detta slut stod utskottet enhälligt; i fråga om motiveringen anmäldes skiljaktig mening av några reservanter, vilka önskade — för övrigt med bibehållande av hyresstegringslagen — en i någon mån avvikande formulering av de allmänna uttalandena rörande revisionen av hyreslagstiftningen. Utskottets mening biträddes av första kammaren, under det att andra kammaren anslöt sig till reservationen.

Såsom kammaren väl känner och interpellanten jämväl erinrat, förelåg redan till nästföljande års riksdag från Kungl. Maj:t förslag till ändringar i hyreslagstiftningen. Genom riksdagens bifall till propositionen i huvudsakliga delar tillkom lagen den 10 mars 1923 med vissa bestämmelser rörande hyra. Denna lag, som är av definitiv karaktär, innehåller — förutom vissa bestämmelser i ändamål att förmedla övergången från hyresreglering till fri hyresmarknad — stadganden om rätt till hyresbetalning per månad i fråga om smålägenheter, om rätt att erlägga hyra med användande av postanvisning, om rätt i vissa fall att erlägga hyra senare än å avtalad tid, om kommunal bostadsförmedling och om skiljeavtal angående hyrestvister. Därjämte innehöll lagen vissa bestämmelser mot hyresocker, vilka emellertid skulle gälla endast för en begränsad, numera förfluten tid. Förslag om återupplivande av dessa bestämmelser har behandlats senast vid denna riksdag, utan att dock riksdagen funnit anledning att härutinnan göra någon framställning till Kungl. Maj:t.

Såsom av denna kortfattade redogörelse torde framgå, blevo genom 1923 års lag flera av de önskemål förverkligade, vilka omnämndes i lagutskottets yttrande vid den närmast föregående riksdagen. I den kungl. propositionen uttalades av justitieministern, att vissa andra reformspörsmål måst lämnas olösta. Härom anfördes: »Tillfälle att genomföra ytterligare förändringar i hyreslagstiftningen torde återkomma vid en senare tidpunkt, då mer normala förhållanden inträtt och därjämte en fullständigare erfarenhet föreligger rörande denna lagstiftnings verkningar.» Lagutskottet uttalade, under hänvisning till detta justitieministerns yttrande, att ehuru utskottet fortfarande ansåge en revision av hyreslagstiftningen önskvärd — utskottet erinrade särskilt om några punkter, vilka borde göras till föremål för ytterligare utredning, bl. a. rörande optionsrätten — anledning icke syntes föreligga att avlåta någon skrivelse till Kungl. Maj:t.

Den sålunda framförda tanken att låta vissa frågor inom hyreslagstiftningen bliva föremål för fortsatt utredning, fullföljdes omedelbart. Samma dag som den nya lagen utfärdades uppdrog Kungl. Maj:t åt professorn V. Lundstedt att utarbeta en redogörelse för i främmande länders lagstiftning förekommande bestämmelser till skydd för hyresgäster ävensom att verkställa en förberedande utredning angående ytterligare reformer i den svenska hyreslagstiftningen i berörda avseende utöver vad nyssnämnda lag därom innehölle. Till fullgörande av detta uppdrag avlämnade Lundstedt till Kungl. Maj:t en den 1 november 1923 dagtecknad »förberedande utredning av vissa principer för reformering av hyresrätten». I detta betänkande upptogos till diskussion åtskilliga frågor inom hyresrätten, såsom införande av prioritetsrätt åt hyresgäst framför annan hyresgäst, åtgärder för stävjande av s. k. oskäliga hyresanspråk, om hyresgästs rätt till ersättning för kostnader, nedlagda å lägenhetens förbättring, och om ändring i grunderna för hyresrättens förverkande.

Det av Lundstedt avgivna betänkandet remitterades i februari 1924 till socialstyrelsen för yttrande. Efter att hava hört Sveriges Fastighetsägareförbund och Hyresgästföreningarnas Riksförbund inkom socialstyrelsen den 28 november 1925 med utlåtande över betänkandet. I utlåtandet meddelas, att

Svar å interpellationer. (Forts.)

socialstyrelsen i ärendet haft överläggning med »representanter för olika verksamhetsområden och olika intressen, som äga närmare beröringspunkter med bostadsfrågan», — representanter för banker och andra kreditanstalter, hyresförmedlare, fastighetsägare, bostadsföreningar och hyresgästintressen m. fl. Bland dem, som deltogo i konferensen, var även interpellanten, herr Hage. Socialstyrelsen avslutar sitt utlåtande med ett avstyrkande av att remitterade betänkandet lägges till grund för lagstiftning, därvid tillkännagives, att samtliga i den förut omnämnda konferensen deltagande, på därom framställd fråga, enhälligt uttalat sig mot professor Lundstedts förslag.

Av den nu lämnade redogörelsen torde hava framgått, att flera av de önskemål om reformer inom hyreslagstiftningen, vilka framfördes närmast i samband med hyresregleringens upphörande, blivit förverkligade genom 1923 års lag. I andra avseenden har en sådan lösning hittills icke kunnat åvägabringas. I åtskilliga av dessa frågor torde knappast någon mera stadgad opinion hava framträtt; och det lärer för övrigt vara tydligt, att här på flera punkter möta svårlösta och ömtåliga spörsmål.

Innan närmare åtgärder vidtagas för lagändringar inom hyresrätten i dessa och tilläventyrs även andra hänseenden, bör uppenbarligen noggrant undersökas, i vad mån de faktiska förhållandena i olika delar av landet kunna giva anledning därtill. Redan under förra året har varit under övervägande, huruvida en sådan undersökning borde företagas genom inhämtande av erforderliga upplysningar från vissa ämbetsmyndigheter samt kommunala organ och sammanslutningar av fastighetsägare och hyresgäster. Emellertid syntes det nödvändigt att för en dylik ganska omfattande enquête välja en tidpunkt, då med någon säkerhet kunde förutses, när lagförslag i ämnet eventuellt skulle kunna föreläggas riksdagen. Att detta icke kunnat ske till denna riksdag, lärer vara klart med hänsyn till de många andra lagstiftningsfrågor, vilka i år framlagts. Ej heller lärer det vara möjligt att för närvarande göra något bestämt uttalande om utsikterna för den närmaste framtiden. För min del kommer jag att ägna frågan ett noggrant beaktande. I övrigt vill jag erinra, att socialstyrelsen, till vars ämbetsuppgifter hör att med uppmärksamhet följa bostadsförhållandena i landet och som på detta område äger stor och mångsidig erfarenhet, icke torde underlåta att även med avseende å hyreslagstiftningen göra de framställningar till Kungl. Maj:t vilka må finnas påkallade.

Vidare yttrade:

Chefen för socialdepartementet herr statsrådet **Pettersson:** Med denna kammares medgivande har kammarens ledamot herr P. C. Jonsson till mig framställt följande spörsmål:

»1. Är herr statsrådet principiell motståndare till att 9 § 2 mom. i lagen av den 10 mars 1923 om vissa bestämmelser rörande hyra hädanefter kommer i tillämpning?

2. Varom icke kan och vill då herr statsrådet, till ledning för våra städer vid framtida behandling av denna fråga, ange, hurudana förhållandena böra vara på bostadsmarknaden i en stad, där obligatorisk bostadsförmedling förekommer, för att vederbörande stadsfullmäktige skola ha fog för att begära införande av den anmälningsplikt, varom förutnämnda lagrum talar?»

Till besvarande av den framställda interpellationen får jag anföra följande:

I 9 § av lagen den 10 mars 1923 (nr 31) med vissa bestämmelser rörande hyra stadgas följande:

»1. Inom stad med en mantalsskriven folkmängd vid 1923 års ingång av minst 30,000 skall, där icke Konungen på framställning av stadsfullmäktige

medgiver undantag, genom kommunens försorg förmedlas uthyrning av omöblerade bostadslägenheter.

2. Konungen äger på framställning av stadsfullmäktige i stad, där bostadsförmedling jämlikt 1 mom. eller eljest av kommunen ombesörjes, förordna om skyldighet för hyresvärd att, beträffande omöblerad bostadslägenhet, enligt därom i sammanhang med förordnandet givna föreskrifter göra anmälan om hyresledighets inträdande och upphörande ävensom lämna andra för förmedlingen erforderliga uppgifter.»

Beträffande tillämpning av sistnämnda stadgande har förekommit följande.

I skrivelse den 2 juli 1923 anhöllo stadsfullmäktige i Göteborg om utfärdande av föreskrift räknat från den 1 oktober 1923 för Göteborgs stad innefattande skyldighet för husägare att beträffande omöblerad bostadslägenhet inom viss tid efter hyresledighets inträdande och upphörande göra anmälan härom till stadens bostadsförmedling.

I häröver den 15 november 1923 avgivet utlåtande anförde socialstyrelsen, att anmälningstvång på ifrågavarande område enligt vunnen erfarenhet icke visat sig medföra därmed åsyftat resultat och att tillämpandet av detsamma enligt styrelsens bestämda uppfattning icke skulle lända den kommunala bostadsförmedlingen till gagn. Styrelsen ansåg sig därför ej kunna tillstyrka ansökningen.

Sedermera inkommo liknande ansökningar från stadsfullmäktige i Örebro, Hälsingborg, Malmö och Stockholm.

I anledning av dessa ansökningar åberopade socialstyrelsen sitt den 15 november 1923 avgivna utlåtande.

Emellertid utfärdade Kungl. Maj:t den 20 juni 1924 kungörelse (nr 261) angående skyldighet i vissa fall för hyresvärd att göra anmälan om hyresledighets inträdande och upphörande. Kungörelsen gällde städerna Stockholm, Göteborg, Malmö, Hälsingborg och Örebro (således samtliga de städer, som ingivit framställningar i ämnet). Den avsåg omöblerade lägenheter om högst fyra rum, kök däri inbegripet, samt skulle gälla för tiden 30 juni 1924—1 oktober 1925.

Efter framställningar av stadsfullmäktige i Eskilstuna och Gävle beslöt Kungl. Maj:t den 10 oktober och den 12 december 1924 utfärda kungörelser därom att kungörelsen den 20 juni 1924 skulle gälla jämväl i dessa två städer.

Sedan stadsfullmäktige i Örebro, Eskilstuna, Gävle och Malmö ingivit framställningar åsyftande föreskrift om anmälningstvång för hyresvärd i berörda avseende jämväl för tiden efter den 1 oktober 1925, avgav socialstyrelsen den 5 oktober 1925 utlåtande över framställningarna. Socialstyrelsen åberopade däri sitt förenämnda utlåtande av den 15 november 1923 samt anförde vidare följande:

»Styrelsen har sedermera icke haft anledning frånträda sin då uttalade mening utan anser sig i den erfarenhet, som hittills vunnits, hava fått ytterligare stöd för densamma. Det synes sålunda anmärkningsvärt, att vederbörande i Göteborg, där läget på hyresmarknaden numera synes hava avsevärt förbättrats, ej gjort anhållan om prolongation av ifrågavarande tvångsföreskrifter. Enligt uppgift skulle detta bero på att bostadsförmedlingen därstädes anses kunna fungera tillfredsställande utan tvångsanmälan; hyresvärdarna uppgivas finna det själva fördelaktigt att anlita den kommunala förmedlingen. Detta giver stöd åt förhoppningen, att den kommunala bostadsförmedlingen efter hand som läget på bostadsmarknaden förbättras, skall komma att fylla en viktig social uppgift.

Ehuru styrelsen icke tillmäter anmälningsskyldigheten i fråga någon större betydelse, måste det erkännas, att ett vacklande mellan olika ståndpunkter är mindre tilltalande. Om kommunens egen uppfattning tidigare fick vara avgörande i fråga om införandet av anmälningstvång, synes samma grundsats

Svar å interpellationer. (Forts.)

böra följas även beträffande nu föreliggande ansökningar. Socialstyrelsen vill därför icke avstyrka bifall till nu föreliggande ansökningar.»

Framställning i ämnet inkom vidare från stadsfullmäktige i Stockholm. I anledning av densamma åberopade socialstyrelsen sitt nyssnämnda den 5 oktober 1925 avgivna utlåtande.

Den 16 oktober 1925 utfärdade Kungl. Maj:t kungörelse (nr 423) angående fortsatt tillämpning av kungörelsen den 20 juni 1924 angående skyldighet i vissa fall för hyresvärd att göra anmälan om hyresledighets inträdande och upphörande. Denna kungörelse skulle tillämpas i städerna Stockholm, Malmö, Gävle, Örebro och Eskilstuna, d. v. s. i de städer, som gjort framställning i ämnet, och gälla för tiden 1 oktober 1925—1 oktober 1926. Beträffande Malmö skulle gälla vissa av staden föreslagna modifikationer. Bland annat skulle anmälningstvånget där omfatta omöblerade bostadslägenheter av alla storlekar.

I september 1926 ingåvo stadsfullmäktige i *Eskilstuna* framställning om förlängning av ifrågavarande anmälningstvång för tiden 1 oktober 1926—1 oktober 1927.

I häröver den 25 september 1926 avgivit utlåtande anförde socialstyrelsen bland annat följande.

»Visserligen må ej förglömmas, att den kommunala bostadsförmedlingen i de flesta orter, där sådan bedrives, startat under synnerligen ogynnsamma förhållanden, men anmälningstvånget torde icke hava bidragit att förbättra det ofördelaktiga utgångsläget. Snarare synes det hava varit ägnat att underhålla en viss misstro för verksamheten. När nu tillgången på bostäder synes bliva allt större och omflyttningen är livlig, torde betingelserna för en framgångsrik kommunal bostadsförmedling också hava förbättrats. Men det kan dragas i tvivelsmål, huruvida framgången kommer att främjas av föreskrifter, som med rätt eller orätt kunna anses såsom ett mot den ena parten riktat tvång. På de håll åter, där verksamheten redan vunnit parternas förtroende, torde dylika föreskrifter icke vara av behovet påkallade.

Under sådana förhållanden anser styrelsen, att skyldigheten för hyresvärd att anmäla hyresledighets inträdande och upphörande icke bör vidare upprätthållas.»

Jämväl stadsfullmäktige i *Örebro* hemställde om förlängning av anmälningstvånget, i anledning varav socialstyrelsen i avgivet utlåtande hänvisade till sitt den 25 september 1926 avgivna utlåtande.

Genom beslut den 26 september 1926 fann Kungl. Maj:t framställningarna från stadsfullmäktige i Eskilstuna och Örebro icke föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Vidare fann Kungl. Maj:t genom beslut den 15 oktober 1926 en framställning i enahanda ämne från stadsfullmäktige i *Malmö* ej föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Ytterligare framställningar i ämnet hava ej inkommit och vidare beslut i saken icke fattats.

Ifrågavarande anmälningsskyldighet upphörde alltså den 1 oktober 1926.

Av den nu lämnade redogörelsen framgår, att Kungl. Maj:ts beslut att avslå framställningarna från, bland annat, Eskilstuna om förlängning av bestämmelserna om anmälningsskyldighet grundar sig på avstyrkande utlåtanden från socialstyrelsen. Denna styrelsens på en omfattande erfarenhet grundade mening i saken synes mig vara riktig. Om en effektiv och tillfredsställande kommunal bostadsförmedling kan åstadkommas på *frivillighetens* väg, torde det ej vara behövligt att grunda densamma på *anmälningstvång* för hyresvärdarna. Ett sådant tvång kan t. o. m. verka skadligt, då det kan vara ägnat att skärpa den motvilja mot bostadsförmedlingen, som åtminstone tidigare på sina håll fram-

trätt bland hyresvärdarna. Bäst är utan tvivel, om bostadsförmedlingen omfattas med förtroende av både husvärdar och hyresgäster, och för åstadkommande av ett sådant förtroende är ifrågavarande anmälningsskyldighet icke det rätta medlet.

Att för övrigt de större städerna själva i allmänhet icke sätta större värde på ifrågavarande institut framgår redan därav att fyra av de sju städer, i vilka anmälningsskyldighet varit införd, nämligen Stockholm, Göteborg, Hälsingborg och Gävle, avstått från att göra ansökan om dess bibehållande under nu löpande hyresår. I samma avseende kan även erinras, att Norrköping aldrig begärt införande av dylikt anmälningstvång.

I själva verket saknas ej heller statistik, som visar, att anmälningstvånget, då omständigheterna äro ogynnsamma, kan vara ganska ineffektivt såsom medel att befordra bostadsförmedlingen. I Stockholm visade sig sålunda, enligt vad i socialstyrelsens omförmälda utlåtande den 15 november 1923 uppgives, att under de tre första kvartalen år 1923, trots anmälningsskyldighet och trots ett stort antal anmälningar om hyresledighet samt ännu talrikare efterfrågningar på lägenheter, förmedling skedde endast av 93 lägenheter jämte ytterligare några få lägenheter i stadens hus; och under oktober månad samma år förmedlade kontoret i Stockholm förhyrningar av endast 9 lägenheter — oaktat 505 bostadslägenheter anmälts.

Med det nu sagda vill jag emellertid icke förneka, att fall kunna inträffa, då en tillämpning av lagens medgivande av införande av anmälningstvång kan vara påkallad. Om det i någon stad skulle visa sig, att hyresvärdarna vore nog oförnuftiga att i ej alltför ringa omfattning avsiktligt undanhålla lediga lägenheter från uthyrning, skulle det enligt min mening vara lämpligt att genom införande av anmälningstvång motverka olägenheterna av en sådan tendens. Huruvida omständigheterna i en stad verkligen kunna anses påkalla en dylik åtgärd, synes därför böra bero på den utredning, som i varje särskilt fall därom kan förebringas.

Herr **Hage:** Herr talman, mina damer och herrar! Jag skall be att till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet få framföra ett tack, dels för det lämnade svaret, dels därför att jag har blivit i tillfälle att på förhand taga del av vad herr justitieministern skulle säga och slutligen därför att herr justitieministern har meddelat, att denna fråga, som jag gjort till föremål för interpellation, alltjämt kommer att bliva föremål för beredning, och att frågan alltså icke kommer att läggas på hyllan, såsom man möjligen fruktade på en del håll. Jag skulle i detta sammanhang vilja säga, att jag tolkar för min del herr justitieministerns uttalande på det sättet, att frågan alltjämt kommer att behandlas, och att man alltså har att vänta ett förslag i ärendet.

Det är ju visserligen sant, att detta svar endast är givet för herr justitieministerns egen del. Men jag skulle vilja passa på att uttrycka den förhoppningen, att om det möjligen finns någon annan aspirant på befattningen i framtiden, denne måtte ha samma uppfattning på frågan som herr justitieministern. Och för att ge en liten upplysning om, huru saken ligger, skulle jag samtidigt vilja nämna, att vi för närvarande ha en ganska stor och livskraftig hyresgästförening, som är organiserad över hela landet i ett riksförbund. Och om det skulle visa sig andra tendenser från en annan justitieminister, kommer denna förening för sin del säkert att ständigt och jämt hålla denna sak vid liv och göra sina framställningar.

Nu vill jag emellertid betona, att naturligtvis skulle jag varit ännu mycket mera tacksam, om herr justitieministern litet mera bestämt sagt ifrån, att det är hans mening att taga upp denna sak under den närmaste tiden. Ty det är

Svar å interpellationer. (Forts.)

dock på det sättet, att denna fråga varit aktuell i svensk politik sedan år 1922. Åren gå, och man kan ju säga, att i år kan man fira femårsjubileum för denna fråga. Det var nämligen år 1922 som riksdagen uttalade sig för, att det borde åstadkommas en social hyreslagstiftning. Nu vill jag passa på att uttrycka den förmodan och förhoppningen, att vi åtminstone icke komma fram till ett tioårsjubileum för denna fråga, utan att det blir någonting gjort. Det är visserligen sant, att det icke nu för tiden forceras alltför mycket, när det gäller en del lagstiftning. Jag vill därvidlag erinra om, att vi här i år beslutat i två frågor, av vilka riksdagen begärde lagstiftning i den ena frågan år 1905 och i den andra 1906. Så det går sannerligen icke alltför fort med lagstiftningen i det här landet och i riksdagen. Det blir ofta på det sättet, att om det är en riksdagsman, som lyckats få igenom en riksdagsskrivelse någon gång, så blir det så — ifall hans son eventuellt blir riksdagsman — att denne blir i tillfälle besluta om den slutliga utformningen av lagstiftningen i fråga. Det är beklagligt detta, och jag tycker, att herr justitieministern skulle finna det befogat, om vi komme ifrån denna praxis här i landet.

Jag vill nu betona, att, när riksdagen år 1922 uttalade sig för en social hyreslagstiftning, så sade riksdagen bestämt och klart ifrån, att denna sociala hyreslagstiftning skulle icke gälla endast för *abnorma* tider utan vara bestående och stabil och alltså gälla även för *normala* tidsförhållanden. Jag hoppas därför, att icke någon här i debatten om denna sak kommer med det allmänna argumentet: nu hava vi kommit in i andra tider, nu gå vi mot normala tider, och nu finns det ingen anledning gripa till en sådan hyreslagstiftning.

För övrigt vill jag i detta sammanhang säga, att det torde förhålla sig på det sättet, att vi icke ännu äro framme vid normala förhållanden, när det gäller bostadsfrågan. Jag vill i det fallet erinra därom, att hyrespriserna särskilt för smålägenheter visa alltjämt tendens att icke gå ned. Dessa priser stå betydligt över de allmänna priserna på andra förnödenheter. Och alltjämt kan det konstateras, som det skedde för en tid sedan av socialstyrelsen, att vi ha bostadsbrist eller åtminstone knapp bostadstillgång, när det gäller smålägenheter, i icke mindre än 47 städer här i landet. Och slutligen kan man visa på det förhållandet, att i ett flertal stater ute i världen har man ännu icke ansett sig kunna avveckla hyresregleringslagstiftningen. Och där man gjort detta, har man använt sig av en övergångslagstiftning, såsom exempelvis i Norge vilken är ganska restriktiv mot hyresvärdarna. Fortfarande råda alltså ute i världen sådana förhållanden, att det är mycket väl motiverat, att lagstiftningen griper in till skydd för hyresgästerna.

Nu berörde herr justitieministern i sitt svar den utredning, som på sin tid avgavs av professor Lundstedt. Och herr justitieministern betonade, att jag för min del varit närvarande vid en konferens, då både hyresgäster och husägare samt en del representanter för banker m. fl. avrådde ifrån att slå in på den väg, som professor Lundstedt förordade. Detta är riktigt. Men om det nu var så, att detta professor Lundstedts uppslag till åstadkommande av en social hyreslagstiftning icke befanns lämpligt att använda som grundval för en sådan lagstiftning, så menar jag likväl, att detta borde icke motivera, att socialstyrelsen sedan alltjämt har intagit en fullständigt *negativ* ståndpunkt i frågan. Om socialstyrelsen konstaterat, att den lundstedtska vägen icke varit möjlig att beträda, så ligger det väl närmast till hands, att socialstyrelsen försöker själv utarbeta ett förslag i frågan. Om den det hade gjort, hade givetvis denna sak kunnat komma fram fortare, och det hade kunnat bli något resultat på detta lagstiftningsområde.

Jag skulle i detta sammanhang något litet vilja antyda, liksom jag gjort förut, de vägar, som man kunde tänka sig böra beträda, när det gäller att åstad-

komma en sådan reformering av hyreslagstiftningen som den, som vi ofta varit inne för här i riksdagen. Jag vill då först påpeka det förhållandet, att vår nuvarande hyreslagstiftning — som härrör sig från år 1907, alltså från en tid, då sociala synpunkter i mycket ringa grad fingo göra sig gällande vid lagarnas utarbetande — är intagen i den nya jordabalken i lagen om nyttjanderätt till fast egendom. Och hyreslagen beröres särskilt i kapitel 3 om hyra.

Jag tror, att herr justitieministern skall ge mig rätt i det påståendet, att det verkligen kan ifrågasättas, om sådana bestämmelser alltjämt skola finnas uti en sådan lag, som faktiskt behandlar helt andra förhållanden, nämligen i stort sett förhållanden mellan arrendatorer och ägare av hus på landet m. m. dylikt.

Det förefaller mig därför som om det lämpligaste skulle vara, att i första hand hyreslagstiftningen toges bort ur arrendelagstiftningslagen, och tillsammans med den nya lagen om hyra bildade en alldeles särskild lagstiftning. Herr justitieministern betonade själv för några dagar sedan här i kammaren, att så som förhållandena utvecklat sig på samhällslivets olika områden, bleve det ofta nödvändigt att åstadkomma åtskilliga förändringar i lagstiftningen, som härav äro betingade. Jag vågar det påståendet, att på detta område ha framträtt nya förhållanden — det råder ej längre samma förhållande mellan hyresvärd och hyresgäst som förr i världen — vilka motivera, att här åstadkommes en alldeles särskild hyreslagstiftning, främst till gagn för de stora och medelstora samhällena.

Jag menar alltså, att redan i de omständigheter, som jag här anfört, finnes det ett motiv för, att man snarast griper sig an med att åstadkomma en ny hyreslagstiftning med social betoning. Men dessutom ha tillkommit en hel del andra omständigheter, nya rättsförhållanden m. m., som jag förmenar vara av den art, att de kräva en ny lagstiftning. Jag behöver bara peka på det förhållandet, att så småningom har i en viss utsträckning kommit till stånd något, som heter *lägenhetsköp* främst i de stora samhällena. Det existerar, kan man säga, mycket obetydliga eller så gott som inga bestämmelser alls i den lagstiftning som finnes, vilka beröra de nya rättsförhållanden, som inträtt på detta område. Jag vågar säga, att särskilt *där* skulle det vara nödvändigt att åstadkomma vissa lagbestämmelser, som skulle ligga till grund för detta rättsområde.

Men dessutom skulle jag vilja visa på det förhållandet, att när riksdagen 1922 yttrat sig i den här frågan, så framfördes därvid den meningen, att uti hyreslagstiftningen borde införas någonting, som skulle heta *optionsrätt*, d. v. s. rätt för en hyresgäst att bo kvar uti en innehavd lägenhet. Man har ju i någon utsträckning gått in för en sådan optionsrätt, när det gäller jordlagstiftning och ytterligare har ifrågasatts att skrida fram på den vägen, när det gäller att skydda de svenska hemmen. Jag tycker, att när man gjort så på *det* området och när 1922 års riksdag uttalat sig för att de svenska hemmen, även när det gäller hyreslagstiftningen, borde skyddas genom en sådan optionsrätts införande i lagen, vore det rimligt, att man fortast övergick till en lagstiftning, där det gällde att införa denna rätt.

Sedan har man också uttalat sig för, att vår hyreslagstiftning borde förbindas med bestämmelser om *straff för hyresocker*. I det avseendet vill jag erinra därom, att bestämmelser om straff vid ocker redan finnas inom vår lagstiftning. Sådana bestämmelser existera som bekant, när det gäller utlåning av penningar; och vi ha alltså inom svensk lagstiftning principiellt gått in för den uppfattningen, att man har rätt att inskrida mot en person, som använder sig av en annans nödläge för att tillskansa sig en oskälig ersättning. När man nu gjort detta i fråga om utlånande av pengar, så finnes det lika stor anledning att även gå in för en sådan lagstiftning beträffande hyresrätten — där det

Svar å interpellationer. (Forts.)

gäller att skydda ett sådant samhällsvärde som *hemmet*. Åtminstone kan man bestämt påstå, att man, därest man går in för en sådan lagstiftning, icke inför någon ny princip i svensk lag.

Nu vill jag sluta med att uttrycka den förhoppningen, att alltså det löfte, som här givits om ett fortsatt beaktande av hyresgästernas synpunkter, uppfylles på det sättet, att man i fortsättningen sätter in sin kraft på att bereda en sådan lagstiftning. Jag skulle gärna därvidlag se, om herr justitieministern skulle vilja utsträcka sin välvilja på det sättet vid den fortsatta beredningen utav denna lagstiftning, att det även inkallades representanter för hyresgästerna. Jag tror, att hela denna utredning och beredning skulle vinna på en sådan anordning.

Jag skall med dessa ord ytterligare tacka för herr justitieministerns svar och uttala den förhoppningen, att hela frågan så snart som möjligt föres inför riksdagen till avgörande.

Chefen för justitiedepartementet herr statsrådet **Thyrén:** Herr talman! Herr Hages nyss hållna anförande ger mig anledning till att med ett ord beröra ett av de önskemål han talade om. Det angår en punkt, i vilken vår uppfattning fullständigt överensstämmer, nämligen rörande de s. k. lägenhets- eller våningsköpen. Som var man vet är det ett förhållande, som blir allt vanligare i våra dagar, att folk köper sig in i hus genom att köpa en våning. Flera slå sig tillsammans om ett husbygge, och var och en betraktar sig såsom ägare av våningen. Juridiskt sett är han *icke* ägare, och det kan uppstå många och svåra missförhållanden genom den oklarhet, vari hela denna situation svävar i nuvarande lagstiftning. Jag har i likhet med interpellanten den uppfattningen, att detta verkligen är en punkt, som kan och bör med allra snaraste göras till föremål för lagstiftning. Om de andra punkterna vågar jag icke nu yttra mig mera bestämt än som redan skett.

Herr **Jonsson:** Herr talman! Jag har att till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet framföra mitt tack för det han velat svara på mina frågor.

Jag kan också förklara, hur egendomligt det än kanske kan synas, att jag i så måtto är tillfredsställd med innehållet i svaret, att jag väl förstår, att det icke *kunnat* vara bättre. Huruvida herr statsrådet själv är belåten med svaret, därom är jag djärv nog att ha min egen privata mening.

Trots att kammarens ledamöter fått sitt intresse pressat av tre olika interpellationssvar, skall jag dock be om några minuters uppmärksamhet för vad jag nu har att säga. Det är nämligen en sak, som icke bara berör Eskilstuna stad utan också har ett rent konstitutionellt intresse. Svaret bestod, i fall kammarens ledamöter hörde på, dels förnämligast av en redogörelse innehållande uppgift på vilka städer, som ansökt om anmälningspliktens införande och dels av vad socialstyrelsen i varje särskilt fall haft att anföra.

Vad herr socialministern svarat på den första frågan får interpellanten efter råd och lägenhet försöka leta ut bäst han kan mellan raderna i slutet av svarsanförandet. Interpellanten har då fått den uppfattningen, vilken måhända är alldeles oriktig, att den först uppställda frågan är besvarad med ja. Hade svaret emellertid varit alldeles otvetydigt ett ja, då hade herr socialministern icke behövt besvara den andra frågan. Då han nu likväl gjort detta, så kanske man får uppfatta det såsom ett besked därom, att i exceptionella fall böra avsteg kunna göras från den principen, att 2 mom. i 9 § av den lag, varom här är fråga, *icke* behöver tillämpas. Men hur som helst med detta; tydligt är i vart fall, att det är socialstyrelsens mening, som har varit den fullständigt utslagsgivande.

Svar å interpellationer. (Forts.)

Måhända kan det förefalla oförsynt av mig att ens ifrågasätta, huruvida herr socialministern har reflekterat över socialstyrelsens utlåtande av den 25 september 1926. Men det har ju sagts om en av antikens store, att han en gång blundade. Det må vara förlåtligt, om man icke håller det för *alldeles* omöjligt, att herr statsrådet också vid avgörandet av något obetydligt ärende råkat falla för denna svaghet — det är mänskligt, men det kan understundom vara rätt fatalt.

Låtom oss emellertid tills vidare hålla oss till socialstyrelsen. Denna menar att anmälningsplikten är icke blott obehövlig utan till och med skadlig. Vad socialstyrelsen menat borde dock icke ha fått spela någon roll i detta fall; men herr statsrådet har ansett denna mening avgörande, så mycket mer som densamma är, enligt hans åsikt, grundad på en omfattande erfarenhet.

Låt oss nu se, huru denna välgrundade mening tagit sig uttryck under årens lopp. År 1922, då den lag varom nu är fråga förbereddes, yttrade socialstyrelsen, efter att ha talat om erfarenheterna från bostadsförmedlingen under den egentliga kristiden: »Erinras må även, att bostadsförmedlingen åt vederbörande kommunala myndigheter lämnat ett värdefullt material för bedömandet av de åtgärder mot bostadsnöden, som varit påkallade.» Så heter det vidare: »Utgångspunkt för de föreslagna föreskrifterna har för styrelsen varit den uppfattningen, att bostadsförmedlingen är en lokal angelägenhet, som, i den mån denna tillkommer det allmänna, bör handhavas av vederbörande kommun. Med hänsyn härtill har styrelsen vid den föreslagna paragrafens avfattande sökt giva den en sådan form, att den kan erbjuda det legala underlaget för kommunala åtgärder, sådana de på varje ort finnas lämpliga.» Socialstyrelsen säger härefter ytterligare: »I överensstämmelse med vad ovan anförts har styrelsen föreslagit, att avgörandet av frågan, huruvida det för bostadsförmedlingen nödiga uppgiftsmaterialet bör åstadkommas genom tvångsanmälan eller frivillig anmälan från hyresvärdarna överlåtes åt vederbörande kommunala myndigheter.»

På nämnda åskådning grundades sedan lagförslaget i denna del. När detsamma framlades, hade lagrådet, inom parentes anmärkt, ingen invändning att göra mot den 9 §, varom vi nu tala. Socialstyrelsen ansåg sålunda, dels att bostadsförmedlingen är bra att ha, därför att den kan lämna en översikt över bostadsmarknaden, som är nyttig för kommunen, och dels att förmedlingen borde utgöra en *kommunal* angelägenhet. Och med utgångspunkt från sina erfarenheter menade socialstyrelsen, att frågan om införandet av anmälningsplikten borde få avgöras uteslutande av vederbörande kommun. Så kom lagen. Icke fullt ett år efter sitt första yttrande var socialstyrelsen, sedan den under fyra månader funderat på saken, färdig att under åberopande av sin erfarenhet avstyrka tillämpningen av den lagbestämmelse, vars införande styrelsen ett knappt år förut hade varit med om att, likaledes under åberopande av sin erfarenhet, tillstyrka. Två år efter det första yttrandet avgav socialstyrelsen sedan på förekommen anledning ett nytt sådant. I detta vidhöll styrelsen sin mening om olämpligheten av den ifrågavarande bestämmelsens tillämpning men säger tillika, att det måste erkännas, att ett vacklande mellan olika ståndpunkter är mindre tilltalande: »Om kommunens egen uppfattning tidigare fick vara avgörande i fråga om införande av anmälningstvång, synes samma grundsats böra följas även beträffande nu föreliggande ansökningar.» Här hade sålunda socialstyrelsen, som säger sig grunda sina meningar på vunnen lång erfarenhet, ändrat sin uppfattning från året förut. Styrelsen förklarade nämligen, att den icke denna gång ville avstyrka införandet av anmälningsplikten såsom året förut skett. År 1926 kom slutligen ett nytt utlåtande, och där hade socialstyrelsen återigen ändrat mening i det man tyd-

Svar å interpellationer. (Forts.)

ligen var av den åsikten, att kommunens egen uppfattning icke längre spelade någon som helst roll.

Herr socialministern tycker nu i likhet med socialstyrelsen, att det är bäst med en frivillig bostadsförmedling och att anmälningsplikten är mycket olämplig. Det må naturligtvis vara herr statsrådet fullkomligt obetaget att ha en sådan uppfattning, men jag vågar verkligen bestrida, att socialstyrelsens eller socialministerns subjektiva åsikter om sakens reala sida bort få vara avgörande i denna sak. Herr socialministern vet bättre än de flesta i denna kammare, att om man skall tolka en lag, varom det kan råda delade uppfattningar, så skall man se efter vad *de* menade, som gjorde lagen. Jag har redan anfört, att under förarbetena till berörda lagstiftning åskådningen hos socialstyrelsen var den, att på förevarande område de *kommunala* myndigheterna borde vara de bestämmande. På denna uppfattning byggdes också propositionen. Jag skall be att ytterligare få anföra vad i detta fall säges i motiveringen enligt departementschefens yttrande till statsrådsprotokollet: »Alla skäl synas tala för lämpligheten av att i den ifrågasatta, till sin yttre gestaltning mera provisoriska lagen upptaga vissa bestämmelser, vilka kunna utgöra ett stöd för ifrågavarande förmedlingsverksamhet.» Och det säges vidare: »I sakens nuvarande läge anser jag det välbetänkt att, såsom socialstyrelsen föreslagit, giva bestämmelserna sådan omfattning, att stor frihet lämnas de kommunala myndigheterna att ordna hithörande frågor efter eget beprövande.» När propositionen framlades i riksdagen, väcktes en motion om avslag på förslaget i denna del, vilket, om jag icke missminner mig, herr Björnberg kan intyga. Emellertid förklarade utskottet, att det icke kunde godkänna ett sådant yrkande. Utskottet uttalade, att det icke kunde biträda den av motionärerna uttalade meningen, att den anmälningsplikt, som under i andra momentet angivna omständigheter kunde åläggas hyresvärdarna, i allmänhet skulle bliva betungande utan att medföra motsvarande nytta. »Emellertid torde kunna ifrågasättas», fortsätter utskottet, »huruvida det är lämpligt att föreskriva anmälningsplikt för hyresvärd även för det fall, då en ledigbliven lägenhet omedelbart ånyo uthyres och man sålunda knappast kan tala om hyresledighets inträdande. En anmälan om ombyte av hyresgäst under dylika förhållanden torde hava ringa värde, och det kan synas obilligt, att en hyresvärd, som försummat att lämna uppgift därom, skulle komma att drabbas av ansvar. Då det emellertid tillkommer Konungen att meddela erforderliga föreskrifter angående anmälningspliktens fullgörande, torde det kunna förväntas, att vid utfärdandet av dylika föreskrifter den antydda synpunkten kommer att vinna erforderligt beaktande.» Det finns här ingenting som antyder, att man delade motionärens uppfattning om att bestämmelsen om anmälningsplikten vore olämplig och för bostadsförmedlingen skadlig. Detta utskottsutlåtande är undertecknat av herr Jakob Pettersson.

Av vad jag anfört framgår, föreställer jag mig, att socialstyrelsens mening icke varit fast och grundad på lång erfarenhet utan tvärtom ganska vacklande. Det framgår vidare, skulle jag tro, att lagstiftarnas mening utan tvivel varit den, att kommunen skulle få avgöra, om anmälningsplikt skulle införas eller icke. Så vitt jag förstår äger Kungl. Maj:t icke att avgöra, *om* anmälningsplikt skall förekomma utan endast *huru* den skall vara beskaffad. Det har utan tvivel aldrig någonsin varit riksdagens mening, att ett administrativt ämbetsverk skulle kunna sätta sin åsikt i realfrågan över riksdagens åsikt och bringa lagen ur funktion, något som här faktiskt skett.

Det brukar understundom här i landet talas om ministerstyrelse. Jag tror, att man också har anledning säga, att riksdagen bör se upp, så att vi icke få en ämbetsverksstyrelse.

Svar å interpellationer. (Forts.)

Chefen för socialdepartementet herr statsrådet **Pettersson:** Herr talman! Den ärade interpellanten har till en början framställt en del anmärkningar mot socialstyrelsen för att densamma i förevarande fråga ändrat mening. Detta är sant, men jag vill beträffande nämnda meningsändring meddela, vad socialstyrelsen själv säger till stöd härför: »Socialstyrelsen har visserligen i ovan berörda utlåtande principiellt uttalat sig för att frågan om den kommunala bostadsförmedlingens anordnande bör betraktas såsom en kommunal angelägenhet. När nu vederbörande kommunala myndigheter i Göteborg ansett sig böra hemställa om införandet i staden av anmälningstvång på området, borde måhända konsekvensen av denna styrelsens ståndpunkt vara den, att framställningen skulle tillstyrkas. När emellertid sådant anmälningstvång enligt vunnen erfarenhet icke visat sig medföra därmed åsyftat resultat och tillämpandet av detsamma enligt styrelsens bestämda uppfattning icke skulle lända den kommunala bostadsförmedlingen till gagn, anser sig styrelsen icke kunna tillstyrka bifall till föreliggande ansökan.» Styrelsen har här angivit ett, som det förefaller mig, fullt plausibelt skäl för sin ändrade ståndpunkt i frågan.

Vad sedan interpellantens anmärkning mot mig beträffar, så tycks den gå ut därpå, att Kungl. Maj:t icke skulle vara berättigad att, när Eskilstuna stad beslutat bibehålla anmälningsskyldigheten, avslå den gjorda framställningen härom. Till stöd för denna anmärkning åberopar interpellanten ett yttrande från socialstyrelsen ävensom vad som i frågan skulle ha förekommit i riksdagen. Lagen stadgar emellertid, att Konungen på framställning av stadsfullmäktige i stad, där bostadsförmedling finnes eller eljest anordnas, äger förordna om anmälningsskyldighet, och jag tror, att det är i överensstämmelse med gängse språkbruk, om man anser detta betyda, att Kungl. Maj:t äger *pröva* inkommande framställningar och *avgöra*, om de böra bifallas eller icke. Det är visserligen sant, att man vid lagens införande, vid bostadsförmedlingens anordnande, ansåg, att bostadsförmedlingen var en kommunal angelägenhet, och detta är den fortfarande. Det ligger nämligen i kommunernas hand att anordna bostadsförmedling och likaså att taga initiativ till frågan om införande av anmälningstvång. Men om i en kommun stadsfullmäktige taga ett sådant initiativ, har Kungl. Maj:t, såvitt jag förstår att läsa lagen rätt, befogenhet att pröva, huruvida framställningen bör bifallas eller icke.

Herr **Jonsson:** Herr talman! Endast ett par ord! Det är klart, att det här rör sig om en tolkningsfråga. Jag bestrider icke Kungl. Maj:ts *formella* rätt att handla så som Kungl. Maj:t gjort, men jag har sökt att med anförande av utdrag ur lagens förarbeten bevisa, att det utan allt tvivel från början varit meningen, att vederbörande kommun, som bäst känner till huru det är ställt inom dess område i förevarande fall, bör ha avgörandet. Jag måste hålla på att detta är en riktig uppfattning. Jag kan tillägga, att det visserligen i allmänhet är sant, att det ligger i kommunernas hand att bestämma, huruvida det skall finnas en bostadsförmedling eller icke, men att detta icke gäller för alla kommuner; vissa äro nämligen *skyldiga* att ha en sådan förmedling, vare sig de vilja det eller icke. När vissa kommuner nu äro ålagda att anordna bostadsförmedling, kan det icke vara mer än rimligt, att man för dessa kommuner, om de själva vilja, kompletterar anordnandet av bostadsförmedling med anmälningsplikt för hyresvärdarna.

Jag vill vidare fästa uppmärksamheten på att i förevarande fall voro stadsfullmäktige i sitt beslut fullkomligt enhälliga. Det rådde inom de olika partierna fullständig enighet om att anmälningsplikt fortfarande borde vara gällande. Magistraten liksom länsstyrelsen tillstyrkte förslaget, och förord för detsamma lämnades alltså av tre myndigheter — eller låt oss säga bara två — som kände till förhållandena på orten. Men socialstyrelsen, vars mening må-

Svar å interpellationer. (Forts.)

hända — hur det förhållit sig i detta fall kan jag naturligtvis icke bestämt veta — är uttryck för en enda persons åsikt i en hastig vändning, formulerad vid ett skrivbord, har här blivit avgörande framför alla de andra myndigheterna, som bättre voro inne i ortsförhållandena.

Till slut skall jag be att få meddela innehållet i ett telegram, som jag i dag på morgonen mottagit från bostadsförmedlingens föreståndare i Eskilstuna och som lämnar några siffror på detta område. Det lyder: »Statistik 1925, anmälda lägenheter 183, förmedlade lägenheter 183; 1926 anmälda lägenheter 278, förmedlade lägenheter 278.»

§ 5.

Svar å interpellation.

Chefen för kommunikationsdepartementet herr statsrådet **Meurling**, som på begäran härefter erhöll ordet, anförde: Herr talman, mina herrar! Med kammarens tillstånd har herr Engberg till mig framställt vissa frågor rörande tidningsdistributionen inom statens järnvägars områden. Då samma frågor samtidigt framställts i I kammaren vill jag i fråga om den allmänna utvecklingen av detta ärende hänvisa till en därstädes av mig lämnad redogörelse. Mina svar på själva frågorna — vilka svar av mig förut lämnats i riksdagens I kammare — äro:

1) *Anser herr statsrådet, att en uttryckt önskan från pressens sida att få övertaga tidningsförsäljningen är förtjänt av minst lika stort beaktande och tillmötesgående som firmorna Bonniers och Hirschs avsikt att även hädanefter få omhänderhava omnämnda försäljningsrätt?* Frågan besvaras av mig med ja och jag hänvisar till att det nuvarande kontraktets uppsägning, anbudstidens fastställande i enlighet med tidningsutgivareföreningens önskan samt de nya kontraktsförslagens översändande till föreningens granskning skett i detta uttryckliga syfte.

2) *Finner icke herr statsrådet detta vara betänkligt?* Frågan, som syftar på vissa, i tre olika fall specificerade favörer, som genom kioskbolaget Alga skulle hava lagts i firmorna Bonniers och Hirschs händer, besvaras av mig nekande, då dessa s. k. favörer äro av statens järnvägars åtgöranden oberoende eller av interpellanten väsentligt överskattade samt i de senare fallen ej av annan art, än som skäligen bör tillkomma varje innehavare av kioskarrendet.

3) *Finner herr statsrådet denna järnvägsstyrelsens åtgärd lämplig just nu, innan tidningsutgivareföreningen blivit i stånd att få del av sina kommitterades rapport?* På denna fråga, vilken syftar på järnvägsstyrelsens angivna avsikt att annonsera det nya arrendet av tidningsförsäljningsrätten redan den 1 april, ber jag såsom svar få erinra, att styrelsens avsikt varit grundad på förutsättningen, att publicistklubbens och tidningsutgivareföreningens yttranden skulle enligt anmodan inkomma till styrelsen före den 25 mars. Då detta nu icke skett, kommer givetvis ej heller annonseringen att ske den 1 april, utan uppskjutes, enligt vad jag förvissat mig om, i avvaktan på föreningarnas yttranden.

4) *Anser herr statsrådet icke att även denna sida av saken är förtjänt att tagas i betraktande vid det blivande avgörandet av frågan om ensamrättigheten till tidningsförsäljning å järnvägarna?* Frågan torde syfta på interpellantens föregångna yttrande, att blotta tillvaron av den helt igenom på enskild vinning inriktade svenska pressbyrån hotar att medföra stora faror för pressens självständighet och oberoende.

Avser interpellanten härmed, att den enskilda vinningen skall bortskäras, så måste jag bekänna, att jag icke anser det möjligt att på samma goda nivå som nu upprätthålla den tekniskt krävande och ekonomiskt vanskliga tidnings-

Svar å interpellation. (Forts.)

distributionen utan att en fullt skälig vinning beredes de affärsmässigt ansvariga intressena.

Avser interpellanten däremot, att utövandet av denna affär och åtnjutandet av den därmed förbundna vinningen bör förbehållas tidningspressen själv, så vill jag giva min principiella anslutning till denna tanke, som då bör innebära, att under i övrigt jämlika förhållanden pressens företrädesrätt bör klart respekteras.

Jag ber att härtill få foga den erinringen, att jag med jämlika förhållanden givetvis avser såväl i huvudsak lika ekonomiska villkor som ock något så när jämställda förutsättningar att ansvara för distributionens oklanderliga skötsel samt att bakom uttrycket tidningspressen själv måste ligga en allsidigt sammansatt organisation.

Jag ber, herr talman, att härtill få foga ytterligare några ord. Det har upplysts, att tidningsutgivareföreningens yttrande angående de bestämmelser, som skola läggas till grund för en ny upplåtelse, ej skulle kunna förväntas föreligga förrän efter föreningens ordinarie vårmöte i medio eller slutet av maj. Det torde, såsom jag förut i första kammaren erinrat, möta stora svårigheter att i så fall hinna bereda och avgöra detta ärende i så god tid, att en eventuell ny anbudsgivare kan hinna etablera den omfattande affären före årets utgång. För att med säkerhet bereda svenska tidningsutgivareföreningen den tid till förfogande, som kan erfordras för fullt jämlik tävlan med andra entreprenörer, har jag genom järnvägsstyrelsen i dag låtit införskaffa den förbindelse från nuvarande arrendatorn, som framgår av följande brev:

»På därom framställd förfrågan får svenska pressbyrån förklara sig villig, att, om så för erforderlig beredning av frågan om ny upplåtelse befinnes erforderligt, oberoende av skedd uppsägning och på oförändrade villkor förlänga vårt mellanvarande kontrakt med Kungl. järnvägsstyrelsen för tiden från den 1 januari till den 31 december 1928.

— —»

Jag uttalar min förhoppning, att statsmakterna genom denna möjlighet till ett års uppskov med frågans avgörande berett svenska pressen de tillmötesgåenden, som för närvarande äro erforderliga.

Vidare yttrade:

Herr **Engberg:** Herr förste vice talman, mina herrar! Jag ber att då först till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framföra mitt tack för det svar han här lämnat. Jag har kort före sammanträdet satts i tillfälle att taga del av svaret. Jag vill genast från början säga, att mitt första — och jag kan också tillägga mitt sista — intryck av samma svar var synnerligen angenämt, om jag ser på den sakfråga, som det ligger såväl mig som interpellanten i första kammaren om hjärtat att föra fram. Så vitt jag kan förstå, befinna vi oss i den ganska egendomliga situationen, att vid avgörandet av ett interpellationssvar vi redan fått icke mindre än fyra svar från statsrådsbänken. Det gavs *två* svar i första kammaren, det ena av herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet, det andra av hans excellens herr statsministern. I dag har givits ett svar av herr kommunikationsministern, men i min hand kom för några minuter sedan ett svar från hans excellens herr statsministern infört i tidningen Aftonbladet för i afton. Jag får bekänna, att av alla fyra svaren är hans excellens herr statsministerns svar numro två i visst avseende det intressantaste.

Som kammaren torde erinra sig, var det ett allmänt intryck icke bara inom första kammaren utan, så vitt jag fattade det, inom hela den svenska pressen, som kommenterat interpellationsdebatten i första kammaren, att det svar, som

Svar å interpellation. (Forts.)

gavs av kommunikationsministern var *ett* i både syftning och anda och att det, som gavs av hans excellens statsministern i samma avseende var *ett helt annat.* Med alla skäl kunde också den ärade interpellanten i första kammaren taga fasta på denna åtskillnad. Jag tror t. o. m. att han gick så långt, att han uttryckte en önskan, att det skulle bli hans excellens herr statsministern, som skulle avge svaromålet i andra kammaren. Herr statsministern har föredragit Aftonbladet — och det må ju vara hänt!

Herr kommunikationsministern har svarat hos oss, och jag ber att få tacka för att han funnit den nya brygga, på vilken han skulle kunna operera sig fram för att överhuvud taget avge ett svar, efter vad som inträffat i första kammaren.

Jag återvänder alltså till herr statsministerns svar i Aftonbladet. Herr statsministern har utgått ifrån, att tidningen Socialdemokraten sökt inlägga en annan mening i hans uttalanden än uti herr kommunikationsministerns; men, försäkrar herr statsministern, det där är ett misstag, ty de ha utvecklat två olika sidor av en och samma sak. Då blir frågan: har detta interpellationssvar icke på förhand varit underställt regeringschefens godkännande? Jo, säger herr statsministern, man har konfererat i sak, men beträffande utformningen har motsvarande konferens icke ägt rum, och skälet har varit enligt herr excellensens egna ord följande: När det så gällde en ekonomisk och teknisk, icke politisk, fråga, ansågo vi det obehövligt att gemensamt granska ordalagen i svaret. Men så säger han också en sak till, och det är följande: Såväl interpellationen som svaret erhöllo obestridligt en någon ovanlig, temperamentsfull form. På den punkten tror jag egentligen icke finnes anledning att inlägga någon gensaga. Herr statsministern söker emellertid en förklaring till denna ovanliga och temperamentsfulla form, och den säges ligga däruti, att det hade pågått personliga förhandlingar mellan kommunikationsministern själv och interpellanten i första kammaren, och dessa förhandlingar lära ha varit av den art, att de irriterat dem båda. Jag såsom interpellant i denna kammare saknar all kännedom om dessa irritationsmoment. Det är skada, att detta icke upplysts om redan i första kammaren, så att herr Ljunglund satts i tillfälle att förutom många andra värdefulla upplysningar också förse kammaren med upplysning om de rätt märkliga irriterande moment, som här månde ha spelat in. I varje fall skulle jag för min del vilja uttala en önskan, och det är, att när regeringen en annan gång går att avge ett interpellationssvar, herr statsministern genomläser det på förhand och icke sparar med genomläsningen tills svaret redan givits kammaren. Ty hade herr statsministern förfarit så, att han genomläst svaret på förhand så är uppenbart — det ligger i sakens natur — att hela den debatt, som uppstått omkring den sällsamma motsättningen mellan kommunikationsministern och statsministern varit överflödig. Men jag tillägger: jag är övertygad om att debatten överhuvud taget blivit ganska mild, ty hade det svar, som nu avgivits här i dag av herr kommunikationsministern, givits omedelbart i första kammaren åt herr Ljunglund, så hade han liksom jag med den största tacksamhet inregistrerat svaret.

Jag kan nämligen — det måste jag säga öppet — icke finna, att herr statsministern har rätt, när han säger, att även i sak har rätt alldeles samma ståndpunkt, som företrätts av honom och av herr kommunikationsministern. Om man nämligen genomläser, såsom jag gjort på den korta tid, som stått till mitt förfogande här före debattens början, de här båda dokumenten, svaret till herr Ljunglund i första kammaren och svaret till mig i andra kammaren, så finner man, att här förfinnes dock beträffande vissa punkter en alldeles avgörande skillnad. Jag tänker där icke på det som väl herr statsministern tillskrivit de där irritationsmomenten mellan herr Ljunglund och kommunikationsministern, nämligen då han talade om tidningen Fäderneslandet, att hela den passu-

Svar å interpellation. (Forts.)

sen alldeles utmönstrats ur svaret i dag, utan jag tänker på någonting, som för mig och säkerligen för alla är mycket värdefullare, nämligen att medan kommunikationsministern på visst sätt gav interpellanten i första kammaren och tidningsutgivareföreningen överhuvud taget snubbor för att de, som han uttryckte det, kommit först i tjugotredje timmen, så se vi nu, eller rättare sagt höra vi nu, hur kommunikationsministern understryker vad statsministern redan förut underströk i sitt anförande i första kammaren, beredvilligheten från regeringens sida att medverka till en respittid. Ja, energien hos herr kommunikationsministern har utlösts med en sådan framgång, att nu ha vi det brev han uppläste från firman Bonnier, som ger vid handen att man bereder möjligheten till ett års respittid. Det var just detta som herr Ljunglund och jag velat söka med vår interpellation åstadkomma, och jag ber för min del än en gång att hjärtligt få tacka för att detta resultat har uppnåtts.

Beträffande den ekonomiska sidan av denna affär har min medinterpellant herr Ljunglund i första kammaren i sitt verkningsfulla, och, varför icke, temperamentsfulla anförande lagt fram alla faktorer, som voro behövliga för att belysa nödvändigheten av att tidningsutgivareföreningen skulle vidtaga de mått och steg som den här gjort. Jag har därför ingen anledning att närmare fördjupa mig i detta kapitel i annan mån, än att jag ber att få inregistrera, hurusom praktiskt taget en enhällig svensk press, med de undantag som ligga i naturen, har slagit vakt om herr Ljunglunds interpellation och synpunkter och gjort gällande, att här har vuxit upp ett monopol, som kan bli farligt och redan är farligt för den fria pressen och det fria ordet.

Jag vill säga inför kammaren och till protokollet, att denna sak måste fram för kamrarna, därför att hade den icke kommit, så är jag övertygad att den möjlighet till respittid, som tidningsutgivareföreningen nu har fått, den hade icke kommit. Jag nödgas erinra därom, hurusom bokförläggaren Tor Bonnier besökte mig på min redaktion redan innan kommittén tillsatts av tidningsutgivareföreningen, därför att han visste att jag, som annars står herr Ljunglund emot, i den här frågan stod vid hans sida. Han önskade varna mig, och han meddelade mig, som orden föllo, att »*våra* tidningar ha redan skriftligen förbundit sig att icke deltaga i detta äventyr». Jag behöver icke nämna namnen på »våra tidningar». Men det säger sig självt, att man inför en sådan situation kände ett dubbelt behov att bringa denna angelägenhet fram och att hindra de krafter, som här hade intresse av att stå i tidningsutgivareföreningens väg, att fullborda sitt uppsåt. Jag är glad att hans excellens statsministern behjärtat situationen i rätta ögonblicket och som gammal publicist ställt sig solidarisk med tidningsvärlden och gripit in när kommunikationsministern var i färd med att slå spelet i stycken. Jag är övertygad om att jag uttrycker icke bara min egen utan den överväldigande delens av tidningsutgivareföreningen uppfattning i det stycket, när jag ber att få tacka herr statsministern.

Herr **Anderson** i Linköping: Herr talman, mina herrar! Herr Engberg yttrade för några ögonblick sedan att praktiskt taget en enhällig svensk press slagit vakt om herr Ljunglunds synpunkter, att pressen hotas av ett överväldigande monopol och att det gäller att mobilisera alla krafter mot detta — ungefär så uppfattade jag hans ord. Jag kan vitsorda, att en enhällig svensk press gillar syftemålet med herrar Ljunglunds och Engbergs interpellation i den mån den riktar sig mot en monopoliseringsfara. Men jag måste säga att en mycket stor del av den svenska pressen bestämt ogillar den form, som diskussionen rörande denna interpellation sedan tagit. Detta gäller icke bara de tidningar, som enligt herr Engbergs för hela svenska pressen nedsättande insinuation av »naturliga» hänsyn skulle vara hindrade att ge uttryck åt en egen

Svar å interpellation. (Forts.)

uppfattning, utan det gäller tidningar som stå fullkomligt fria. Jag har ställt mig mycket tveksam inför frågan, om det överhuvud tagit varit lämpligt att föra denna sak inför riksdagen, om det varit nödvändigt att göra det. Jag tror att mellanhavandet mellan tidningsutgivareföreningens kommitté och kungl. järnvägsstyrelsen, varom här är fråga, kunnat klaras upp utan att saken blivit dragen inför riksdagen. Att interpellanten haft rätt till det, kan jag naturligtvis icke ett ögonblick bestrida, men jag ifrågasätter lämpligheten av detta tillvägagångssätt.

Bakom interpellationen kan emellertid spåras ett annat syfte än det som direkt framkommit genom frågorna, och det syftet har ju också i den efterföljande pressdiskussionen kraftigt understrukits. Det är det syfte som interpellanten i denna kammare nyss antydde, då han talade om farorna för den svenska pressen av ett överväldigande monopol. Jag ber emellertid att få säga, att den uppfattningen får icke spridas ute ibland allmänheten, att vi här i landet hålla på att förlora pressens frihet. Talet om ett överväldigande monopol är alldeles säkert överdrivet. Det monopol, som svenska pressbyrån har beträffande försäljningen vid statens järnvägar, riktar sig ju icke mot svenska tidningspressen. Det har icke kunnat påvisas att det för svenska tidningspressen i allmänhet medfört sådana vådor som man här antydningsvis framhållit; det saknas bevis för detta påstående. Jag tror mig kunna säga detta, då den tidning, som jag representerar, hör till dem, som herr Ljunglund i sitt anförande i första kammaren upplyste vara av svenska pressbyrån särskilt misshandlade. Trots de siffror som han anförde till stöd för detta påstående vågar jag säga, att tidningarna i allmänhet icke ha den uppfattningen, att pressbyrån behandlat svenska tidningspressen oriktigt och att tidningarna blivit lidande på det sätt varpå pressbyrån handhaft distributionen. Jag kan i det fallet instämma i kommunikationsministerns uttalande i första kammaren. Jag tror att detta motsvarar en rätt allmän uppfattning inom pressen. Vad som emellertid gör, att tidningspressen har upptagit frågan om ett pressens eget distributionsföretag, är väl närmast den omständigheten att den inom ett annat område, nämligen telegrambyråverksamheten, lyckats realisera, och jag vill säga framgångsrikt realisera tanken på ett pressens eget företag. Detta har ingivit förhoppningar om att man även på detta område skulle kunna åstadkomma ett liknande resultat och i pressens händer överflytta detta obestridligen icke bara för pressen men för samhället självt synnerligen viktiga företag. Men om den praktiska genomförbarheten av detta projekt råda inom pressen mycket delade meningar. Det är icke, som här påståtts, bara ett fåtal tidningar, om vilka det insinuerats, att de skulle vara bundna och som förmenas stå i ett särskilt intimt förhållande till Svenska pressbyråns nuvarande ägare, utan det är andra tidningar, som stå fullkomligt fria, som tillåta sig fortfarande hysa den uppfattningen, att det är mycket tvivelaktigt, huruvida det är möjligt och lämpligt, att pressen själv handhar detta distributionsföretag. Jag sitter inne med någon praktisk erfarenhet på detta område, kanske något mera än herr Engberg, emedan jag har haft att mer än han syssla med praktiska tidningsangelägenheter. Och jag måste säga att jag för min del varit mycket betänksam, och därför har jag icke heller underskrivit den motion herr Ljunglund i höstas väckte. Den motionen har spelat en viss roll under debatten, och jag ber därför att få upplysa, att av ägarna till de 108 tidningar som undertecknat motionen ha åtskilliga samma uppfattning som jag angående svårigheten att realisera planen. Men man har ansett det önskvärt att en utredning kommer till stånd. Jag anser det också önskvärt att en utredning kommer till stånd. Men skulle det visa sig, att denna utredning icke leder till något resultat, så beror detta säkerligen icke på sådana yttre förhål-

landen, varom man här talat, utan på *inre* omständigheter, på svårigheten att ena och sammanhålla den svenska pressen om ett sådant företag. Nu kanske någon genmäler: där ha vi det; det möter svårighet att ena pressen, då vissa tidningar intaga en förutfattad ståndpunkt och icke vilja gå med på denna sak. Ja, det är kanske sant, att vissa tidningar ha en förutfattad ståndpunkt, men jag tror, att även om dessa tidningar ville stå utanför, så skulle regeringen — att döma av det uttalande, som gjordes från statsrådsbänken i första kammaren — vara benägen för att till ett av det övervägande antalet tidningar bildat företag överlåta distributionen av pressalster å statens järnvägar. Jag tillåter mig emellertid betvivla, att detta vore någon för pressen gagnelig åtgärd, därför att det otvivelaktigt skulle uppstå så stora svårigheter och slitningar, att man kan befara, att företaget icke skulle bli av längre varaktighet. Jag vet, att detta uttalande kommer att tolkas såsom stridande mot pressens intressen, men det må stå för min egen räkning. Jag vill icke påstå, att jag i den delen har bakom mig en allmän opinion av tidningsägare; deras önskan torde tvärtom vara, att planen realiseras. Men jag har rätt och skyldighet att med den erfarenhet jag möjligtvis må besitta på en del av detta område säga ifrån, att jag tror icke på den praktiska genomförbarheten av förslaget. Därför måste jag också ogilla den stora apparat, som här satts i gång för att befrämja en lösning. Det är knappast lyckligt, att denna sak, som i själva verket är en tidningarnas inre angelägenhet, gjorts till en riksdagsfråga. Jag skulle för min del icke uppträtt i kammaren, om jag icke haft känslan av att här lätt kan uppstå ett missförstånd och att man kanske kan vilja utlägga talet om tidningspressens bristande självständighet på ett sätt, som icke motsvarar det verkliga förhållandet.

Till sist ber jag också få säga, att det är för oss tidningsmän en angelägenhet av stor vikt att bevara den enighet vi vunnit på viktiga punkter i vårt samarbete, särskilt när det gäller telegrambyrårörelsen, att vi icke böra riskera densamma genom att här kasta in splittringsämnen på sätt som skett i diskussionen. Men framför allt är det för oss av största vikt att hindra, att misstankar uppstå i riksdagen och bland allmänheten rörande den svenska pressens förmåga av självständighet. Det är sant, att med den utveckling, som pressen tagit, det i dessa dagar blir allt svårare att bevara dess ekonomiska självständighet. Tidningarna äro numera stora ekonomiska företag, betydande kapital äro investerade i desamma, och det är helt naturligt, att detta kapital kommer från olika källor och medför ett inflytande fördelat på olika händer. Men just i denna omständighet ligger dock en viss garanti för att icke ett visst ekonomiskt inflytande skall kunna på ett obehörigt sätt göra sig gällande. Ytterst vilar dock tidningspressens självständighet på de män, som äro satta i spetsen för tidningarna. Ha dessa icke vilja och kraft och förmåga att hävda en egen ståndpunkt och att stå för densamma, även om detta skulle innebära en risk, tror jag icke det är mycket värt att här söka skapa några garantier mot monopolmissbruk. Jag ber också att få erinra om, att tidningspressens självständighet hotas icke blott från de stora ekonomiska intressenas håll. Det kan också föreligga en fara för pressens självständighet däri, att den blir mer och mer partibunden, att den göres till organ för partier, för klassorganisationer och fackföreningsintressen.

Herr **Engberg:** Herr talman! Den föregående ärade talarens anförande uppfyllde mig, det måste jag tillstå, med ganska stor förvåning. Han sökte göra gällande, att denna sak icke borde komma under riksdagens behandling utan borde handläggas såsom en tidningsutgivareföreningens inre angelägenhet. Jag får verkligen fråga den ärade talaren, om han hyser den uppfatt-

Svar å interpellation. (Forts.)

ningen, att tidningsutgivareföreningen har någon som helst makt och myndighet över kungl. järnvägsstyrelsen. Det kan icke efter den ärade interpellantens framställning i första kammaren vara talaren obekant, att det just var den omständigheten, att den tillsatta kommittén icke hade någon garanti för att den fick arbeta i fred till dess man var färdig med sin utredning, som framtvang åtgärden att interpellera i riksdagen. Nej, herr Anderson i Linköping, jag kan mycket väl medge, att det skulle varit önskligt, om dylika ting kunnat behandlas utanför riksdagen. Men sådan situationen var, fanns det ingen annan utväg, och herrarna torde själva vara vittnen till, att det medgivande, som i dag gjordes från kommunikationsministerns sida, är ett medgivande av den allra största betydelse för det utredningsarbete, som här pågår. Däremot ligger hela det spörsmål, som herr Anderson i Linköping ägnade sin uppmärksamhet åt, utanför diskussionens ram, och jag har icke velat med ett ord beröra detsamma. Spörsmålet, huruvida och i vad mån det kan lyckas tidningsutgivareföreningen själv att skapa en organisation villig att övertaga ifrågavarande rörelse, finns det icke någon anledning att diskutera i detta sammanhang. Vad vi här hade att göra var att belysa frågan, huru vi skulle kunna få nödigt rådrum till slutförande av den utredning, med vilken man på förevarande område är sysselsatt.

Till sist ännu ett ord i anledning av den ärade talarens sista passus. Han talade även om en annan hotande ofrihet för pressen och syftade, som envar förstår, därpå, att den socialdemokratiska pressen skulle stå i beroende till arbetarrörelsen och fackföreningsrörelsen. Jag hemställer till den ärade talaren, att han ville vara snäll och observera den väsentliga skillnad, som här föreligger. Antag, att en man, som förfogar över ett betydande kapital, beslutar sig för att alldeles oberoende av sin egen åskådning driva t. ex. tre tidningar, som alla tre tjäna olika meningsriktningar. Jag hemställer till herrarna, huruvida detta är något som står i god överensstämmelse med den åskådning, som vi gemenligen omfatta. Jag har den uppfattningen, att när en tidning företräder en viss bestämd idé, en viss samhällsåskådning, är detta något helt annat, än när en tidning väljer vilken åskådning som helst bara för att man skall göra största möjliga affär. Den sidan av saken ha vi gudskelov ännu icke haft så stor olägenhet av här i Sverige, ehuru symtom dock funnits. Men se exempelvis på andra länder; jag tänker närmast på vissa engelska tidningstruster, för att icke tala om de amerikanska. När det går därhän, att pressen förlorar sin naturliga uppgift att uteslutande vara tjänare åt vissa idéer och i sället blir affärsföretag, som åsyfta en viss kapitalförräntning oberoende av politiska och sociala åskådningar, är man inne på farliga vägar. Det var detta jag särskilt ville understryka gentemot vad herr Anderson i Linköping sist yttrade i sitt anförande.

§ 6.

Föredrogos var för sig de på kammarens bord liggande motionerna; och remitterades därvid

till statsutskottet motionerna:

nr 451 av herr *Olofsson* i Digernäs *m. fl.;*
nr 452 av herr *Dahlén m. fl.;* och
nr 453 av herr *Bäcklund m. fl.;* samt

till jordbruksutskottet motionerna:

nr 454 av herr *Johansson* i Arkösund *m. fl.;* och
nr 455 av herr *Lindmark.*

§ 7.

Vidare föredrogos, men blevo ånyo bordlagda statsutskottets utlåtande nr 6, första lagutskottets utlåtanden nr 25—27, andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtanden nr 4 och 5 samt andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande nr 3.

§ 8.

Ordet lämnades härpå till herr **andre vice talmannen,** som yttrade: Herr talman! Jag tillåter mig föreslå, att statsutskottets utlåtande nr 6 måtte uppföras sist bland två gånger bordlagda ärenden å morgondagens föredragningslista.

Denna hemställan bifölls.

§ 9.

Avgåvos följande motioner, nämligen av:

herr *Andersson* i Löbbo *m. fl.*, nr 459, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 210, med förslag till taxeringsförordning;

herr *Jansson* i Edsbäcken, nr 460, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 199, angående anslag till socialstyrelsen m. m.;

herr *Olsson* i Högby *m. fl.*, nr 461, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 244, med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 23 oktober 1891 angående väghållningsbesvärets utgörande på landet m. m.; samt

herrar *Sandberg* och *Bergström* i Bäckland, nr 462, likaledes i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 244.

Nämnda motioner bordlades.

§ 10.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen:

från statsutskottet:

nr 101, i anledning av Kungl. Maj:ts under åttonde huvudtiteln av statsverkspropositionen gjorda framställning angående forskarstipendier för docenter vid universiteten och karolinska institutet;

nr 102, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående provisorisk reglering av lönen för biskopen i Lunds stift;

nr 103, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag till restaurering av den gamla gymnasiebyggnaden i Karlstad;

nr 104, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp av ett markområde för anläggande av väg till folkskoleseminariet i Lund m. m.;

nr 105, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rätt för vissa lärare vid folk- och småskolor att för uppflyttning i högre lönegrad tillgodoräkna sig tjänstgöring vid lotsbarnskola;

nr 106, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bestridande av kostnaderna för anläggning av en brännoljecistern vid flottans station i Karlskrona;

nr 107, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för styckjunkaren i Göta artilleriregemente A. U. Olsson från viss ersättningsskyldighet;

nr 108, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bidrag till uppvärmning av det s. k. kungshuset i Karlskrona;

nr 109, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inlösen av en fastighet i den s. k. Djurgårdsstaden;

nr 110, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förstärkning av arbetskrafterna vid nationalmusei avdelning för depositioner och slottssamlingar;

nr 111, i anledning av väckt motion angående restaurering av Ovanåkers församlings kyrka m. m.; och

nr 112, i anledning av väckta motioner om beredande av möjlighet att förlägga repetitionsskolas båda årskurser till ett och samma läsår;

från första lagutskottet:

nr 100, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om förvaring av förminskat tillräkneliga förbrytare m. m.; samt

från bankoutskottet:

nr 113, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående delaktighet i statens pensionsanstalt för överläkare vid vissa statsunderstödda kustsanatorier samt för vissa dövstumpräster; och

nr 114, i anledning av väckta motioner om ändrade bestämmelser rörande pensionering av besiktningsmän vid under offentlig kontroll ställda slakterier.

§ 11.

Till bordläggning anmäldes konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 15, i anledning av väckta motioner om minskning av riksdagsmännens arvoden; och

nr 16, i anledning av väckta motioner dels om lagrådets avskaffande dels ock om ändring i lagrådets organisation.

§ 12.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 5 e. m.

In fidem

Per Cronvall.

Lördagen den 2 april.

Kl. 11 f. m.

Förhandlingarna leddes vid detta sammanträde av herr förste vice talmannen.

§ 1.

Föredrogos var för sig de på kammarens bord liggande motionerna; och hänvisades därvid

till statsutskottet motionerna:
nr 456 av herr *Hansson* i Stockholm *m. fl.;* och
nr 457 av herr *Brännström m. fl.;*

till första särskilda utskottet motionerna:
nr 458 av herr *Olsson* i Golvvasta *m. fl.;* och
nr 459 av herr *Andersson* i Löbbo *m. fl.;*

till statsutskottet motionen nr 460 av herr *Jansson* i Edsbäcken; samt

till jordbruksutskottet motionerna:
nr 461 av herr *Olsson* i Högby *m. fl.;* och
nr 462 av herrar *Sandberg* och *Bergström* i Bäckland.

§ 2.

Konstitutionsutskottets härpå föredragna utlåtanden nr 15 och 16 bordlades åter.

§ 3.

I fråga om straffrihet för företagande av abort.

Till avgörande företogs första lagutskottets utlåtande, nr 25, i anledning av väckt motion angående utredning och lagstiftning om under vilka villkor företagande av abort må vara tillåtet.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 241, vilken behandlats av första lagutskottet, hade herr *Spångberg m. fl.* föreslagit, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte skyndsamt låta verkställa utredning, under vilka villkor företagande av abort kunde vara tillåtet, samt att förslag till lagstiftning i ämnet och erforderliga ändringar av strafflagen måtte föreläggas riksdagen.

Utskottet hemställde, att riksdagen, i anledning av förevarande motion, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning, huruvida och under vilka förutsättningar avbrytande av havandeskap kunde lämnas straffritt, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

I fråga om straffrihet för företagande av abort. (Forts.)

Vid utlåtandet var emellertid fogad reservation av herrar *Hederstierna*, *Ernst W. Svensson*, *S. Erik Anderson*, *Dahl*, *Nilsson* i Antnäs, *Johansson* i Brånalt och *Christenson* i Södertälje, vilka hemställt, att förevarande motion måtte av riksdagen avslås.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Christenson** i Södertälje: Herr förste vice talman! I den här föreliggande frågan har första lagutskottet hemställt om utredning, huruvida och under vilka förutsättningar avbrytande av havandeskap må lämnas straffritt. Utskottets förslag grundar sig på en motion av herrar Spångberg m. fl., vilka begära utredning i detta syfte. I en av herrar Hederstierna m. fl. avgiven reservation, till vilken även jag anslutit mig, har yrkats avslag å motionen.

År 1921, alltså för inte så många år sedan, undergingo straffen för barnamord och fosterfördrivning en betydande nedsättning. Straffet för fosterfördrivning nedsattes då, för kvinna som förövat sådan handling på sig själv, vid fullbordat brott, från straffarbete 1—6 år till fängelse, och vid försök, från straffarbete eller fängelse i högst sex månader till fängelse i högst sex månader eller böter. För medhjälpare nedsattes straffet, vid fullbordat brott, från straffarbete 2—6 år till straffarbete från och med sex månader t. o. m. två år eller till fängelse i minst sex månader och vid försök, från straffarbete i högst ett år till fängelse i högst ett år. Då medhjälpare begår fosterfördrivning vanemässigt eller för vinnings skull, är brottet belagt med strängare straff, men även detta straff nedsattes 1921 så att straffminimum sänktes från två års straffarbete till ett års straffarbete. Det företogs alltså betydande nedsättningar i straffen för fosterfördrivning för icke längre tid sedan än 1921.

Nu begäres utredning om eventuellt fullständig straffrihet i vissa fall. Om man ser på motionärernas motivering, så finner man, att de uppenbarligen syfta till att fullständigt borttaga straff för fosterfördrivning enligt den i motionen angivna regeln, att varje kvinna, gift eller ogift, skall äga bestämma, huruvida hon vill bli mor eller ej. Jag tar för givet, att i denna kammare icke finnes någon mer än motionärerna själva, som vill gå så långt. Det framgår ju också av utskottets uttalande, att detta icke alls är fallet med utskottsmajoriteten. Utskottet yttrar sig mycket försiktigt och berör tre särskilda fall, där fråga om straffrihet skulle kunna komma upp. Det ena fallet är att en kvinna blivit våldtagen och vill avbryta ett havandeskap, som eventuellt uppkommit därutav. Det andra fallet är det, då fostret på grund av moderns eller faderns sjukliga sinnesbeskaffenhet eller av annan orsak kan antagas vara abnormt, och det tredje fallet, som utskottet upptar, är det, att kvinnan under trycket av ett svårt socialt eller ekonomiskt nödläge företar fosterfördrivning.

Nu gäller det som en oskriven lag, att, om fosterfördrivning vidtagits för att rädda kvinnans liv eller för att undanröja en allvarligt hotande fara för hennes hälsa, så är denna gärning straffri, ehuru någon uttrycklig bestämmelse härom icke finnes. Det förefaller mig nästan, som om i det fallet, att en kvinna efter våldtäkt befriat sig från sitt foster, samma regel skulle kunna göras gällande, i betraktande av den synnerliga fara för moderns psykiska hälsa, som kan ligga däri, att hon eljest skulle nödgas bära på och slutligen framföda ett på detta sätt avlat barn. Huruvida man i sådana fall, där fara föreligger på grund av sjukdomsanlag hos föräldrarna, att barnet möjligen kan bli abnormt, kan tänka sig den förutnämnda regeln tillämpad, är säkerligen mycket tveksamt, men det anser jag givet, att i båda de nu anförda fallen skulle det inte ofta förekomma, att någon åklagare verkligen anställde åtal, och således skulle heller inte något straff härvidlag kunna ifrågakomma.

I fråga om straffrihet för företagande av abort. (Forts.)

Vad nu det tredje fallet beträffar, nämligen då det föreligger ett svårt socialt eller ekonomiskt nödläge, så är det givetvis under den kategorien, som det stora flertalet fosterfördrivningar hör hemma. Utskottet säger här, att »om och i vilken utsträckning fosterfördrivning, som företages under trycket av ett svårt socialt eller ekonomiskt nödläge, må lämnas straffri, är uppenbarligen en mycket ömtålig fråga, och utskottet tilltror sig ej nu att göra något närmare uttalande härutinnan». Utskottet vet alltså icke självt, hur det skall ställa sig i denna fråga, och det förefaller mig då litet egendomligt att begära en utredning härom. Som jag nyss nämnde, kommer den huvudsakliga delen av de fall, som inträffa, att tillhöra just denna stora grupp, och, när man icke är säker på, huruvida man där vill medgiva någon straffrihet eller icke, förefaller det mig, som sagt, egendomligt, att man begär en utredning.

Nu är det ju så, att denna fråga, om utredning beträffande eventuell straffrihet för fosterfördrivning, var uppe redan 1921 i samband med de strafflindringar för fosterfördrivning, som då genomfördes. Första lagutskottet yttrade därvid, att det borde ske en ingående och allsidig utredning beträffande frågan, huruvida och i vad mån lagen borde uttryckligen stadga straffrihet för vissa ömmande fall. Då talades om såväl våldtäktsfallet som de fall, då fosterfördrivning förövats under trycket av ett socialt eller ekonomiskt nödläge. Men så säger 1921 års första lagutskott vidare, att utskottet i detta sammanhang velat »uttala som ett önskemål, att vid den fortsatta revisionen av 14 kapitlet strafflagen frågan om fosterfördrivnings straffbarhet i hela dess vidd upptages till prövning».

I det nu föreliggande utskottsutlåtandet framhålles, att frågan om revision av 14 kapitlet strafflagen ännu befinner sig i ett mycket ovisst läge. Detta är ju riktigt, och det kanske kan dröja åtskilliga år, innan förslag härutinnan kan föreligga. Emellertid synes det mig i alla fall nödvändigt att låta frågan om eventuella förändringar å det nu förevarande, synnerligen ömtåliga området utredas och avgöras i samband med den förestående straffrättsrevisionen. Jag vill i detta sammanhang fästa uppmärksamheten på, att i strafflagskommissionens år 1923 avgivna förslag till strafflagens allmänna del införts en generell bestämmelse om, att i vissa fall, som i lagen skulle närmare angivas, domstolen skulle kunna, där omständigheterna vore synnerligen mildrande, fria från straff. Om en sådan bestämmelse, om vars lämplighet i och för sig jag nu icke skall yttra mig, skulle bli genomförd i samband med strafflagsreformen, så är det ju möjligt att den kunde bli tillämplig på fosterfördrivningsfall med synnerligen förmildrande omständigheter, och då skulle väl icke någon annan åtgärd behöva vidtagas i detta hänseende.

Jag och mina medreservanter anse, att fosterfördrivning är ett synnerligen farligt brott, som kan hava mycket betänkliga följder för samhället. Vi skola dock betänka, att det gäller ett spirande människoliv, som man tager död på. Man vet ju inte, vad som kunde hava blivit av detta foster, men det är under alla förhållanden en synnerligen betänklig sak att göra slut på det, och den som förgriper sig på detsamma, känner, därom är jag övertygad, med sig själv, att detta inte kan vara rätt handlat. Det vore ju ganska egendomligt, om lagen skulle säga, att en dylik handling är tillåten, under det att den inre känslan säkerligen skulle fälla ett motsatt utslag.

Nu är det ju alldeles givet, att det förekommer många fall, som äro av mycket ömmande natur, men då vill jag dels erinra om de till fängelse — vid försök t. o. m. till böter — nedsatta straffen, och dessutom vill jag påminna om, att där det förekommer särskilt ömmande omständigheter, villkorlig dom kan, och givetvis också kommer att tillämpas. Det är ju många andra brott i vår strafflag, vid vilkas begående det ofta kan föreligga synnerligen förmildrande omständigheter. Att emellertid för ett alldeles speciellt brott —

I fråga om straffrihet för företagande av abort. (Forts.)

och därtill ett så farligt brott som fosterfördrivning — på förhand fastslå straffrihet i vissa fall, det förefaller mig synnerligen betänkligt. Om man nu inför straffrihet i vissa fall, så låter det lätt tänka sig, att folk får den föreställningen, att straffriheten sträcker sig mycket längre än vad den i själva verket gör. På det sättet kunna åtskilliga lockas in på denna väg, som de annars icke skulle ha beträtt, och vilka först då det är för sent upptäcka, att de begått ett brott, som de bli straffade för. Detta är icke tilltalande.

Herr talman, under åberopande av vad jag anfört ber jag att få yrka avslag på motionen och utskottets hemställan samt bifall till reservationen.

I detta yttrande instämde herr *Nilsson* i Antnäs.

Herr **Leo:** Herr förste vice talman! Den ärade utskottsreservanten, som nyss hade ordet, har på ett ytterst klokt och nyktert sätt begränsat området för debatten i ett ämne, som ju annars lätt kan giva anledning till vidlyftiga utsvävningar. Jag skall för min del försöka följa det goda föredöme han givit och hålla mig så strängt som möjligt till själva saken.

Jag vill då först och i allra största korthet erinra om, att den fråga, som i dag föreligger till riksdagens behandling, ingalunda är någon ny fråga för riksdagen. Redan 1921 hade riksdagen tillfälle att debattera saken i ett annat sammanhang, och båda kamrarna beslöto då att hos regeringen begära utredning rörande de frågor, som här föreligga. Kamrarna biträdde därvid ett förslag, som avgivits av särskilt tillkallade sakkunniga, vilka uttalat, att de funnit det uppenbart, att hela frågan om lagstiftningens förhållande till fosterfördrivningen borde, så snart ske kunde, från grunden underkastas en sorgfällig prövning. Vad utskottet nu för sin del hemställer om, är ingenting annat än att riksdagen skall begära, att den utredning tages upp och fullföljes, om vilken riksdagen skrev 1921.

Utskottet pekar därvid särskilt på ett par saker, som böra komma i beaktande vid denna utredning. »Främst synes böra utredas», säger utskottet, »huruvida det straffria området för fosterfördrivning genom ett eller annat uttryckligt stadgande låter sig närmare bestämmas, eller om man bör stanna vid ett generellt stadgande, att domstolen må, där omständigheterna äro synnerligen mildrande, kunna fria från straff.»

Det är visserligen sant, att det enligt allmän rättsuppfattning för närvarande är straffritt att framkalla abort, då det sker för att rädda kvinnans liv eller för att rädda henne från en annars hotande svår sjukdom, men *formellt* sett är en sådan handling straffbar. Den kan således åtalas, och den kan också formellt sett föranleda straff för den läkare eller annan person, som därvid utför ingreppet. Vad som här i varje fall behöver göras, är att klara upp den saken, huruvida man icke bör i lagen uttryckligen skriva in vad som är allmän rättsuppfattning på detta område. Men utskottet har denna gången liksom 1921 och liksom 1921 års sakkunniga, bland vilka också befann sig nuvarande justitieministern, professor Thyrén, hemställt, huruvida icke det enligt allmän rättsuppfattning straffria området bör utvidgas, och utskottet har också anfört vissa exempel, där detta skulle kunna tänkas vara av behovet påkallat. Gentemot detta ha nu reservanterna sagt, att ett sådant utvidgande av straffriheten syntes dem »stridande mot den i landet rådande rättsuppfattningen och dessutom ledande till ett betänkligt utsuddande av gränsen emellan det på detta område tillåtna och icke tillåtna».

Nu är det ju förvisso så, att det är mycket svårt att avgöra, vad som i en fråga som denna kan anses vara allmän rättsuppfattning. Men nog tror jag, att reservanterna ha misstagit sig mycket grundligt, då de utgå ifrån att den

I fråga om straffrihet för företagande av abort. (Forts.)

allmänna rättsuppfattningen skulle reagera på förhand mot *varje* utvidgande av det straffria området.

Vi ha anfört ett par exempel, i utskottsutlåtandet, vilka jag skall be att i korthet få närmare belysa. Vi ha sagt, att fosterfördrivning där ett havandeskap är följden av våldtäkt bör vara straffri. Vi ha sagt oss, att då en kvinna har blivit utsatt för en sådan för henne fruktansvärd olycka, som våldtäkt innebär, kan det icke vara rätt, att hon till detta också skall behöva lägga lidandet att föda fram ett barn, till vilket kanske en förbrytare eller sinnessjuk är fader. Jag är övertygad om att den allmänna rättsuppfattningen på denna punkt skall giva utskottet rätt och säga, att här bör man, om kvinnan så vill, ha rätt att framkalla abort.

Vi ha vidare pekat på sådana förhållanden, som att det väntade barnet med säkerhet kan antagas vara abnormt. Det kan vara en sinnessjuk kvinna, som är moder, och en sinnessjuk man, som är fader, och utskottet har då frågat sig, vad det kan vara för mening i att samhället skall vägra tillåtelse till att fördriva ett foster, som med allra största säkerhet kan väntas, om det får leva, bli en abnorm människa, till börda för samhället och till glädje för ingen. Även under sådana förhållanden tror jag, att den allmänna rättsuppfattningen är den, att det borde vara tillåtet att göra ett ingrepp.

Man kan, om man vill, anföra ytterligare ett antal exempel. Vi ha ibland sett uppgifter i tidningspressen om huru minderåriga blivit havande oftast till följd av att de blivit lockade till handlingar, om vars innebörd de icke haft klart medvetande, och det kan också hända att dessa minderåriga flickor i många fall varit andligen undermåliga individer. Vad skall det tjäna till, frågar man sig, att då sådana omständigheter äro för handen, förbjuda fördrivandet av ett foster, som ingen har önskat, och som icke kan bli till glädje för någon?

Jag vill ytterligare peka på ett annat område, där man utan minsta tvivel måste anse ett ingrepp vara tillåtet. Man uppröres ibland över en skildring av hurusom en fader har begått blodskam med sin dotter, ibland sin minderåriga dotter, och gjort det under hot av sådan art, att hon tvungits att vara med om handlingen. Om handlingen medfört en livsfrukt, och kvinnan skulle få tillräcklig kraft och självbesinning att i tid anmäla förhållandet, finner åtminstone jag för min del det vara fullkomligt berättigat att samhället i sådant fall tillåter framkallande av abort.

Jag tror således, att man åtminstone i fråga om dessa begränsade områden, varpå jag här har givit exempel och varpå ytterligare exemplifieringar skulle kunna ske, icke behöver vara rädd för att den allmänna rättsuppfattningen skulle reagera, om lagen medgav straffrihet för under nämnda förutsättningar skedda fosterfördrivningar, Däremot är det naturligtvis mycket ömtåligt, när man kommer in på den stora frågan, huruvida ett socialt eller ekonomiskt nödläge överhuvud taget utgör tillräcklig grund för att en fosterfördrivning må vara tillåten. På detta mycket ömtåliga och säkert mycket omfattande område har utskottet icke närmare givit sig in. Men utskottet finner det för sin del självklart, att, när frågan ändå tages upp till behandling, också de synpunkter, som kunna läggas på frågan, huruvida straffrihet skall råda även på detta område, komma under beaktande.

Reservanterna äro för sin del böjda för att med ett blankt nej besvara frågan, huruvida ett socialt eller ekonomiskt nödläge bör föranleda tillåtelse att avbryta havandeskapet. Jag för min del är icke så böjd att svara nej på den frågan. Jag kan exempelvis tänka mig fall, där allmänt humanitära skäl tala så kraftigt för att ett avbrytande av havandeskapet bör vara tillåtet, att de skäl, som i övrigt tala emot en sådan åtgärd, få vika. Man kan tänka sig fall, och sådana ha anförts just i fackpressen, där läkare och jurister ha diskuterat

I fråga om straffrihet för företagande av abort. (Forts.)

denna sak, då en fattig utsliten moder har att ensam försörja en barnskara på 8—10 stycken, under det att fadern är en ofta försupen eller eljest mindre skötsam individ, som icke bidrager eller kan bidraga till familjens uppehälle. Kvinnan trälar och sliter till det yttersta för att hålla hemmet tillsammans men ett nytt havandeskap kan, som professor Forssner uttalat i en intervju, bli den droppe, som kommer bägaren att rinna över. Det kan bli det strå, som knäcker kvinnan och omöjliggör för henne att upprätthålla hemmet. Att under sådana förhållanden allvarligt överväga, huruvida icke ett avbrytande av havandeskapet bör vara tillåtet, synes mig ingalunda strida mot den allmänna rättsuppfattningen i vårt land.

Ja, herr förste vice talman, jag skall åtminstone icke för närvarande gå längre in i ämnet utan nöjer mig med att yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Mosesson:** Herr talman! Då jag om en stund kommer att rösta för reservationen i det föreliggande ärendet, skall jag be att med några ord få angiva skälen, varför jag ämnar sälla mig till reservanterna. Åtminstone i vad på mig ankommer skola icke gent emot majoriteten i första lagutskottet fällas några ord, som kunna tydas såsom bevis för att enligt min uppfattning denna majoritet icke skulle vara så sedligt allvarlig, som vad reservanterna och de, som följa dem i denna fråga, äro. Jag tänker, att det i detta avseende är rätt och tillbörligt att utgå därifrån, att den ena gruppen likaväl som den andra i det föreliggande ärendet handlar i känslan av socialt ansvar. Således, jag har med detta velat säga, att det skall icke på något sätt här göras gällande, att det skulle vara utskottsmajoritetens avsikt att inaugurera några lösliga och samhällsfarliga principer på förevarande område, och ändå är det enligt min uppfattning en ofrånkomlig plikt för riksdagen att, innan den vidtager några åtgärder på ett ömtåligt och omfattande lagstiftningsområde, göra sig allvarligt reda för att påvisbara skäl härför äro för handen. Enligt min uppfattning föreligga på detta område för närvarande icke sådana skäl.

Herr Leo, som förde utskottets talan, sade, att det beträffande den första delen av vad utskottet här föreslår, finnes en ganska allmän rättsuppfattning, som förhindrar, att man tillgriper straffbestämmelser mot personer, som ha bidragit till en abort. Herr Leo menade, att man här endast behöver göra den formella ändringen i lagen så att det, som enligt allmän rättsuppfattning icke är brottsligt, icke heller enligt lagens bokstav kommer att framstå såsom brottsligt. Jag tror, att herr Leo har fullkomligt rätt i denna sin mening att den allmänna rättsuppfattningen är sådan, att en allmän åklagare icke skulle vilja angripa en känd och aktad läkare, därför att han, när det är fråga om en kvinnas liv eller det föreligger andra likartade förhållanden, gör ett ingrepp. Jag tror icke heller, att någon domstol skulle döma en läkare för en sådan gärning.

Nu säger herr Leo, att det kan ju tänkas ett sådant ömmande fall som t. ex. då en kvinna har blivit havande under våldtäkt. Det var mig angeläget att, innan jag skulle bestämma mig för hur jag skulle rösta i detta fall, så gott jag det kunde inhämta de allra bästa upplysningar av den person, som jag tror är den mest sakkunniga och i besittning av den på detta område största erfarenheten, den gynekolog, som, efter vad jag tror, har den största praktiken i vårt land. Jag frågade honom, om i hans praktik någonsin förekommit fall, då en kvinna blivit hävdad under våldtäkt, eller om han, som naturligtvis såsom läkare är å nivå med den medicinska vetenskapen i allmänhet, kände till något sådant fall. Han svarade på den frågan, att han icke kände till något sådant fall. En kamrat här i riksdagen talade om för mig i förrgår, att han kände till ett fall, då en upprörd kvinna kom in i hans hem och sade, att hon hade blivit utsatt för nesligt våld. Han och hela samhället hade fått vara ute och jaga i timtal för att icke säga en hel natt för att få fatt i nidingen. Kvinnan fördes till

I fråga om straffrihet för företagande av abort. (Forts.)

en närboende läkare och, under åberopande av det skedda, begärde hon att ett ingrepp skulle göras. Läkaren förklarade, att han icke kunde göra något, och sedan har man fått veta, att det hela var simulation. Hon hade alltså velat försöka göra gällande att en situation förelegat, som icke varit för handen, för att på så sätt undkomma följderna av en tanklös förbindelse. De fall, där en person är förvunnen skyldig till våldtäkt och havandeskap för den överfallna på grund därav blivit följden, äro säkert så få, att det icke kan vara påkallat att för den skull hasta med en skrivelse till Kungl. Maj:t.

Även om jag för nyssnämnda fall skulle kunna vara med om att biträda lagutskottet, så finner jag mig dock alldeles förhindrad att biträda lagutskottets, låt vara, försiktiga ord rörande andra ömmande fall. Utskottet talar nämligen om sådana fall, då en kvinna under trycket av ett svårt socialt eller ekonomiskt nödläge begär och av någon läkare skulle få hjälp till fosterfördrivning. Hur skall det kunna vara möjligt att få reda på och avgöra de fall, där sådana förutsättningar föreligga, om man annars har den uppfattning, att en fosterfördrivning är någonting abnormt, någonting, som icke bör ske? De åter, som ha den uppfattningen, att ett ingrepp under nämnda förhållanden icke är någonting abnormt, kunna naturligtvis med en sådan uppfattning finna sådana fall och finna många sådana fall. Men med den rättsuppfattning och den åskådning, som jag har i dessa stycken, kan jag icke förstå, efter vilken praxis man skulle bedöma, när sådana svåra sociala eller ekonomiska nödlägen vore för handen som skulle motivera ett ingrepp. I allmänhet skulle jag tro, att detta område, som vi nu äro inne på, är ett så ömtåligt, jag skulle vilja, även om en del personer icke tycker om ordet, säga ett så heligt område, att det höves oss att här vara försiktiga, snarare för försiktiga än för djärva.

Även om jag således är övertygad om, att lagutskottet har under känslan av ansvar gått till sitt arbete och icke velat annat än det som är rätt och gott, frukar jag dock, herr talman, att ett bifall till vad som här föreslagits av lagutskottet i hela dess omfattning skulle leda till ökad ansvarslöshet, till ökad osedlighet, för att icke säga till kättja hos en del oansvariga personer, och vid sådant förhållande är jag nödsakad att rösta med reservanterna.

Herr **Engberg:** Herr förste vice talman! Eftersom jag 1921 var med i lagutskottet, då ärendet den gången var före och då också deltog i kammaren i debatten, vill jag även denna gång säga ett par ord.

Jag måste gentemot den föregående ärade talaren säga, att den synpunkten, som han har anlagt, hur begriplig den än må vara från hans livsåskådning och allmänna uppfattning i hithörande ting, lika farlig och i längden orimlig blir den, om man på den skall bygga ett samhälles lagstiftning. Jag vill erinra den ärade talaren därom, att jag har med egna ögon sett ett fall, där en notorisk sinnessjuk moder, sinnessjuk dock icke i sådan omfattning, att hon omhändertagits av det allmänna, avlat med än den ena och än den andra, en fem, sex barn, som samtliga stått på gränsen till idioti. Kriminalitet, elände och fattigdom har varit familjens öde. Jag skall säga herr Mosesson, att den som har sett någonting dylikt, uppträder icke och tror, att här är ett heligt område, som herr Mosesson säger, som vi skola nalkas med sådan försiktighet, att vi ingenting skola göra. Nej, herr förste vice talman, vi stå här inför ett område, som enligt min uppfattning alltför länge har varit fridlyst, där det sunda förnuftet och den sociala ansvarskänslan alltför länge fått stå och klappa på porten och inte kommit in. Jag har den övertygelsen, att den man, som är justitieminister i den nuvarande regeringen, knappast kan, ens från herr Mosessons sida, misstänkas för att vilja bidraga till åtgärder, som skulle underminera landets allmänna moraliska nivå. Vi komma snart till ett annat ärende, där det kan finnas skäl att erinra om vad i det stycket hände år 1910. Men

I fråga om straffrihet för företagande av abort. (Forts.)

när han bland de sakkunniga varit med om att förorda undersökningar just i de stycken, som första lagutskottet här har ansett böra undersökas, då tycker jag — alldeles oavsett det förtroende som jag tycker att herr Mosesson borde hysa för sin justitieminister — att även herr Mosesson med hänsyn till herr justitieministerns allmänna ur konservativ synpunkt betryggande åskådning, i det här fallet skulle kunna vara med.

Om jag nu tar de fall, som herr Mosesson här berörde, så gör han helt trankilt gällande, att det inte alls skulle föreligga några fall, där havandeskap hade uppkommit såsom konsekvens av våldtäkt. Jag undrar ändå, om vi inte i det stycket få sätta större tilltro till de män, med den nuvarande justitieministern i spetsen, som varit de sakkunniga, än till herr Mosesson och hans meningsfränder. Ty dessa sakkunniga ha i sitt utlåtande just framhävt det havandeskap, som kan bli en konsekvens av våldtäkt, såsom ett bland de problem, som här böra upptagas till undersökning. Herr Mosesson bagatelliserade vidare de sociala och ekonomiska synpunkterna. Jag vill för min del säga, att av samtliga anförda synpunkter äro de för mig de allra mest avgörande. Om herr Mosesson skulle gå ut och titta i det moderna samhällslivet, i de mest eländiga skikten, så skulle han upptäcka, att det fall, som herr Leo anförde, inte är någon isolerad företeelse. Det torde i hög grad vara vanligt. Det har talats om, att det finns äktenskap, där kvinnan är en slavinna under mannen och hans brutalitet. Jag tror, att vi skola vara ärliga nog att erkänna, att sådant existerar i oerhört stor omfattning. Det är sådana fall, där mannen på grund av alkoholism eller allmän obenägenhet att utföra ett ordnat arbete ligger sin familj till last och den stackars kvinnan som tvätterska eller något sådant får hålla det hela samman och sörja för att hungriga barnamunnar mättas. Om i ett sådant fall kvinnan än en gång blir gravid, sedan hon kanske fött fram sju eller åtta barn, så får jag säga, herr Mosesson, att jag tycker, att hans egen religion borde bjuda honom att förstå och behjärta, att en sådan kvinna skall ha rätt att få havandeskapet avklippt hellre än att fullkomligt duka under. Kan det vara någon rim och reson i att vilja upprätthålla en tingens ordning, där det skall vara straffbart för en stackars fattig moder i en sådan situation att handla såsom hennes känsla av ansvar bjuder? Hon vet, att dessa stackars barn, som komma till världen, inte få någon möjlighet att försörja sig. Hon vet, att de skola växa upp under förhållanden, som ge dem från första stunden intryck och exempel, som bli förhärjande för hela deras moraliska uppfattning i framtiden. Tycker herr Mosesson verkligen, att det under sådana förhållanden är märkvärdigt, att man då säger, att en sådan moder bör ha rätt att få den vetenskapliga sakkunskapens stöd för att förhindra en ny olycka?

Ja, jag har, herr förste vice talman, velat erinra om dessa synpunkter. För mig äro de fullkomligt avgörande. En sådan här fråga får icke avgöras i obskurantismens och skenhelighetens tecken. Den skall avgöras i sunda förnuftets. Därför yrkar jag bifall till första lagutskottets hemställan.

Med herr Engberg förenade sig herr *Röing*.

Herr **Johansson** i Brånalt: Herr förste vice talman! De uttalanden, som gjordes av herr Leo, gav mig anledning att begära ordet. Han betonade, hur nödvändigt det skulle vara att följa utskottets förslag i denna fråga och alltså avlåta en skrivelse i ärendet till Kungl. Maj:t. Han sade, att frågan borde fortast möjligt utredas från grunden och sedan i hela sin vidd framläggas för riksdagen, för att riksdagen därefter skulle kunna fatta beslut. Jag vill i anledning därav bestämt göra gällande, att i varje fall den utredning av frågan, som hittills skett, ingalunda gått till grunden av densamma. Och dock gäller det ju här förhållanden av så vital beskaffenhet, att detta sannerligen

borde kunna krävas, redan innan riksdagen inlåter sig på frågan ens så mycket, som utskottet här föreslagit.

I fråga om straffrihet för företagande av abort. (Forts.)

Herr Leo kom vidare i sina uttalanden in på de sociala förhållandena. Det är emellertid härvid att märka, att man helt säkert inom olika samhällslager skulle komma att anlägga helt olika måttstock vid bedömandet av graden av det sociala eller ekonomiska tryck, som skulle berättiga en havande kvinna att verkställa fosterfördrivning. De sociala kraven och den sociala ställningen överhuvud taget te sig helt olika, sedda från herr Leos synpunkter och från mina. Han ställer större krav på livet och anser, att högre sociala och ekonomiska villkor erfordras, för att individen skall kunna vara tillfreds, och följaktligen skulle han i långt flera fall än jag anse skäl föreligga till straffrihet för detta brott. Detta är någonting, som vi måste taga sikte på, särskilt nu, då den alltmer omkring sig gripande materialistiska livsåskådningen driver individerna att bortse ifrån vad som för dem själva och för den framtida befolkningen är verkligen nödvändigt. De materiella intressena söka att göra sig gällande för tillfredsställande av det nuvarande livets krav på allra bästa sätt, och man ser därvid endast till, att man inte bryter så svårt mot gällande lagar, att man kommer under lagarnas straff. Därför försöker man t. o. m. genom att förgripa sig på naturen förminska det arbete och de försakelser, som under andra förhållanden, om flera barn fötts till världen, skulle blivit nödvändiga. För min del ser jag frågan så, att det skulle vara olycksdigert för hela svenska nationens vara eller icke vara i kommande tider, om en sådan minskning i ansvaret skulle komma att ske. Nu talar man om den allmänna rättsuppfattningen. Ja, den moderna rättsuppfattningen på vissa håll är sådan, att om vi skulle följa dess åskådningar, så skulle vi komma långt, långt ut på det sluttande planet. Här har man på än det ena området och än det andra lindrat de straff, som enligt vanliga sunda rättsbegrepp böra följa på brott. Man har gjort detta i rätt stor omfattning, och det kommer enligt mitt förmenande att verka skadligt inom längre eller kortare tid. Då man vill grunda sitt ståndpunktstagande på den allmänna rättsuppfattningen, så kommer det ju an på varifrån man tar denna rättsuppfattning, om man tar den från det ena folklagret eller från det andra.

Herr Engberg uttalade, att han fann det mycket förklarligt och naturligt, att om en kvinna med en slarvig man, som inte fullgör sina plikter som familjeförsörjare, skulle bli i grosses, hon söker få fostret avlägsnat, innan det framfödes. Enligt hans syn på tingen skulle det vara något lyckligt och försvarbart, och straffrihet borde följa. Ja, när man då tänker på vad jag förut nämnde om hur vitt skilda de sociala krav äro, vilka skulle utgöra grunden till straffrihet eller skilja straffrihet från straff, så vill jag fråga, var gränsen skall sättas. Det heter i Sveriges lag, att en domare bör hellre fria än fälla. Med en sådan tillämpning skulle saken säkert komma att få följder, som vi nu icke kunna överblicka. Jag har därför såsom ledamot av utskottet icke kunnat vara med om utskottsmajoritetens ståndpunkt. Beträffande de fall, som vi i vår reservation omnämnt, har mig veterligen åtal icke skett, och något sådant har heller icke inom utskottet påståtts. Och jag är fullt förvissad, att den rättsåskådning, som ligger till grund härför, alltfort kommer att göra sig gällande. Särskilt med hänsyn till de synpunkter, som från socialdemokratiskt håll med all kraft gjorts gällande, befarar jag, att om den föreslagna skrivelsen skulle beslutas och utredningen omhänderhavas av en socialdemokratisk regering, denna skulle komma att framlägga förslag om straffrihet, som ginge vida längre, än vi nu kunna ana. Man har från socialdemokratiskt håll mer än en gång såväl i riksdagen som i tidningspressen gjort gällande, att varje kvinna borde lämnas fritt val att själv avgöra, om hon vill bli mor eller inte. Om en sådan åskådning skulle bli grundläggande för

I fråga om straffrihet för företagande av abort. (Forts.)

vår lagstiftning på detta område, så skulle det med all säkerhet komma att gå ut över den svenska nationen under kommande generationer och komma att drygt straffa sig självt genom de följder, det skulle ha med sig.

Jag ber, herr talman, att få instämma i det av herr Christenson framställda yrkandet.

Herr **Herou:** Herr förste vice talman! För ovanlighetens skull kunna vi kommunister i dag uttala en viss tillfredsställelse över utskottets behandling av en av våra motioner. Vi kunna uttala en viss tillfredsställelse över den förståelse, som utskottet har visat för denna viktiga fråga.

Reservanternas ståndpunktstagande, åtminstone om man tar hänsyn till deras motivering, erinrar ej så litet om Motvalls käring. De ha i sin reservation åberopat sig på den i landet rådande rättsuppfattningen. Äro herrarna verkligen så säkra på, att deras uppfattning i detta nu sammanfaller med den i landet rådande rättsuppfattningen? Äro icke de, som i dag tala mot åtgärder i denna viktiga fråga, tvärtom talesmän för en ideologi, som var förhärskande intill världskriget, för en åskådning, som bottnade i de stora militärstaternas önskan om mycket soldater. Herrar reservanter stå på den gammaltestamentliga ståndpunkten: »Föröken eder och uppfyllen jorden!». Ha inte herrarna märkt, att jorden i detta nu är tämligen uppfylld? Åtminstone under nuvarande sociala ordning. Nöden i hundratusentals arbetslösa familjeförsörjares hem, miljontals arbetslösa i Europa, trängseln i kolonierna, allt detta gör, att lagstiftarna nu måste betrakta denna viktiga fråga ur sociala synpunkter och alls icke ur förlegade reaktionära prästsynpunkter. För övrigt är ju inte ens kyrkan enig. Under det att det bland präster och predikanter i vårt land tycks förefinnas stort motstånd mot åtgärder i denna riktning, så veta vi ju, att biskopar i England, som ju dock ha i huvudsak samma religiösa åskådning, mycket varmt uttalat sig för åtgärder i den riktning, som här föreslagits. Vi, som motionerat i denna fråga, utgå från den synpunkten, att mödrarna i första hand skola ha rätt att bestämma, om och när de skola och böra ge livet åt ett barn. Och vi anse, att staten icke kan ha rätt att med barbariska straff tvinga en kvinna att mot sin vilja sätta barn i världen. Det är, om jag får använda det uttrycket, en samhällsfara, en social vådlighet, att det här i denna kammare finns personer, som på grund av sitt vanetänkande icke vilja bedöma denna fråga, såsom den bör bedömas, ur sociala och ekonomiska synpunkter.

Vi ha i vår motion påvisat, hurusom fosterfördrivningens »veterliga vanlighet» gör, att straffhotet saknar betydelse såsom återhållande faktor. Men därtill medför denna föråldrade lagstiftning bestämda olägenheter. Vore fosterfördrivningen en tillåten handling, skulle den kunna utföras under för kvinnan och hennes hälsa betryggande förhållanden av därtill kompetenta personer. Under nuvarande förhållanden, då läkarna i regel vägra sin medverkan, få fattiga kvinnor vända sig till personer, som sakna den nödvändiga insikten på området. Och den fosterfördrivning, som är mycket vanlig i detta nu, blir därför för mödrarna synnerligen farlig. Å andra sidan kan man, såsom vi i motionen anfört, göra gällande, att en ekonomiskt välsituerad kvinna kan få kvalificerad hjälp även nu. Det kostar mera pengar, men säkerligen går det an att få sakkunnig hjälp, bara det finnes pengar. Därför kommer denna lagstiftning att verka såsom en fullständig klasslag.

Vi ha sagt ifrån i motionen, att vi icke anse fosterfördrivning i och för sig såsom någonting önskvärt och att vi inte vilja med denna motion gå in för en propaganda för fosterfördrivning. I Ryssland, där denna fråga lösts på ett förståndigt sätt, använder man sig av agitation och upplysningsverksamhet för att motverka en icke önskvärd fosterfördrivning.

I fråga om straffrihet för företagande av abort.
(Forts.)

Mina herrar, denna fråga kan icke längre hindras. Ekonomiska och sociala krafter verka för den så starkt, att gamla fördomar ovillkorligen måste vika och brytas.

Herr **Nilsson** i Antnäs: Herr förste vice talman! Jag hade egentligen inte tänkt uppträda och yttra mig i denna fråga, men det var ett par synpunkter, som herr Leo särskilt tryckte på, som uppkallade mig till en liten gensaga. Åsikterna om när abort bör vara tillåten och skälen därför kunna vara olika. Nu säger man, att abort bör vara tillåten exempelvis där barn blivit avlat genom våldtäkt. Det var en av de saker, som herr Leo särskilt tryckte på. Jag må säga, att jag tycker för min del, att det är rent bedrövligt, att man skall skriva ut någonting sådant. Jag är rädd för att man har anledning att skratta eller åtminstone le i mjugg åt ett sådant talesätt. Det lär väl inte vara många, som på allvar tro, att barn kunna avlas under sådana förhållanden. Det är en sak, som helt enkelt torde vara nära nog omöjlig. Jag skall medge, att det kan hända i det fall att mannen hotar kvinnan till livet och att hon för att rädda detta tvingas att ge efter. I annat fall är det väl som sagt nästan otänkbart, med mindre det förefinnes litet god vilja även å kvinnans sida. Men då uppställer sig naturligtvis frågan: Skall man lagstifta för sådana undantagsfall, som mycket sällan om ens någonsin förekomma? Jag skulle verkligen inte förvånas, om våldtäktsfallen bleve talrikare än hittills efter en lagstiftning sådan som den nu ifrågasatta. Jag är rädd för att den kommer att verka på det sättet.

Vidare nämnde herr Leo, vilket också framgår av utskottets utlåtande, att abort även bör vara tillåten, när anledning finnes att antaga, att fostret är abnormt. Herr Engberg var även inne på det kapitlet och talade om en kvinna som föder barn på barn, där endera eller båda föräldrarna äro mer eller mindre abnorma och barnen falla samhället till last. Men nu har jag sett någonting, som går alldeles i strid mot detta. Jag har sett fall, där bägge föräldrarna äro ganska långt ifrån fullt normala, men där det inte finns det ringaste att i det fallet anmärka på deras barn. Skall man med sådana exempel för ögonen kunna sätta någon tilltro till läkares eller andras förmåga att bedöma, när barnet skall bli abnormt? Det är ju alldeles omöjligt. Jag anser följaktligen även detta av utskottet anförda exempel fullkomligt ohållbart.

Så talas det vidare om det fall, att kvinnan lever under sådana sociala och ekonomiska förhållanden, att hon inte anses kunna föda eller fostra barn. Ja, det är ett mycket vidlyftigt kapitel. Jag skall inte alls ge mig in därpå. Jag vill vara framställa den frågan: Vem skall egentligen bedöma, när sådana sociala och ekonomiska förhållanden föreligga? Är det den eller de läkare, som skall verkställa operationen, eller är det någon annan? Jag föreställer mig, att om det skulle gå därhän, så skulle man få lov att ha minst en nämnd i varje kommun, och det bleve kvistigt nog ändå att bedöma en sådan sak.

Detta är ett par små och direkta synpunkter, som lekmannen kan ha på detta spörsmål. Men ännu vidlyftigare och farligare synes det, om man försöker tänka sig in i vilka vådor det kan ha för samhället både i nutid och framtid. Jag skall visst inte försöka ge mig in på detta område. Men så mycket vill jag såsom min mening säga, att om riksdagen bifaller utskottets hemställan nu, så är detta ett steg i riktning att tillmötesgå de upplösningens makter, som nu arbeta så energiskt på detta område, ett steg i riktning mot dövande av ansvarskänslan, vilket enligt min mening leder till sedeslöshet och fördärv. Nu invänder man naturligtvis, att abort skall ske under fullt betryggande former. Men jag frågar: Är inte denna sak av den natur, att det är så gott som omöjligt att finna sådana former och garantier, som äro och kunna anses vara fullt betryggande?

I fråga om straffrihet för företagande av abort. (Forts.)

Jag har tillåtit mig uttala detta och framhålla dessa synpunkter, även med risk att bli bedömd såsom skenhelig av herr Engberg. Det är ingen skenhelighet, utan det är min fulla och ärliga övertygelse, och den har jag rätt att uttala utan några som helst insinuationer om skenhelighet.

Jag yrkar, herr talman, bifall till reservationen.

Fru **Östlund:** Herr talman! Jag skulle i denna fråga kunna inskränka mig till att instämma i vad som förut anförts av herr Leo och herr Engberg. Men jag skulle därutöver vilja svara något på vad som från reservanternas sida anförts i debatten.

Herr Christenson talade om motionens motivering och sade, att man nu gick in för denna. Jag tror inte, att man får bedöma frågan så. Ty vi få väl ändå närmast hålla oss till vad utskottet anfört i sitt utlåtande. För övrigt tyckte jag, att herr Christenson i sitt resonemang gjorde åtskilliga medgivanden. Hans anförande föreföll mig tala lika mycket för som mot en utredning. Herr Christenson yttrade, att utskottet blev mycket osäkert, när det gällde, hur långt man skulle kunna gå i fråga om godkännande av ett socialt och ekonomiskt nödläge såsom skäl för ett ingripande. Ja, det är ju ett faktum, att detta är en mycket ömtålig fråga. Men såsom framhållits i en intervju av en av våra förnämsta auktoriteter på detta område, professor Forssner, äro de förhållanden, som för närvarande existera, sådana, att de medföra ännu större osäkerhet, varför det kan sägas vara ännu farligare att låta därvid förbli än att gå in för en utredning.

Till herr Mosesson skulle jag vilja säga, att det var enligt min uppfattning tur, att herr Mosesson avstod från att bedöma de skäl, som förestavat utskottsmajoritetens votum. Jag skall för min del lika gärna som någon annan medge, att denna fråga är bland de ömtåligaste som man överhuvud taget kan behandla. Men jag anser också, att jag är tillräckligt gammal och har så mycket erfarenhet från det sociala arbete, i vilket jag deltagit, att jag något så när kan bilda mig ett omdöme i frågan. Och det är verkligen just dessa mina erfarenheter, som i ganska stor utsträckning förestavat mitt votum.

Jag vill återgå till att erinra om de uttalanden från läkarhåll, som gjordes strax efter det denna motion väckts, och främst då till ovan nämnda uttalande av professor Forssner. Han förklarade sig fullt övertygad att något borde göras för att hemlighetsmakariet och kvacksalveriet på detta område skulle kunna komma bort. Han sade, enligt intervjun, att »vi ha på allmänna barnbördshuset massor av svåra infektionssjukdomar, vilka stundom nedbryta kvinnans hälsa och stundom medföra döden», efter ett på ett eller annat sätt företaget försök till avbrytande av havandeskapet. Det är så mycken okunnighet och så mycken oreda rådande på detta område, att jag tror, att det just därför är lämpligt och lyckligt för alla parter, att en utredning kommer till stånd. Det förekommer också fall inom alla samhällslager, även bland bättre lottade, — man kunde ju då kanske vara frestad tillägga bland bättre vetande. »Den, som inte tror detta, han tar storligen miste», säger professor Forssner. Detta är ord, som borde väga rätt tungt, när man behandlar denna fråga. Om vi, kanske de flesta av oss, anse, att en eller annan detalj är oklar, när vi behandla denna fråga eller när vi gå att rösta om densamma, så vill jag säga, att enligt min uppfattning det enda, som kan ge klarhet, är en utredning. Att utskottets utlåtande fått den avfattning det har beror, såsom åtminstone alla som deltagit i utskottsbehandlingen veta, just därpå, att man väntat, att en blivande utredning skulle taga itu med denna fråga helt och fullt och att utskottet naturligtvis inte haft möjlighet och kanske inte heller skyldighet eller rättighet att göra denna utredning. Även om man nu på vissa håll medgiver, att straff icke bör följa i händelse av fosterfördrivning, föranledd av våldtäkt

och i vissa andra fall, är man dock motståndare till att låta trycket av ett socialt eller ekonomiskt nödläge gälla såsom motiv för ett dylikt ingripande. Ja, i fråga om detta sistnämnda har ju utskottet icke yttrat sig, varför utskottets utlåtande i denna punkt naturligtvis inte kan avse något som helst ståndpunktstagande.

I fråga om straffrihet för företagande av abort. (Forts.)

I likhet med den talare, med vilken jag tillät mig instämma, skulle även jag kunna berätta åtskilligt om den erfarenhet man gör inom det sociala arbetet, man undgår inte att göra en hel del reflexioner. Men då riksdagens beslut i en sådan fråga som denna väl icke böra vara alltför mycket beroende av sådana exempel, skall jag avstå från detta och sluta med att instämma i yrkandet om bifall till utskottets hemställan, och jag gör detta i känslan av det ansvar, som vilar på var och en, som vill ha klarhet och reda på detta område och som vill ha bort det hemlighetsmakeri och kvacksalveri, som för närvarande synes förekomma.

Herr **Hallén:** Herr talman! Jag har med stort intresse åhört såväl den förste talaren för utskottets förslag, herr Leo, som den sista talaren, som nyss hade ordet, och i stort sett kan jag helt instämma i de allmänna synpunkter, som från de två hållen framförts. Jag tror, att det är ganska svårt att göra några nämnvärda invändningar mot det tal, som förts om det befogade i att de olyckliga kvinnor, som varit utsatta för våldtäkt eller som eljest blivit gravida under sådana förhållanden, att det är ett rent samhällsintresse, att havandeskapet icke får fullföljas, tillerkännas rätt till ett sådant ingripande, genom att man på lagstiftningens väg reglerar dessa förhållanden och kommer ur den skumrasktrafik, som med all rätt av utskottet påtalats. Jag vill likväl ha sagt här, att fullt så enkel är dock inte frågan, att man, när t. ex. en stackars utpinad hustru, som redan har en stor barnkull, kanske faller offer för en stupid och rå mans brutalitet och återigen blir i omständigheter, bara skall kunna liksom falla tillbaka på den möjlighet, aborten erbjuder. Det finns ju också andra utvägar, såsom här också framhållits, vilka därvidlag kunna komma i beaktande. Men i alla fall, jag vill gärna erkänna, att mycket talar för att en skyndsam utredning är av behovet påkallad för alla dessa uppenbart behjärtansvärda fall.

Men det finns likväl i utskottets motivering en punkt, som jag för min del betraktar som den verkligt springande punkten, det principiellt avgörande nya steget, som skall tagas, den milstolpe i rättstänkandet, som utskottet uppmanar riksdagen att nu utan vidare gå fram till. Och det är den förut påpekade satsen om i vilken utsträckning fosterfördrivning, som sker under trycket av ett svårt socialt eller ekonomiskt nödläge, må lämnas straffri eller icke. Det som därvidlag anförts av herr Leo kan jag för min del alldeles instämma i. Jag tror, att man får inte vara så trångbröstad, att man under alla förhållanden skulle vilja slå dövörat till för humanitetens och barmhärtighetens synpunkter gentemot en hustru i den sorgliga belägenhet, som han i början av sitt anförande skildrade. Men det är en sak. En annan är, att det naturligtvis kan tänkas oändligt många fall, där tillräckliga skäl för en sådan åtgärd på intet sätt kunna anses föreligga. Nu kan utskottet för sin del invända, att naturligtvis har utskottet inte velat lämna ett finger åt en sådan synpunkt. Ingen, kan utskottet säga, vill väl beskylla utskottet för att på något sätt vilja avtrubba ansvarskänslan och underlätta lösaktigheten. Mot en sådan misstanke kan naturligtvis utskottet med allt fog reagera, och jag för min del skall inte för ett ögonblick göra mig till talesman därför. Men vad jag vill fästa kammarens uppmärksamhet på, det är, att det är alldeles fördömligt och olämpligt, att man begär en utredning, som skall omfatta även frågan om, låt oss

I fråga om straffrihet för företagande av abort. (Forts.)

säga, i vad mån unga ogifta självförsörjande kvinnor skola, såsom från kommunistiskt håll säges, själva bestämma, huruvida de vilja bli mödrar eller inte, utan att man samtidigt angiver några som helst riktlinjer för utredningen i detta avseende. Jag menar, att det är högst angeläget, att man något så när ser de allmänna linjer utstakade, inom vilka den utredningen skall röra sig. Det går inte an att man bara skriver, att detta uppenbarligen är en mycket ömtålig fråga. Ty det är ingen upplysning. Det veta vi allesamman. Men skall den frågan utredas, i vad mån man alltså på grund av ekonomiska och sociala skäl skall få företaga fosterfördrivning, då är det inte mer än på sin plats, att riksdagen *något så när* kan se skisserad framför sig den allmänna ramen och omfattningen för en sådan principiellt fullständigt ny uppfattning i lagstiftningen. Det sades, att det är just det, som utredningen skall undersöka. Det få vi se, när utredningen föreligger. Nej, jag menar, att man får inte resonera så. Ty det är väl tvärtom det naturliga, att riksdagen, när den begär en utredning, först har en smula kartlagt det nya området, något så när angivit de allmänna gränser, inom vilka utredningen skall företagas och även givit i viss grad direktiv för densamma. Jag vill erinra, att när det var tal om den förstakammarutredning, som den nuvarande regeringen satte i gång, så påpekades med allt fog i den socialdemokratiska pressen, att här gavs inte några som helst riktlinjer för utredningen och det var väl det första man kunde fordra i ett dylikt fall. Jag tyckte, att detta var ett mycket riktigt resonemang. Men med lika stort fog kan man i detta fall verkligen fordra, att man skall något så när kunna se och bedöma räckvidden av de åtgärder, beträffande vilka man vill ha en utredning till stånd. Men detta är här ingalunda fallet. Utskottet säger mycket riktigt, att det är en mycket ömtålig fråga, och om jag inte är fel underrättad, har nog inom utskottet just denna punkt i motiveringen varit föremål för åtskillig överläggning. Nog hade det varit värdefullt, om man, gärna med bibehållande av denna mening, litet närmare angivit, hur man själv tänkt sig en sådan lagstiftning. Det sades av fru Östlund, att det ansåg sig utskottet inte kunna göra. Men vem skulle vara sakkunnig i detta fall om inte utskottet? Finns det inte vissa principer i fråga om denna fosterfördrivning, som klart och otvetydigt kunna avvisas? Det finns alldeles säkert sådana. Men därom vill utskottet inte alls uttala sig.

Herr talman, då jag anser, att en utredning rörande de allmänt humanitära och behjärtansvärda motiv och syften, som framhållits av den ärade talesmannen för utskottet, är hårt av nöden, särskilt med tanke på den tidigare delen av motiveringen, vill jag för min del gärna yrka bifall till utskottets hemställan men med uteslutande av den punkt i motiveringen, som börjar med orden »Om och i vilken utsträckning» samt slutar med ordet »härutinnan». Jag kan, innan jag slutar, säga, att jag kan visserligen förstå, att detta kan på en del håll vålla besvikelse. Man säger, att då tappar man alldeles bort den sociala synpunkten. Det kan ju finnas sådana fall, där både socialt ömmande och ekonomiskt tryckande villkor motivera, att så att säga med statligt medgivande en abort må företagas. Ja, jag erkänner det än en gång, och jag vill på förhand värja mig för en beskyllning att här vara reaktionär och inte vilja medge att även där kunna finnas befogade synpunkter. Men då menar jag, att då utskottet icke mäktat på denna ytterst ömtåliga punkt angiva någon riktlinje, få vi nöja oss med att som det första steget begära en utredning beträffande dessa rent fysiologiska synpunkter, och sedan må det bli en enskild motionärs sak att med tydligare angivna riktlinjer och direktiv vädja till riksdagen, i vad mån även sociala och ekonomiska nödlägen skola medge en abort eller icke. Jag menar, att detta är för ögonblicket den klokaste och framkomligaste vägen, och därför ber jag, herr talman, att få yrka bifall till det av mig framställda förslaget.

I fråga om straffrihet för företagande av abort. (Forts.)

Fröken **Wellin:** Herr talman! Jag skall instämma med fru Östlund i det avseendet, att om sådan behandling skall förekomma, är det riktigast, att den göres av läkare och icke av kvacksalvare. Men för min del måste jag tillägga, att därmed har fru Östlund icke bevisat, att dessa behandlingar böra få förekomma, och ej heller att det bör vara valfrihet och straffrihet på detta område. Jag skall gärna erkänna, att här kunna finnas ytterligt ömmande fall, jag vill ge fru Östlund rätt härutinnan, och det har också erkänts av reservanten herr Christenson.

Fru Östlund talade om sin erfarenhet från det sociala arbetet, vilken stödde henne i hennes uppfattning. Också jag kan åberopa mångårig erfarenhet inom det sociala arbetet, men jag har av dessa erfarenheter bildat mig en annan principiell uppfattning än fru Östlund tyckes ha gjort. Jag har fått den uppfattningen dels i fråga om arbetet på det sociala fältet och dels i fråga om uppfostran i allmänhet, att för danandet av en stark karaktär hos en människa fordras, att man följer två principer. Den ena är, att man lägger barnens och ungdomens fostran och ledning efter de bästa etiska uppfostrande linjerna, det andra är, att det finnes hos individen en nyttig fruktan för följderna av de egna handlingarna. Då jag har den uppfattningen, att vi människor under hela vårt liv i vissa avseenden förbli barn, speciellt i det avseende jag här berört, kan jag icke taga på mitt ansvar att stryka den ena av dessa principer för danandet av en stark mänsklig karaktär, och därför, herr förste vice talman, ber jag att få yrka avslag på motionen och utskottets förslag samt bifall till reservationen.

Herr **Pehrsson** i Göteborg: Herr förste vice talman! Jag begärde ordet närmast med anledning av herr Herous yttrande. Det var ett ord där, som för mig kastade ett ljus över detta ärende, som jag ej vill behålla för mig själv utan tala om här i kammaren.

Herr Herou sade nämligen, att i Ryssland hade man på ett förträffligt sätt löst frågan. Det är alltså avgjort, att denna motion hör till detta, om vilket man använt uttrycket »skriet från östern». Det förefaller mig, som skulle utskottet, med all den försiktighet utskottet visat, ha gått ett ganska duktigt stycke väg mot Ryssland.

Det är två av de ärade talarna, en talarinna på stockholmsbänken och en talare på skånebänken, som ha förklarat, att huvudsaken i denna fråga är dock detta, som en av de sista talarna pekat på, att det här gäller särskilt straffrihet för fosterfördrivning i socialt eller ekonomiskt nödläge. Skulle man gå in för denna linje, hade man ju i realiteten fått bort alla restriktioner. Då har man kommit Moskva mycket nära! Nu sade herr Herou, att där är så förträffligt anordnat i hans idealland. Jag vet ej, om kammaren känner, hur det i detta avseende är anordnat i Moskva, men det kanske är av intresse att höra det. Där har man anordnat statliga fosterfördrivningsanstalter, och dessa fosterfördrivningsanstalter äro synnerligen guterade och synnerligen omhuldade i det landet. Det är förtal, kommer det att sägas. Nej, jag tror icke, att man kan avspisa detta därmed. En svensk läkare har skrivit »Tre år i Lenins paradis», och han har mycket drastiskt skildrat, hur det går till vid dessa legala fosterfördrivningsanstalter i Ryssland. Det kan hända, att icke det vittnesbördet är tillräckligt. Då vill jag erinra om, att professor Wicksell i tidskriften »Tiden» — och jag förmodar, att det är en tidskrift, som på vissa håll har auktoritet, — förklarat, att stora massor av kvinnor besöka dessa kliniker för att få abort verkställd. Där gäller det just, vad jag ville kalla *social abort* i enlighet med förut fällda uttryck. Jag har dock fått ännu starkare känsla av, hur det verkligen ter sig, där man nått fram till detta önskemål. Det finnes en bok, som jag skulle vilja rekommendera dem, vilka

I fråga om straffrihet för företagande av abort. (Forts.)

icke tänkt på, vad det betyder för den allmänna mentaliteten och hela åskådningen hos ett folk att man ställer sig på den ståndpunkt, som här på vissa håll framförts, och vartill ett par anföranden tenderat. Den är av den icke obekanta ryska författarinnan Alexandra Kolontaj. Hon bör ju ha ett visst vitsord, då hon varit Sovjets envoyé i Oslo, och då man vet, att hon rent av är hederseldare i sovjetmarinen. Hon har skrivit en bok: »Arbetsbiens kärlek». När man läser den boken, får man se, vilka konsekvenser denna åskådning medfört. Fosterfördrivningsfrågan har blivit det kära och centrala i tankar och ord för de gestalter, som hon där skildrar, och skildrar med anspråk att sådant är nutida ryskt folkliv, särskilt när det gäller vad jag skulle vilja kalla sovjetbyråkratien.

Jag vill icke vara med om att taga ett enda steg mot ett sådant tillstånd! Hur det än är, äro vi allesammans medvetna om, att, för såvitt vi gå med på denna utredning, har man dock givit på hand att man vill gå med ett stycke. Står det också ett »om» inför detta, om fosterfördrivning skall, såsom kommunisterna önska, bli en fullt legal gärning, på vilken intet straff skall följa — ty det innebär dock i själva verket klausulen angående den av sociala och ekonomiska skäl skedda fosterfördrivningen — då kunna vi dock komma dit, vi icke vilja och dit icke heller utskottet vill. Det kommer nämligen att i icke ringa grad bli beroende på, vem det är, som sättes till denna utredning, och vilka krafter man där tager i anspråk. Jag är övertygad om, att kanske icke en enda av de närvarande mer än möjligen de, som tala å Moskvas vägnar, skulle vilja vara med om att i vårt land komma fram till de nämnda ryska förhållandena. Men hur undkomma det? Är det så, att vi skola »komma undan skumraskförhållandena och ut i öppna dagsljuset», som man säger, finns väl ingen annan utväg än att vi få anordna sådana polikliniker för mindre bemedlade, d. v. s. anordna legala fosterfördrivningsanstalter i detta land också, ty annars stannar ju det hela på papperet. Men hur skall det gå på landsbygden, där man också skulle kunna behöva, sedan denna synpunkt kommit in i folkmedvetandet, denna hjälp till fosterfördrivning? Vem skall där vara den, som står till tjänst? Skola vi låta det gå in i våra barnmorskors instruktion och förberedelse för sitt kall, eller på vad sätt har man tänkt sig realisera en sådan sak, som här är fråga om? Nu säger man, att så långt har man icke tänkt gå. Ja väl, men »vestigia terrent», spåren förskräcka. Har man kommit en bit in på den vägen, torde konsekvenserna tvinga att fortsätta, dit motionen vill leda oss. Nu vill jag gärna, mina damer och herrar, erkänna, att det är många bittra och svåra förhållanden bakom i den sak, som vi här ha att avgöra, och det finnes väl ingen av oss, som ej ömmar mången gång inför det bittra nödläge, i vilket en kvinna kan komma. *Men jag kan dock icke sätta de enskildas nöd, hur mycket jag än må behjärta den, framför folket och dess framtid.* Det är i själva verket ett nationellt självmord, som vi äro på väg emot, om den åskådning brytes ned, till vilken vi kämpat oss fram genom århundraden, åskådningen om livets värde, även det ofödda livets människovärde. Det sades nyss, att det var en reaktionär prästsynpunkt, som låg bakom den mening jag och mina meningsfränder hävda. Ja vem som är reaktionär, därom får historien döma! Ty är det så, att vi genom seklers kamp och fostran hunnit fram till denna höga uppskattning av livets värde som ett utslag av kristlig och humanitär åskådning, då är det svartaste reaktion att falla tillbaka på gammal hedendom. Det är dock på denna väg, mina damer och herrar, som hela kulturer dött. Hellas och Roms kultur hade i stort sett sett sina bästa dagar och gick mot sin upplösning, sedan de livskraftigaste bärarna av denna kultur börjat på frivillig väg begränsa nativiteten, sedan därtill många av de bästa stupat i de ständiga striderna. Naturen älskar icke tomrum, det finnes en *horror vacui.* Tomrummet kommer att fyllas, men icke av det

folk, som vi höra till, utan av folkslag, om vilka vi, utan att ringakta dem, dock anse att de icke ha samma möjligheter att bära upp västerländsk kultur, som det folk, vilket vi ha glädjen och stoltheten att höra till. Det är dessa stora synpunkter, herr talman, som måste leda oss. Här gäller det folkets framtid. Man får ej slå in på en väg, som leder till rassjälvmord.

I fråga om straffrihet för företagande av abort. (Forts.)

Herr förste vice talman, jag ber att få yrka avslag i första hand på motionen, men även på utskottets hemställan och förena mig med reservanterna.

Herr **Leo**: Herr talman! Med anledning av den siste ärade talarens yttrande vill jag säga, att han gjorde sitt bästa för att avlägsna diskussionen från det sakliga plan, varpå den hittills rört sig. Det går nog icke, herr Pehrsson i Göteborg, att lösa dessa frågor på något som helst sätt genom deklamationer, hur man tycker att det borde vara här i världen och i vårt land. Man får nog, även när man behandlar dessa ömtåliga och invecklade problem, något rätta sig efter, hur det är ställt för närvarande, och lägga sina önskemål om, hur det borde vara, något i bakgrunden. Man skall icke inbilla sig, att man genom straffhot kan utrota eller avhålla från de åtgärder, som vi här behandla. Avbrytande av havandeskap förekommer i allt större utsträckning. Det straff, som lagstiftningen stadgar för denna åtgärd, har icke på något som helst sätt kunnat avhålla från att den allt oftare tillgripes. Jag skall nämna ett par siffror, som visa detta. Enligt en statistik från allmänna barnbördshuset intogos där för förlossning år 1913 1,414 gifta kvinnor, av vilka 8.9 % blevo förlösta i missfall. År 1919 utgjorde missfallsprocenten 21.2. År 1924 hade den sjunkit till 8.5, men år 1925 hade den åter stigit till 12.7. I sin redogörelse för verksamheten där åren 1913—1924 säger professor Forssner, att antalet infekterade fall av samtliga behandlade missfall stigit från 20 % år 1913 till 48 % år 1924. Man antager, då fall komma in, där patienterna äro infekterade och ha feber, att det har förelegat försök att framkalla abort. Sålunda ha vi här att bekräfta ett faktum, som för övrigt samtliga läkare på området talat om för oss, nämligen att fosterfördrivning pågår i mycket stor och ökad utsträckning. Men läkarna, de verkligt sakkunniga på området, äro förbjudna att så gott som under några som helst förhållanden ställa *sin* hjälp, sina kunskaper till förfogande. Följden blir, att vederbörande hänvända sig till kvacksalvare, som fullständigt okontrollerat ge sig i kast med uppgiften, och följden blir också, att detta i många fall medför obotliga och svåra sjukdomar, ofta döden för modern.

Vi kunna också konstatera en annan omständighet, som i detta sammanhang har sitt stora intresse, nämligen att i de fall, då havandeskapets avbrytning kommer till kännedom och blir föremål för behandling inför domstol, är det så gott som uteslutande fattiga kvinnor, kvinnor ur den obemedlade klassen, som det är fråga om. Sällan eller aldrig ser man, att kvinnor ur de högre stående kretsarna, ur de förmögnare klasserna bli åtalade för sådana brott. Men detta kan ej bero på, att icke fosterfördrivning förekommer inom överklassen. Tvärtom påstå alla sakkunniga på området, att fosterfördrivning är minst lika utbredd bland de högre stående klasserna som inom de fattiga klasserna. Det är endast det, att den, som har råd att betala, kan alltid skaffa sig hjälp antingen hemma eller i utlandet. Och det är vidare så, att om spåren någon gång leda till upptäckt av ett fall, där kvinnor från de högre stående klasserna skulle bli inblandade, så avklipper man ofta den vidare undersökningen. Jag vill ej påstå, att så skett här hemma, men av litteraturen framgår oförtydbart, att det ofta hänt så i utlandet. Och i varje fall har man att här hemma konstatera det faktum, att sällan eller aldrig några ur de förmögnare klasserna bli tilltalade för dessa brott, fastän brottsligheten på området är minst lika utbredd där uppe som där nere.

I fråga om straffrihet för företagande av abort. (Forts.)

Att avbrytande av havandeskap så ofta förekommer är naturligtvis intet glädjande förhållande. Tvärtom kan jag hålla med herr Pehrsson i Göteborg därom, att det är ett sorgligt faktum. Och det är möjligt, att det i någon mån beror på urartning av sederna. Men då vill jag be herr Pehrsson i Göteborg att med sina maningar vända sig särskilt till de högre klasserna kvinnor och de högre klasserna över huvud. Ty jag tror att i detta fall som i så många andra har förgiftningen börjat i de parasitära delarna av folkkroppen och sprider sig därifrån till de mera nyttiga delarna. Är det så, att det med fog kan talas om, att det existerar en slapphet i sederna, så beror det på, att man går i spetsen där uppeifrån och visar vägen. Och jag tror, att de herrar, som äro intresserade av ett bättre sakernas tillstånd, gjorde klokt i att koncentrera hela sin kraft och uppmärksamhet på att framhålla det allvarliga härutinnan för de högre stående klasserna i vårt land. Detta må vara sagt särskilt i anledning av herr Pehrssons anförande.

Sedan vill jag säga, att herr Halléns anförande förvånade mig en smula. Det slutade med att han yrkade strykning av den punkt i motiveringen, som avser, att vid den blivande utredningen även de sociala och ekonomiska synpunkterna skola få komma till beaktande. Han sade, att det var något nytt, som utskottet bjöd riksdagen på, att det var ett nytt steg, som riksdagen skulle taga, om utskottets förslag bleve bifallet. Det är ett fullständigt misstag. Redan 1921 innehöll utskottets utlåtande samma synpunkter. Utskottet yttrade 1921, att frågan, huruvida och i vad mån lagen borde uttryckligen stadga straffrihet för dylika ömmande fall, kunde enligt utskottets förmenande icke avgöras utan en ingående och allsidig utredning. Således har utskottet föreslagit precis detsamma i denna del, som utskottet föreslog 1921 och som då av båda kamrarna antogs.

Nu vill jag gärna medge, att utskottets utlåtande är knapphändigt, och att beträffande just denna punkt — frågan huruvida det sociala och ekonomiska nödläget skall få komma i betraktande vid den utredning, som man begär — utskottet icke framlagt några riktlinjer. Men det beror på att frågan överhuvud är så omtålig och omfattande, att utskottet icke har kunnat framlägga mera precisa riktlinjer. Det kunde utskottet icke heller 1921, och man fick även då nöja sig med att begära en allsidig och ingående utredning. Att det är svårt framgår därav, att herr Hallén i sitt yttrande icke kunde peka på en enda positiv riktlinje. Däremot kunde han tänka sig en viss negativ linje: man kunde, menade han, anvisa från början vissa fall, då det icke borde vara tillåtet att framkalla abort, men han förmådde dock icke peka på några särskilda fall utan de självklara, då enligt allas mening straffrihet icke kan ifrågasättas.

Ja, som sagt, det har icke varit möjligt för utskottet att giva några riktlinjer, men därför skall man icke tro, att utskottet vill släppa lös denna fråga. Det enda fall vi inom utskottet resonerat om, då ett ekonomiskt eller socialt nödläge skulle medföra straffrihet, har varit det fall, som jag tidigare redogjort för, nämligen att en fattig kvinna hotas av fullständigt sammanbrott, om hon skall gå igenom ett nytt havandeskap. Under sådana omständigheter har man inom utskottet ansett, att man borde tillåta avbrytande av havandeskap. Detta är de enda diskuterade fallen; och jag skulle tro, att det icke finns en enda inom utskottets majoritet, som icke är på det klara med, att hela detta område naturligtvis måste mycket, mycket starkt begränsas.

Emellertid vill jag säga om herr Halléns förslag, att jag omöjligen kan vara med om att begära en utredning, där man alldeles skulle avskära möjligheten att hänsyn finge tagas till de ekonomiska och sociala synpunkterna. Att vara med om något sådant kan jag icke. Det vore att från början lägga det hela på för snäv basis. Jag kan icke, uppriktigt sagt, förstå, att det skulle vara någon som helst mening i att riksdagen sju år efter det den tidigare begärt en utred-

ning, däri dessa synpunkter skulle få beaktas, nu skulle säga, att man icke får lov att taga minsta hänsyn till dessa omständigheter.

Jag kan därför icke, herr talman, biträda herr Halléns förslag, utan ber att få yrka bifall till utskottets förslag oförändrat.

I fråga om straffrihet för företagande av abort. (Forts.)

Fru **Nordgren:** Herr förste vice talman, mina herrar! Här har under debatten anförts många skäl för och emot en utredning av föreliggande fråga, och varnande röster ha höjts mot att gå in för en lagstiftning, som skulle medgiva rätt för kvinna att under vissa omständigheter kunna bli befriad från ett moderskap. Jag för min del tror icke att fara föreligger för ett mera allmänt tillgripande av dylika åtgärder, om vi gå med på en sådan lagstiftning. Ingrepp av denna art i en kvinnas viktigaste livsfunktioner innebär så stora risker för liv och hälsa, att hon inte i onödan utsätter sig för sådant.

Jag ber att få framhålla att jag härmed icke på något sätt vill vare sig tala för fosterfördrivning eller försvara dylik. Kan inte ens gå in för motionärernas krav på att kvinnan själv under varje omständighet skall få avgöra om hon vill bli mor eller inte. Naturen har i sin vishet förhindrat en sådan självbestämmanderätt.

Som kvinna hyser jag också alltför djup aktning för livet självt för att kunna kräva något sådant, och jag tror, att kvinnorna i allmänhet i sin egenskap av livets bärare och förnyare känna denna djupa aktning och vördnad för livet. Det ligger i kvinnans natur att hellre skydda och värna om liv än förstöra.

De flesta kvinnor, som tillgripa den utvägen att befria sig från det barn de bära i sitt sköte, göra säkerligen detta som en sista nödfallsåtgärd för att värna om hemmet och av ansvarskänsla för detta. Jag kan därför icke vara med om att det skall finnas lagar, som strängt bestraffa sådana olyckliga mödrar. Jag tror, att herr Nilsson i Antnäs har orätt, då han säger, att om vi gå in för utskottets förslag, så undergräva vi ansvarskänslan. Jag vill fråga herrarna, om t. ex. en fattig arbetarhustru, utpinad och sjuk, kanske gift med en slarvig och ansvarslös man och möjligen med sju eller åtta barn förut, om hon, inför utsikten att ytterligare bli mor och därigenom förvärra nödtillståndet i hemmet tillgriper en sådan åtgärd, som befriar henne från detta, hon icke då handlar under intryck av ansvarskänsla? Livet självt bör väl vara det avgörande för lagarna. Det nyttar föga att, såsom fröken Wellin, ställa upp vackra teorier om fostrandet av starka karaktärer eller att skriva stränga lagar. Vi få rätta oss efter förhållandena, sådana de äro i det levande livet. Det är bäst att ha lagar, som stå i samklang med det verkliga livet, men så är icke förhållandet nu. När man har så auktoritativa uttalanden som från professor Forssner och doktor Gårdlund om hur det jämnt och ständigt förekommer massor av fall, där ingrepp av kvacksalvare skett på ett sätt, som kunnat förstöra kvinnorna för hela livet just därför att dessa icke ha tillgång till andra, mera betryggande utvägar, då är det på tiden att göra en undersökning för att åvägabringa ett bättre sakernas tillstånd.

Herr Nilsson i Antnäs ansåg sig icke ens kunna gå med på att det vidtages åtgärder för att befria kvinna, som genom våldtäkt råkat i havandeskap, från moderskapet. Jag tycker, att det vittnar nära nog om en hjärtats råhet att vilja begära av en kvinna, som våldförts av en usling, att hon skall bli mor till denne uslings barn, om vilket hon icke vet, vilka dåliga anlag det bär fröet inom sig till. Samhället kan icke ha rätt att, då en kvinna drabbats av *en* olycka och därtill en av de vidrigaste som kan tänkas, ytterligare pålägga henne en annan sådan genom tvång till fullföljandet av havandeskapet. Jag vill icke gå in på ett närmare bemötande av vad herr Nilsson i Antnäs sade om omöjligheten av att havandeskap kunde bli följden av våldtäkt. Jag vet

I fråga om straffrihet för företagande av abort. (Forts.)

icke, var herr Nilsson har sina erfarenheter från i detta fall. Men vad jag vet är att det verkliga livet har att uppvisa de sorgligaste fall, som bestyrka motsatsen. Det torde vara nog att erinra om vad som hände för en del år sedan, då en ensam boende lärarinna blev utsatt för våldtäkt med dylik sorglig påföljd. Man får icke vara för benhård och doktrinär i denna fråga, utan det är nog klokt att gå den väg, som utskottet anvisat.

Av alla yttrandena i kammaren i dag har inget förvånat mig så mycket som herr Halléns. Jag kan icke finna någon mening i att gå in för utskottets uttalande, om man icke även på denna vitala punkt, beträffande ekonomiskt och socialt nödläge, följer utskottet. Jag har den uppfattningen, att ifrågavarande utredning skall läggas i händerna på sakkunniga och samvetsgranna personer, och att riksdagen kan göra detta med fullt förtroende. Om vi i dag ge vår anslutning till utskottets förslag, tror jag att vi göra en god gärning som blir till lycka för samhället.

Innan vi gå att fatta beslut, vill jag lägga herrarna på hjärtat att komma ihåg — denna kammare består ju så gott som uteslutande av män och den lilla kvinnogruppens röster kunna icke väga så tungt — att det här gäller att utmäta straffet åt den ena parten av mänskligheten för en handling, som båda parterna ytterst bära ansvaret för. Jag skall icke gå in på vad herr Per Pehrsson yttrade om förhållandena i Ryssland beträffande förevarande spörsmål utan blott säga, att dem känna vi icke till utom genom hörsägner, och sådana skall man lyssna till med stor tveksamhet. Av utskottets utlåtande kan ej heller utläsas, att vi här i landet skulle gå in för liknande åtgärder. Utskottets utlåtande skiljer sig i så måtto från motionen, att under det att i motionen kräves rätt för läkarna att tillhandagå kvinnorna vid befriande från moderskap, utskottet endast begär utredning om *när* ett avbrytande av moderskapet *kan* och *bör* vara straffritt. Vi ha stränga straff nu på detta område, men det har visat sig, att dessa icke kunnat avhålla kvinnorna från dylika handlingar. Det kan bli så, att nöden bryter lag, och det är bättre, att lagarna äro så humana, att icke för talrika brott mot desamma behöva förekomma.

Herr andre vice talman! Jag ger min fulla anslutning till utskottets utlåtande och ber att få yrka bifall till detsamma.

Herr andre vice talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr **Samuelsson:** Herr andre vice talman! Det kunde vara onödigt att yttra sig mera i denna fråga, men jag vill endast konstatera, att såväl motståndarna som de som hjälpt motionärerna och utskottet i frågan ha måst erkänna, från herr Christenson i Södertälje och hela vägen, att det finnes ömmande fall och bärande skäl för åtgärder i detta avseende och särskilt för en utredning av spörsmålet. Men likväl finns det de, som tala mot utskottets utlåtande och mot utredningen på grund av enligt min mening alldeles konservativa synpunkter.

Jag märkte även av herr Halléns anförande, att när han gick in för strykning av en del av utskottets motivering, så måste även han erkänna, att vad angår de sociala och ekonomiska förhållandena, så fanns det en del skäl, som tala för att vidtaga utredning, när det gäller detta spörsmål. Men trots detta var herr Hallén icke med om utredning, och han yrkade, att den del, som rörde dessa förhållanden, skulle strykas ur motiveringen. Jag må säga, att det är naturligt, att prästerna äro emot sådana åtgärder som denna och hålla på satsen: Föröken eder och uppfyllen jorden.

Och då man hörde herr Pehrssons anförande, fann man, att han gick icke in på sakskälen, icke på ett bemötande, att han icke brydde sig om vad de sak-

I fråga om straffrihet för företagande av abort. (Forts.)

kunniga på området säga, utan han försökte skrämma kvinnorna med att tala om att detta var något, som kommer från Ryssland, det är busen i Ryssland, ett skrämskott.

Herr Pehrssons anförande gick ut på att, eftersom dessa åtgärder visat sig vara bra i Ryssland, ergo skulle Sverige icke antaga desamma. Hela hans anförande gick ut på att det är bra i Ryssland, att det har visat sig bra där, nåväl, då skola vi icke taga efter förhållandena där, utan vi måste motarbeta sådana åtgärder, därför att de införts i Ryssland. Man vill skrämma för busen i Ryssland. Det hade varit bättre, om herr Pehrsson i likhet med andra talare hade gått in på en realbehandling av spörsmålet.

Det har visats, att den utredning, som begäres, icke är något nytt. Det är icke något nytt, som kommit från Ryssland, utan frågan har varit på riksdagens bord förut. När nu de sakkunniga kommit till det resultatet, att det bör vidtagas en utredning, nåväl, då vore det egendomligt, om riksdagen icke ville gå med på en utredning. Jag menar, att många skäl tala för detta, och jag hoppas, att riksdagen känner ansvaret, när det gäller att taga ställning till detta spörsmål. Fastän det förslag, som utskottet framlagt, rätt avsevärt skiljer sig från den motion vi väckt, är det dock ett steg i rätt riktning.

Fru **Thüring:** Herr talman! Det synes mig vara en glädjande företeelse, att diskussionen i en så ömtålig och grannlaga fråga som denna kunnat hållas uppe på den höga nivå som i dag varit fallet. Jag måste också uttrycka min glädje över att så många erkännanden givits åt en hel del av dessa fattiga kvinnor, som få genomkämpa sitt liv under så utomordentligt prekära förhållanden. Det är så sällan kvinnorna få ett erkännande, att varje gång det sker måste man vara glad över detsamma.

Sedan vill jag oförbehållsamt instämma i vad herr Johansson i Brånalt och herr Mosesson yttrade, när de poängterade sin aktning för det mänskliga livet. Denna aktning för livet ha nog vi kvinnor också. För min del har jag det i mycket stor utsträckning, ja, jag går så långt så jag säger, att det är på ett heligt område man rör sig, när man talar i denna fråga. Jag vill icke betrakta livet såsom endast en fysisk produkt, utan jag anser det vara en gudomlig gnista, som genom att taga form i världen har ett högre syfte att fylla.

Med denna livsuppfattning kan jag icke vara med om att släppa loss friheten på ett område som detta som skulle kunna vara till oerhörd skada för den allmänna moralen och aktningen för livet. Vad vi först måste se till är att det bedrives ett upplysningsarbete som kan göra män och kvinnor underkunniga om sitt oerhört stora ansvar inför sig själva, släktet, nationen och mänskligheten i sin helhet. Det är kanske en bidragande orsak till att vi kommit på avvägar i moraliskt hänseende, att allt som rör det sexuella livet, allt som rör fortplantningen och människosläktets förökning har varit insvept i ett mystiskt dunkel. Man har icke velat tala om det, man har icke vågat lämna upplysning därom i skolorna, icke vågat bedriva en vederhäftig upplysningsverksamhet i allmänhet för att väcka människorna till förståelse och ansvar på detta oerhört viktiga område.

Att få fram en större ansvarskänsla hos både män och kvinnor, måste därför vara det viktigaste. Att därför införa en sådan frihet, som man föreslagit i motionen, kan jag för min del icke vara med om, alldenstund detta kunde leda till att man ville avlägsna icke blott de foster, som vore misshagliga ifrån kvinnans sida, utan kanske lika mycket de foster, som vore misshagliga från mannens sida. Det kunde ju också tänkas, att en man i sista hand försöker tvinga en kvinna till att få avlägsnat ett foster, som han icke ansåg lämpligt att födas fram till världen.

Jag kan alltså icke gå med på att den ryska uppfattningen och friheten blir

I fråga om straffrihet för företagande av abort. (Forts.)

gängse i vårt land. Att denna motion har väckts av personer, som man i vissa fall kan säga företräda ryska synpunkter, har icke alls med saken att göra, alldenstund detta är en fråga, som tagits upp i de flesta civiliserade länder och i närvarande stund behandlas med mycket stort intresse.

När herr Johansson i Brånalt refererade till reservationen och sade, att där stod omtalat det enda fall, då han kunde vara med om en åtgärd i berörda hänseende, glömmer han alldeles bort, att det kan finnas många andra fall än när det gäller att rädda kvinnans liv, då en sådan åtgärd kan vara behövlig och välbetänkt. Det ha ju både herr Leo, herr Engberg och andra framdragit exempel på.

Jag skall nu icke vidare gå in härpå utan endast referera till ett fall, som jag under senaste veckorna kommit i personlig beröring med. På ett av stadens sjukhus låg en kvinna, som var 38 år gammal och som nu skulle genomgå en ingripande operation, därför att hon blivit skadad vid en fosterfördrivning, som hon för en tid sedan gått igenom. När man då hörde, huru denna kvinna hade det, och huru hennes liv gestaltat sig, kunde man knappast tycka annat än att det var underligt, att hon icke tidigare tänkt på att begära ett sådant ingripande. Hon hade framfött 16 barn, och det var just vid det 17:e havandeskapet, som detta ingrepp företogs. Av dessa barn äro några döda, några äro lytta och blinda. Denna mor har med sin otaliga barnaskara kanske icke hjälpt till att rekrytera vår ras på det bästa utan kanske på det sämsta sättet.

Vore inte en abort i ett sådant fall både naturlig och försvarbar?

När herr Pehrsson här för en stund sedan talade om vådorna av att de stora kulturnationerna avfolkades på det sätt, som skulle bli fallet, om man ginge in för ett förslag av dylik art, vill jag peka på att det kanske är mindre fara för en avfolkning än för en degeneration, varigenom dessa kunde bli ett byte för andra folkslag, som kanske äro livskraftigare och på sitt sätt leva ett mera sunt och moraliskt liv. Vi ha ju så ofantligt många släkter, som visa de allra största tendenser till urartning, och när föräldrarna utgöras av dessa sinnesslöa kvinnor och män, som i många fall finnas på våra försörjningsinrättningar, så måste ju de barn som födas bli mer eller mindre degenererade. Det finns så många bevis härpå från undersökningar även i andra länder, så det är nog att peka härpå. För oss gäller det att se till, att vi på alla sätt hjälpa till att få fram en fysiskt frisk, moraliskt stark och högt stående mänsklighet. Detta borde väl ligga oss alla varmt om hjärtat.

Det är också dessa synpunkter, som förestavat mig, då jag beslutat att avge min röst för utskottets förslag, och jag är övertygad om att den utredning, som blir en följd av detta utlåtande, i den händelse riksdagen vill gå med härpå skall göras så objektiv och så förutsättningslös, att vi icke skola behöva befara att en urartning på detta mycket stora och viktiga område därigenom skall bli följden.

Jag ber, herr talman, att få ansluta mig till utskottets hemställan.

Herr **Mosesson:** Herr talman! Åtminstone tycker jag själv, att jag bemödade mig om att i mitt första anförande icke göra mig skyldig till några utfall mot oliktänkande. Icke desto mindre konstaterar jag med smärta, att herr Engberg rubricerat mitt anförande såsom ett utslag av skenhelighet och obskurantism. Herr Engberg talade om en del fall, som enligt min uppfattning röra en annan sak än det här är fråga om. Riksdagen har ju beslutat hemställa därom, att när det är uppenbart, att modern är otillräknelig, idiot t. ex., skall möjlighet ges till steriliseringen. Denna fråga, som herr Engberg nu berörde, rör således ett annat rättsområde; därom diskutera vi icke här.

Såsom det framgick av mitt första anförande, menar jag, att jag icke i princip har något emot att, där den allmänna rättsuppfattningen anser, att ett

I fråga om straffrihet för företagande av abort. (Forts.)

ingrepp må äga rum utan straffpåföljd, en ändring i form av nu gällande lag sker. Men det är i de andra fallen — och av diskussionen framgår det, att det gäller de andra fallen, som utskottet med mycken varsamhet rör vid och där utskottet förklarar sig vara osäkert — nämligen när ekonomiska och sociala förhållanden påkalla ett ingripande, där vi äro tveksamma och där vi ha en annan uppfattning.

Nu har herr Hallén i sitt yttrande begärt, i sak åtminstone, att man skulle klyva utskottsbetänkandet så till vida, att man stryker vad utskottet haft att säga — låt vara i försiktiga ordalag — rörande det andra alternativet om sociala och ekonomiska skäl. Jag har för min del i princip ingenting emot att gå med på herr Halléns yrkande, och kommer det upp i den slutliga omröstningen, skall jag biträda detsamma. Men jag kommer aldrig, så länge min tanke är klar och jag har den världs- och livsåskådning, jag nu har, att gå med på att det subjektivt skall överlämnas åt varje kvinna att bestämma om ett ingrepp på livets allra heligaste område. Jag kommer aldrig att vara med om att det skall vara lika rätt för kvinnan att vidtaga abort, som det är för henne att förändra sin toalett genom att shingla sitt hår eller något annat sådant.

Detta är ett område, där det helt enkelt icke går att överlämna avgörandet åt det subjektiva godtycket. Om nu någon säger, att här icke är fråga om ett subjektivt godtycke, frågar jag: Var är då den princip, efter vilken det skall avgöras? Skall det månne avgöras efter det antal barn, som kvinnan redan har? Skall det avgöras med hänsyn till den inkomststandard, som kvinnan lever på? Jag kan icke förstå, huru det skall vara möjligt att därvidlag finna någon objektiv rättsgrund, och fördenskull har jag talat som jag gör.

Jag har således, herr talman, velat hemställa därom, huruvida icke de, som stå på samma linje, som jag står, och således ingenting ha emot vad utskottet här hemställt om i första delen, skulle vilja förena sig med herr Halléns yrkande om strykande av vad utskottet säger om ekonomiska och sociala förhållanden.

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen återtagit ledningen av förhandlingarna.

Herr **Pehrsson** i Göteborg: Herr förste vice talman! Jag begärde ordet närmast med anledning av herr Leos anförande. Jag fick dock sedan anledning att även säga ett ord efter åhörande av fru Nordgrens anförande. Såsom alltid sympatiskt och klokt i vissa avseenden gjorde det dock på mig — kan jag säga — ett så mycket farligare och svårare intryck, därför, att jag har varit van att finna hos denna talarinna klokhet och hovsamhet. Nu fann jag henne emellertid ställa sig så nära motionärerna, som man gärna kan komma, då hon sade, att det är dock ingen mening i det hela, om herr Halléns förslag går igenom, d. v. s. om icke utredningen omfattar abort under socialt och ekonomiskt nödläge, och sedan, att det måtte väl vara straff tillräckligt för en kvinna, att hon kommit i det läget, att hon fördriver sitt foster utan att samhället också skulle belägga det med straff. Jag fick här ett betänkligt belägg på hur man även på mycket hovsamt håll likväl ställer sig bra nära den ståndpunkt, som framkommit i den kommunistiska motionen, och det är detta, som gör mig så mycket mera allvarligt övertygad om att det är farligt att följa med lagutskottet.

Varför jag begärde ordet, när herr Leo hade sitt anförande, var att han använde uttryck, som det synes mig att man borde vara förskonad ifrån i en sådan allvarlig fråga, att han betecknade kvinnorna i de högre samhällsklas-

I fråga om straffrihet för företagande av abort. (Forts.)

serna såsom hörande till, om jag hörde honom rätt, »den parasitära delen av folkkroppen». Det är icke värdigt att i en riksdagsbehandling beteckna en hel folkklass med detta ord. Vad som sedan sades av herr Leo står alldeles i full överensstämmelse med uttrycken i kommunistmotionen, nämligen att det är alltid lätt för de ekonomiskt välsituerade kvinnorna att få sakkunnig hjälp till fosterfördrivning. Han sade icke av vilka, men efter vad jag kunde förstå, var det hans mening, att de få hjälp av de svenska läkarna. Av vilka eljest? Vi ha, mina damer och herrar, ingen svensk läkare i andra kammaren för tillfället, som kan tillbakavisa denna beskyllning. Jag kan icke låta detta stå oemotsagt! Med den erfarenhet, jag haft av den svenska läkarkåren, är det naturligt, att jag protesterar emot att man kastar denna kår i ansiktet, att den för pengar skulle mot sin läkarplikt hjälpa med en brottslig handling de välsituerade kvinnorna. Det är ovärdigt att kasta en sådan anklagelse i ansiktet på en kår av en sådan valör som den svenska läkarkåren.

Fröken *Wellin* instämde häruti.

Herr **Bengtsson** i Norup: Herr talman! Jag begärde ordet för att ett ögonblick erinra de av kammarens ledamöter, som voro här för fem år sedan, om en motion, som då behandlades, vilken motion i andra kammaren frambars av mig och i första kammaren av herr Alfred Petrén. Den avsåg steriliseringsåtgärder mot tre grupper av olyckliga individer i vårt samhälle, nämligen sinnessjuka, sinnesslöa och fallandesjuka. Motionerna tillstyrktes av andra lagutskottet och antogos av båda kamrarna, efter vad jag vill minnas, utan votering. Man beslöt därvid en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning beträffande dessa tre grupper. Det är nu fem år sedan. Medicinalstyrelsen har tillstyrkt, men sedan två år tillbaka ligger ärendet hos Kungl. Maj:t, och ingenting är åtgjort åt saken. Jag ber därför här att få efterlysa denna utredning.

Har man aldrig så liten kännedom om dessa förhållanden, vet man, hurusom det allmänna, både stat, kommuner och landsting, få kasta ut stora summor på individer, som för samhället så att säga äro mera till skada än till gagn. Jag ber endast att få erinra om den inspektion, som gjordes i ett av våra sydliga län, om jag minns rätt i Kalmar eller Blekinge län, varvid man påträffade en havande sinnesslö kvinna på en fattiggård. Det berättades då att i samma rum, där hon nu skulle föda sitt barn, hade såväl hon själv som hennes mor och mormor samtliga sinnesslöa blivit födda. Inför sådana verkligheter måste samhället fråga sig, om det icke finns något medel för att förhindra, att sådant skall upprepas åter och återigen.

När nu 1921 års beslut ännu icke blivit förverkligat eller framlagt för riksdagen, vore det kanske skäl i att dröja och icke gå så långt, som kravet i den föreliggande motionen innebär. Jag må först som sist säga, att jag är något förvånad över den karskhet, med vilken man här drar i härnad mot herr Halléns yrkande. Jag tror dock, mina damer och herrar, att man dock får vila litet på hanen, innan man sträcker sig ut i det obekanta, då man icke kan bedöma vad detta skall ha för följder för samhället. Om man däremot använder steriliseringsmetoden i första hand på dessa tre grupper, sinnessjuka, sinnesslöa och fallandesjuka, kan man vara viss om att man därmed icke skadat någons åskådning och ej heller samhällets intresse utan tvärtom.

Jag frågar verkligen de ledamöter, som här talat så ivrigt för denna fosterfördrivning, om de ha tänkt sig in i resultatet. Det var någon, som talade här om en kvinna, som framfött sjutton barn. Ja, hade denna kvinna börjat med

I fråga om straffrihet för företagande av abort. (Forts.)

fosterfördrivning vid tredje eller fjärde barnet, skulle hon sedan ha undergått denna procedur så och så många gånger, eller varje gång hon ånyo skolat föda barn. Hade man däremot kunnat använda steriliseringsmetoden, som enligt vad läkarna ha utrett med röntgenbehandling visat sig vara ganska tillfredsställande, såvida nu detta fall stannat inom den ram som är försvarbar, hade denna kvinna kunnat bli förskonad från det lidande, som hon kanske annars fått genomgå ett tiotal gånger.

Då det såväl här som i motionen nämnts om sådana fall, då fosterfördrivning kan anses försvarlig, skall jag för min del erkänna det berättigade häri, när det gäller en kvinna, som blivit överfallen och våldtagen och hon till följd därav blir havande och skall föda ett barn. Det är något gräsligt med ett sådant fall, och jag kan icke förstå, att någon kan försvara, att ett sådant barn skall få skåda dagens ljus. Vi friska människor nedärva ju anlag, och det måste vara fruktansvärt för denna kvinna att tänka, att hon skall föda ett barn, som möjligen kan ärva sådana anlag från en man, en niding, vars namn hon kanske icke ens har reda på. Jag har från min verksamhet bland de sinnesslöa fruktansvärda erfarenheter på detta område beträffande dessa stackars kvinnor, som lämna en anstalt, därför att de enligt svensk lag icke längre äro berättigade att stanna kvar, och när de sedan komma ut i levande livet, kan första dåliga karl bli far till deras barn, utan att de ens känna hans namn. Sådana fall finnas många.

Jag kan därför icke förstå att Kungl. Maj:t, den ena regeringen efter den andra, behagar ligga på detta för samhället så viktiga ärende, som gäller de av mig omnämnda tre grupperna. Vad angår det område, varom nu är fråga, skulle jag vilja rekommendera, att man i stället för fosterfördrivning använder sterilisering, som man dock måste betrakta som mera human och som icke heller åstadkommer det lidande för vederbörande, som fördrivningen gör.

Om jag nu skall göra ett yrkande, herr talman, skulle det gå ut på att, för den händelse herr Halléns yrkande kommer under votering, skall jag ansluta mig till detsamma. Om det däremot icke kommer med i slutvoteringen, ber jag att få ansluta mig till avslagsyrkandet.

I detta yttrande instämde herr *Osberg*.

Herr **Hansson** i Stockholm: Herr talman! Det förefaller mig ganska märkligt, att såväl herr Mosesson som herr Bengtsson i Norup ha intagit en sådan ställning, att om herr Halléns yrkande icke skulle ha utsikter att bifallas, skola de i stället gå på avslagsyrkandet. Jag förstår uppriktigt sagt icke, hur man kan komma till ett sådant alternativ.

Såvitt jag förstår, är det ingen här, som har hävdat, att avbrytandet av havandeskap skulle under alla förhållanden vara straffbart. Man har i stället fört diskussionen utifrån den synpunkten, att ett sådant avbrytande kan under vissa omständigheter vara väl motiverat och följaktligen också bör vara straffritt. Det är om *vilka* omständigheter, som skola kunna motivera straffrihet, som det råder delade meningar. Under diskussionen har man kommit in på frågan, huruvida även sociala och ekonomiska omständigheter skulle kunna föras in bland dem, som kunna motivera straffrihet för avbrytande av havandeskap. Herr Hallén har nu yrkat, att den passus i motiveringen, som berör denna sak, skall strykas. Men hurudant är läget?

Vid 1921 års riksdag föreslog första lagutskottet vissa ändringar i straffbestämmelserna men uttalade därjämte i motiveringen såsom ett önskemål, att vid den fortsatta revisionen av 14:e kapitlet strafflagen frågan om fosterför-

I fråga om straffrihet för företagande av abort. (Forts.)

drivnings straffbarhet skulle *i hela dess vidd* upptagas till prövning. Riksdagen godkände denna motivering. I år föreslår utskottet en motivering, som börjar med vad utskottet år 1921 uttalade, nämligen att utskottet finner »önskvärt, att frågan om fosterfördrivnings straffbarhet *i hela dess vidd* upptages till prövning». Även om man stryker de ord ur motiveringen, som herr Hallén närmast har riktat sig emot, står denna inledning till motiveringen kvar, och utredningen kommer alltså, såvitt jag förstår, att omfatta *alla* de omständigheter, varunder straffrihet skall kunna anses motiverad. Även om man stryker de omstridda orden i motiveringen, förefaller det mig ändå, som om man därmed icke kan begränsa en blivande utredning till att gälla alla andra områden förutom de sociala och ekonomiska.

Jag förstår alltså icke annat än att de, som vilja på denna punkt komma till klarhet, böra kunna biträda utskottets yrkande, som icke innebär något annat än en allsidig och omfattande prövning. Riksdagen binder sig icke genom denna motivering för något uttalande om att i det eller det fallet skall en straffrihet kunna inträda. Riksdagen gör ingenting annat med denna motivering än begär en allsidig utredning. Man kan ju icke på områden, där tveksamhet råder, komma till ett förnuftigare resultat än att göra en grundlig undersökning.

Jag hemställer, herr talman, om bifall till utskottets förslag.

Härmed var överläggningen slutad. Herr förste vice talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan, 2:o) bifall till den av herr Hederstierna m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen samt 3:o) bifall till det av herr Hallén under överläggningen framställda yrkandet; och förklarade herr förste vice talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förstnämnda propositionen. Votering begärdes likväl av herr Christenson i Södertälje, varför herr förste vice talmannen för bestämmande av kontrapropositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka därvid den under 3:o) angivna nu antogs till kontraproposition. I överensstämmelse härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd samt anslagen:

Den, som vill, att kammaren bifaller första lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 25, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit det av herr Hallén under överläggningen framställda yrkandet.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet.

Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda om omröstningens resultat, vadan namnupprop verkställdes. Därvid avgåvos 101 ja och 104 nej, varjämte 5 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit det av herr Hallén under överläggningen framställda yrkandet.

§ 4.

Ang. ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen.

Å föredragningslistan var härefter uppfört första lagutskottets utlåtande, nr 26, i anledning av väckta motioner med förslag till lag om ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen.

Första lagutskottet hade till behandling förehaft motionerna nr 1 i första kammaren av herrar *Nothin* och *Sandler* samt nr 6 i andra kammaren av herr *Engberg*.

I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen ville för sin del antaga följande förslag till

Lag

om ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen.

Härigenom förordnas, att 18 kap. 13 § strafflagen, sådant detta lagrum lyder enligt lagen den 22 juni 1911 (nr 53 s. 4), skall i nedan angiven del erhålla följande ändrade lydelse:

Sprider — — — — — kommer.

Där någon offentligen utställer eller förevisar föremål, som är avsett för otuktigt bruk eller till att förebygga följder av könsumgänge, eller i skrift, som han utsprider, eller eljest genom tillkännagivande för allmänheten till salu utbjuder eller själv eller genom annan till försäljning kringför dylika föremål, varde, ändå att gärningen ej är sådan, som i 1 mom. sägs, dömd efter ty där stadgas.

Utskottet hemställde, att förevarande motioner icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Uti en vid detta utlåtande fogad reservation hade herr *Åkerman*, med instämmande av herrar *Jacob T. Larsson*, *Julin*, *Lindqvist* i Halmstad, *Lindley*, *Karlsson* i Vätö och *Carlson* i Mölndal, hemställt, att förevarande motioner måtte av riksdagen bifallas.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr **Lindqvist** i Halmstad: Herr förste vice talman, mina herrar! Det är ju mindre trevligt att nu stiga upp i talarstolen och tänka, att man på något sätt skall kunna få kammarens öra. Då jag likväl har begärt ordet, är det därför, att jag står antecknad under en reservation, till vilken jag i slutet av mitt anförande kommer att yrka bifall.

Utav alla de sjukdomar, som en lidande värld har att kämpa med, torde de smittsamma könssjukdomarna vara de hemskaste och svåraste, som en människa gärna kan råka ut för. Allt som från samhällets sida såväl som från den enskilde individens kan göras för att förebygga dessa sjukdomar, måste därför göras. Dessa smittsamma könssjukdomar äro ofta särskilt svåra för dem, som drabbas av desamma, därför att ute hos den stora allmänheten många gånger den meningen gör sig gällande, att den som har en dylik sjukdom, han har ådragit sig den genom eget förvållande. Att så dock icke alltid är förhållandet, framgår alltför väl av den litteratur, som finnes på här ifrågavarande område.

Jag skall i detta fall tillåta mig citera några ord av en framstående läkare, professor F. Lennmalm. Han säger på ett ställe i ett arbete, att syfilissjukdomen är en av de svåraste, kanske den allra svåraste sjukdom, som mänsklighe-

Ang. ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen. (Forts.)

tens historia känner. Samme läkare karakteriserar denna sjukdom på följande sätt:

»Under många år har jag dagligen och stundligen haft att göra med syfilis i dess svåraste former, hjärn-, ryggmärgs- och hjärtsyfilis. Jag har fått en levande föreställning om vilket ohyggligt samhällsont syfilis är; jag har otaliga gånger sett, huru syfilis, efter att den av sjukdomen angripna under en kortare eller längre tid tyckts vara fullkomligt frisk, återkommer och under åratal gör honom till invalid och åsamkar honom svåra lidanden; jag har mångfaldiga gånger sett, huru fullkomligt oskyldiga individer, vanligen hustru och barn, ibland barnbarn till den först insjuknade, under år och årtionden fått dragas med svåra fysiska och psykiska sjukdomar, orsakade av familjefaderns tillfälliga insjuknande många år förut. Alla de läkare, som mera speciellt sysselsätta sig med nerv- och hjärtsjukdomar, ha liknande erfarenhet. Det behöves dock icke att vädja till deras omdöme, som huvudsakligen sköta syfilis i dess senare stadier; även de som för övrigt sköta syfilis ha en liknande uppfattning om syfilis' fruktansvärda betydelse.»

Inseende vikten av att detta sjukdomsområde blir föremål för den största uppmärksamhet, hava också statsmakterna i vårt land vidtagit åtgärder för att förebygga denna hemska sjukdom. I detta syfte tillkom år 1918 en lag angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar. Men när denna lag utkom och man skulle söka att i handling omsätta den upplysningsverksamhet, som där var ifrågasatt, så visade det sig, att det stötte på vissa svårigheter att utöva denna upplysningsverksamhet. Man gjorde nämligen på många håll gällande, att det icke gick att bedriva denna upplysningsverksamhet, enär densamma skulle komma att stå i strid med den s. k. preventivlagen, sådan denna blivit utformad efter 1910 års lagändring. I syfte att här få en rättelse till stånd, att få denna s. k. preventivlag ändrad så, att den icke lade hinder i vägen för den upplysningsverksamhet, som man i detta fall ville främja, hava ju motioner vid olika tillfällen framförts här i riksdagen, och riksdagen har år 1923 skrivit till Kungl. Maj:t och begärt, att denna fråga skulle undersökas och att sedan förslag skulle framläggas för riksdagen. Det lagförslag, som på grund av denna riksdagsskrivelse utarbetats, har nu motionsvis blivit framfört vid årets riksdag såväl i första som i andra kammaren. Utskottsmajoriteten har vid detta tillfälle kommit att ställa sig på en annan linje, än vad första lagutskottets majoritet vid ett par tidigare tillfällen har gjort, och att så har blivit fallet, beror på att ett par ledamöter, som tidigare varit med om en lagändring, vid detta tillfälle ställt sig på den sidan, där man anser, att någon lagändring icke är behövlig.

Jag vet icke, hur många av kammarens ärade ledamöter det är, som tagit del av den utredning, som föreligger på detta område, den utredning som är bifogad första lagutskottets utlåtande. Men de, som tagit del av densamma, hava säkerligen kommit till den uppfattningen, att här föreligger från år 1910 ett lagstiftande, som man måste säga hava gått i otydlighetens tecken. Ty även de, som äro emot en sådan lagändring, som motionärerna föreslå, måste erkänna, att man här rör sig på ett område, där ingen med säkerhet vågar säga, vad som är tillåtlig upplysningsverksamhet och vad som icke är det. Man har inhämtat utlåtanden från många sakkunniga myndigheter, och såvitt jag förstått, stå de alla på den ståndpunkten, att det är mycket osäkert vad som är den gällande lagens mening här. Det kan naturligtvis icke vara önskvärt, att vi ha en lag sådan som denna, som gör, att man i rädsla för att bli åtalad och dömd som lagbrytare måste avstå från en upplysningsverksamhet, som man anser är nödvändig för att förebygga de hemska sjukdomar, som jag i början av mitt anförande talat om. Varken årets motionärer eller de, som tidigare motionerat om en ändring av 1910 års preventivlag, eller vi, som i dag stå som

Ang. ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen. (Forts.)

reservanter, hava haft den meningen, att vi skulle återgå till det tillstånd på detta område, som var rådande före år 1910. Nej, den lagändring, som vi föreslå, avser icke ett återgående till förhållandena före 1910 års lagändring, utan den är av den art, att den otillständiga propaganda, som pågått vid vissa tillfällen, icke skall kunna förekomma.

Lagrådet, som varit i tillfälle att yttra sig över detta förslag, trots att det föreligger i form av motion — att lagrådet fått tillfälle att yttra sig, beror på att förslaget från början var avsett att framföras som regeringsproposition — lagrådet har vid detta tillfälle avstyrkt den lagändring, som här är föreslagen, och detta lagrådets ställningstagande har lagutskottets majoritet sedan tagit upp som sitt motiv för avstyrkande av lagförslaget. Men såvitt jag har kunnat läsa rätt, vad lagrådet och första lagutskottets majoritet haft att säga, måste även de medgiva, att här föreligger en oklarhet, så att man icke vet vad gällande lag innebär. Jag tror för min del, att det skulle vara lyckligt, om en lagändring kunde komma till stånd på sätt, som vi föreslagit, en lagändring som skulle möjliggöra, att den upplysningsverksamhet, som 1918 års lag förutsatte, skulle äga rum. Jag tror, att de farhågor, som hava uttalats ifrån vissa håll i fråga om den föreslagna lagändringen, äro ogrundade. Jag tror, att den upplysningsverksamhet, som efter denna lagändring kommer att kunna bedrivas, skall komma att ske under så värdiga former, att ingen tager skada av densamma. Och är det så, att genom en dylik upplysningspropaganda de smittsamma könssjunkdomarna kunna minskas, då finns det stor anledning för riksdagen att gå in för denna lagändring.

Jag skall åtminstone nu för tillfället nöja mig med dessa få ord. Det kunde naturligtvis vara mycket mer att säga, men må det sagda för tillfället vara nog.

Jag skall sluta med att yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till den av herr Åkerman m. fl. avgivna reservationen.

Herr **af Ekenstam:** Herr talman! Om man verkligen till utgångspunkt skulle taga det yttrande, som den förre ärade talaren hade i början av sitt anförande, synes mig att man skulle komma till det resultatet, att hela den s. k. preventivlagen borde komma bort, och att en öppen och ohöljd upplysningsverksamhet med avseende på preventivmedlen med alla till buds stående medel borde gynnas och tillåtas.

Så långt hava dock icke reservanterna nu vågat gå, och detta utan allt tvivel med rätta. Vad de här haft att stödja sig på, är icke den arsenal av skäl, som kom fram vid 1910 års riksdag och som då ansågs vara synnerligen verkande. Nu är det något helt annat. Vad som år 1910 egentligen mest anfördes vid oppositionen mot den föreslagna lagen, det var, att den skulle utgöra ett avgjort hinder för en vetenskaplig, legal och lojal upplysningsverksamhet i de avseenden, som här ifrågakomma. Då man nu efter 17 års erfarenhet av denna lag icke kunnat genom anförande av något verkligt exempel konstatera, att dessa år 1910 framförda farhågor haft någon verklig reell innebörd, så torde man utan fara för överdrift kunna från arsenalen av skäl mot lagen helt och hållet avföra skälen från år 1910.

Nu kanske man i detta sammanhang vill säga, att det väl ändå icke är så underligt, att man icke kan framlägga ett exempel på att exempelvis en läkare eller professor blivit lagförd, därför att han idkat upplysningsverksamhet i detta avseende, ty, säger man, icke vill väl en läkare eller vetenskapsman utsätta sig för att bli åtalad i dylika fall. På detta kan endast svaras, att är det verkligen en samvetsgrann och gedigen vetenskapsman eller läkare, som anser sin plikt vara att på ett verkligt vetenskapligt och samvetsgrant sätt framställa den upplysning, som han kan giva i detta avseende, så kan jag icke

Ang. ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen. (Forts.)

tänka mig, att han på grund av eventuellt straffhot avhåller sig från detta. Det är otänkbart med tanke på de kraftiga och modiga män, som finnas på detta område. Jag vill därför ytterligare framhålla, att de bevis mot lagen, som framkommo 1910, utan vidare kunna avföras såsom förlegade och icke längre verksamma.

Nu har det kommit någonting annat, som med mycken styrka framhävdes av den förre ärade talaren, och som grund härför åberopar man den lag, som tillkom 1918 och som har till uppgift att motarbeta könssjukdomarna och i allmänhet lämna undervisning och upplysning om åtgärder i fråga om den personliga profylaxen. Och, säger man nu, hava verkligen statsmakterna beslutat, att något sådant skall äga rum, som bestämts i 1918 års lag, så kan man väl icke gärna bibehålla stadgandet i 1910 års lag. Det är just i detta avseende, som man kan ha olika meningar. Dessa olika meningar hava på ett ganska tydligt sätt framträtt i yttranden, som framkommit just med anledning av det lagförslag, som här av motionärerna upptagits. Det är yttranden från medicinska fakulteterna i Uppsala och Lund, de juridiska fakulteterna därstädes och karolinska institutets lärarkollegium. Alla ha sagt, att är det så, att 1910 års lag utgör ett verkligt hinder för att den vetenskapliga verksamheten i detta avseende kan bedrivas, då bör nog en ändring ske, men ingen enda av dessa auktoriteter har, såvitt jag kan se, sagt, att denna lag verkligen har en sådan hindrande verkan. Nej, det är alldeles säkert, att då man icke med praktiska exempel från en 17-årig erfarenhet av denna lags verksamhet kunnat styrka, att ett sådant hinder finnes, och då vetenskapsmännen icke heller med bestämdhet kunna påstå, att så är förhållandet, och då slutligen lagrådet, som haft till uppgift att bedöma det föreliggande förslaget, sagt, att det för sin del icke kan förstå, att en vetenskaplig, legal och lojal upplysningsverksamhet på detta område verkligen skall kunna vara åtalbar, då synes det mig, att allt som i detta avseende sagts, vad den ene eller andre påstår vara hans uppfattning, icke har mycket att betyda i jämförelse med dessa auktoriteters uttalanden.

Lagrådet säger emellertid också något annat. Det säger, att då nu fråga är om att göra en ändring i 1910 års lag, så innebär detta något helt annat, än vad som ifrågasattes år 1910. Då gällde det att införa en ny lag. När det gäller att införa en ny lag, då måste man framställa de teoretiska betänkligheterna men gäller det att ändra en bestående lag, då är det alldeles givet, att man ser saken på annat sätt, man ser kanske främst på de praktiska erfarenheterna, och det är då icke självfallet, att de argument, som framkommo vid lagens tillkomst, fortfarande hava beviskraft för att åstadkomma en ändring i lagen. Lagrådet säger också, att för att bedöma verkan av en sådan lagändring får man icke bara se på dessa tidigare förhållanden utan man måste också tänka på någonting annat. Och detta som nu kommer till är, att om man tager bort dessa delar av preventivlagen, så är det alldeles säkert, att det uppstår risk för ökad osedlighet bland ungdomen, hos vilken en föreställning om det ofarliga och betydelselösa i fria och tillfälliga könsförbindelser därigenom lätt kan vinna större insteg.

Nu kommer man, för att söka neutraliera ett sådant yttrande, och talar om de åtgärder, som måste vidtagas för att motarbeta de smittsamma könssjukdomarna. Man skulle kunna säga, att man här står vid en pliktkollision: Vilket skola vi anse vara av den mesta betydelsen, den fysiska folkhälsan eller den moraliska folkhälsan? Det är en pliktkonflikt, som här inträder och som kunde synas ytterst allvarlig. Jag tror dock icke, att vi behöva ställa den fullt så allvarsamt inför oss, som den tycks te sig i första taget. Ty om vi kunna hava någon tillit till lagrådet — och det få vi väl ändå hava, då detta representerar den högsta lagkunskapen och den högsta laguppfattningen

Ang. ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen. (Forts.)

i vårt land — så finna vi av dess uttalande, att det är dock så, att den legala och vetenskapliga upplysningen inom detta område icke kan anses medföra någon fara för andras förförelse; och finnes det icke någon sådan fara, då är denna upplysning icke heller på något sätt underkastad det straffhot, som lagparagrafen innehåller. Lagbudet kan stå kvar i hela sin omfattning, och läkarna kunna göra sina uttalanden utan någon som helst risk. Men om lagbudet justeras, tages bort eller på annat sätt undergår förändring, då vet man sannerligen icke, hur upplysningsverksamheten kan komma att taga sig uttryck. Det blir sannolikt ofta nog en upplysningsverksamhet, som till syfte och form är synnerligen tvivelaktig.

Under åberopande av detta och med framhållande av den risk för ungdomens förförelse, som kan ligga i den förslagna lagändringen, ber jag, herr förste vice talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Engberg:** Herr förste vice talman, mina herrar! Såsom en av motionärerna uti denna fråga vid årets riksdag har jag anhållit om ordet för att få utveckla några synpunkter. Jag gör det, herr förste vice talman, i en känsla av bitter resignation, icke blott med hänsyn till beskaffenheten hos det utlåtande, inför vilket vi stå, utan också med hänsyn till utgången i den fråga, där för ett ögonblick sedan voteringen stod. Det var förmodligen icke bara jag, som lade märke till att exempelvis människor, som varit med om att underskriva första lagutskottets utlåtande i denna fråga och som i varje fall icke reserverat sig, röstade med nej-propositionen efter den behandling, som den fått i debatten. Jag måste vid sådant förhållande räkna med möjligheten, att i ännu högre grad i denna fråga de synpunkter, som voro bestämmande för majoriteten i den förra frågan, komma att triumfera.

Innan jag går in på själva ämnet, föranledes jag till jämväl en annan observation. År 1910, när denna sak i panikens och hetsens tecken trumfades igenom i denna kammare och då den nuvarande chefen för justitiedepartementet var anförare för den segrande falang inom andra kammaren, som genomförde denna lagstiftning, då stod mot detta barocka försök en stark vänster i denna kammare. Och när år 1922 och år 1923 motionsledes krav framställdes det första året på preventivlagens upphävande och det andra året på dess ändrande, då fann man också, hur de frisinnade representanterna i lagutskottet med Jakob Pettersson i spetsen dock aktade såsom sin självklara plikt att sörja för, att den gamla linjen från 1910 års opposition fullföljdes. Den fullföljdes också segerrikt såväl 1922 som 1923 under Jakob Petterssons ledning i första lagutskottet. Vad hava vi åter fått bevittna i år? Jo, att en fullkomligt genomförd borgerlig samling ägt rum kring preventivlagen. Vi hava även fått se förebragt en motivering för att man skall falla tillbaka på de gamla motiv, som man hade före 1922 och 1923; och det är den reservation, som de nämnda åren från högerns sida frambars inom första lagutskottet, som nu ligger till grund för första lagutskottets utlåtande. Vad alltså riksdagen 1923 skrev om och begärde, det har man nu från första lagutskottets majoritets sida trampat under fötterna. Och detta, mina herrar, med vilken motivering! Jag vill icke hänvisa till den banala satsen om berget, som födde råttan. Jag skulle vilja använda långt mer beska och satiriska uttryck för att giva en riktig karakteristik av det utskottsutlåtande, inför vilket vi stå. Utskottets majoritet har icke någonting annat att hänvisa till än reservanterna från 1922 och 1923. Vad är det då för skäl, som anföras av dessa utskottsreservanter från 1922 och 1923? Jo, att om det här skulle bifallas, så skulle det »locka fullt friska personer att vid könsumgänge iakttaga sådana försiktighetsmått, att de icke behövde befara den helt naturliga påföljd, som därav eljest kunde uppkomma. Bleve ett sådant förfaringssätt än vanligare än det

Ang. ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen. (Forts.)

redan sorgligt nog torde vara, skulle detta komma att hava en synnerligen sorglig påföljd på hela vårt folks moraliska liv, en påföljd som det synes vara samhällets plikt att motverka. Samhällets intresse i detta avseende syntes vara så starkt, att man måste iakttaga detsamma även med den olägenhet, som ovan berörts.»

När jag läste denna klassiska motivering, kom jag att tänka på en berömd bok av Wieland, »Abderiternas historia», särskilt det kapitel, som skildrar filosofen Korax' mellanhavande med de snillrike män, som diskuterade, hur de skulle få grodbeståndet att minskas. Man hade i staden Abdera anlagt några särskilda groddammar, där grodorna förökade sig i så oroväckande omfattning, att det bliv ett socialt problem. Den debatt, som fördes i Abderas senat den gången och som finnes med diktarens inbillningskraft refererad hos Wieland, den är precis som ett mönster för första lagutskottets utlåtande i detta avseende.

Jag måste, herr förste vice talman, säga, att den tankegång, som ligger under avslagsmotiveringen, blir så mycket besynnerligare, som den faller tillbaka på en ståndpunkt, som herrarna själva i det föregående beslutet underkänt. Jag ber nämligen få fästa uppmärksamheten på att när kammaren för några ögonblick sedan fattade beslut i enlighet med herr Halléns yrkande, har likvisst kammaren gått med på att på där ifrågavarande område undersöka möjligheten av en *utsträckning* av straffriheten, låt vara icke till de sociala och ekonomiska områdena, men väl till de övriga områden, som finnas angivna i utskottets utlåtande. Men samma herrar, som varit med om att förorda en undersökning om straffrihetens utsträckning i detta stycke, de slå ifrån sig med båda händerna, när det gäller ett motsvarande steg på det område, varom nu är fråga, d. v. s. beträffande preventivlagen.

Utskottet har samtidigt förklarat, att denna synnerligen enastående motivering, som jag nyss läste upp, skulle hava fått ett särskilt stöd genom vad lagrådet sagt om saken. Vad är det då, som lagrådet sagt? Jo, lagrådets resonemang går ut på, att när man år 1910 genomförde preventivlagen, då kunde visserligen de argument, som nu föras i fält mot densamma, hava gällt; men frågan hade sedan dess inträtt i ett nytt läge. Vari består då detta nya läge? Jo, helt enkelt däri, att nu hava vi lagen, och taga vi bort den, så får en mängd människor den föreställningen, att de på detta område kunna gå till vilka överdrifter som helst. Ja, om det sättet att resonera vidhåller jag för min del samma omdöme som jag fällde beträffande första lagutskottets eget sätt att resonera.

Här åberopades av den föregående ärade talaren de 17 årens erfarenhet på detta område. Vad var det då man ville vinna 1910, när man gick till denna lagstiftning? Jo, man tog sin utgångspunkt i den propaganda, som då pågick. Man ville stäva den propagandan. Det var den berömda Hinke Bergegrenska propagandan, som retat upp en rad medborgare. Då skulle det slås ordentligt till. Den dåvarande justitieministern kastade fram detta olyckliga lagförslag, och med herr Thyréns benägna medverkan i denna kammare och i panikens tecken genomtrumfade man detta lagförslag mot en praktiskt taget så gott som enhällig läkaropinion och en upplyst opinion i landet i övrigt.

Herr af Ekenstam säger: Vad bråkar man för? Hava icke de 17 åren visat, att lagen icke lagt hinder i vägen för en vederhäftig och god upplysningsverksamhet på detta område? Jag ställer till herr af Ekenstam den frågan, om det är honom obekant, att det vitsordats från läkarhåll, att man där hyser en tveksamhet så stor, att man icke vet, huruvida eller i vad mån man skall våga sig ut på upplysningens stråt. Han säger, att i läkarkåren finnas så modiga och starka män, att de våga taga risken att bliva straffade. Ja, mina damer och herrar, känna ni det inte en smula genant, att de svenska läkarna skola

Ang. ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen. (Forts.)

överhuvud behöva tänka på risken att bliva *straffade*, när de träda ut på detta område för att utöva den nödtorftigaste upplysningsverksamhet?

Emellertid, det värsta av allt är, att här står man inför *det legaliserade hyckleriet*. Hur är det nämligen i det svenska samhället? Vi hava en s. k. bildad överklass, som i en ofantlig utsträckning tillämpa tvåbarnssystemet. Vår statistik visar, att barnantalet och förmögenheten stå i omvänd proportion till varandra. De största barnskarorna finnas hos den fattigaste befolkningen, som har de minsta möjligheterna att giva barnen uppfostran. Tvåbarnssystemet är genomfört i societeten, där man har pengar och där man har möjligheter att giva en god uppfostran åt sina barn. För övrigt, är det någon, som tror, att tvåbarnssystemet står fjärran från användningen av de medel, vilka vi här diskutera? Det är sålunda nog skäl att se det faktum i ögonen, att societeten tillämpar och tillämpat sedan länge en trafik, som man för all del icke vill låta bliva tillämpad inom övriga samhällsklasser. *Där* skall upplysningen icke få drivas. *Där* får den unge icke veta, hur han skall skydda sig.

Det besvärligaste faktum av alla för herrarna av år 1910, som genomtrumfade denna lag, och icke minst för den nuvarande justitieministern, det är, att de grundsatser, som man då knäsatte och förklarade nödvändiga för den svenska nationens hälsa, nu visat sig vara grundsatser av farlig beskaffenhet, i det de skadat folkhälsan i stället för att hjälpa den. Hur har det nämligen gått? Könssjukdomarnas antal, som finnes redovisad här i en bilaga till utskottets betänkande, visar visserligen på sista tiden en nedgång, men denna beror på att vi kommit ur krisårens höga siffror. Ser jag åter på antalet levande födda pro mille i Sverige, finner jag, att herrarnas omtanke om nativiteten, när ni genomförde preventivlagen, resulterat i, att födelsetalet utan avbrott sjunkit. Vad var då — det måste jag fråga herr af Ekenstam — det praktiska resultatet av herrarnas lagstiftning den gången? Jag kan icke finna annat, än att lagstiftningen har helt och hållet motverkat sitt syfte. Och därmed kommer jag in på den punkt, som för mig är den allvarligaste i hela denna historia.

I våra dagar hava kommunikationerna mellan svensk landsbygd och svensk stad blivit livligare än någonsin. Motorismen har gjort, att dessa förbindelser äro synnerligen snabba. Vad hava vi då bevittnat? Jo, erfarenheten visar, att könssjukdomarna icke längre äro bara en företeelse i de stora städerna, det är en företeelse också på svensk landsbygd. Där kommer den unge mannen eller den unga kvinnan in till en stor stad, har någon löslig förbindelse, blir smittad, kommer tillbaka till landsbygden, och där sprides smittan. Så kan man se, huru vissa bygder på detta sätt blivit infekterade. Och det är icke bara sjukdomar av enklare sort utan så fruktansvärda sjukdomar som syfilis med alla dess följdverkningar. Vad hjälpa då, herr Per Pehrsson i Göteborg, alla sedliga och moraliska litanior? Vad hjälper det, när man står inför en sådan sjukdom som syfilis, att man här i andra kammaren på detta område bara ropar på polis och anser, att man skall hålla förlåten före, så att intet ljus får falla över dessa förhållanden, utan att här skall dunkel och mörker råda? Nej, mina herrar, det hjälper icke att föra en sådan politik. Den enda politik, som duger, är att resolut gå fram och försöka upplysa medborgarna. Jag undrar, vad en far och mor skall känna, om de skicka ut sin unge son till värnpliktstjänstgöring, och denne kommer hem och har blivit nedsmittad med någon av de farligaste sjukdomarna, som kommer att förhärja hela hans kommande tillvaro och kanske draga andra med i olycka? Måste de icke fråga sig: Varför gavs honom icke nödig upplysning, innan han gav sig iväg? Måste de icke säga sig, att det varit ett *brott* gent emot dessa unga, att de icke upplysts i god tid om huru de skulle skydda sig mot könssjukdomar?

Ang. ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen. (Forts.)

Här har i dagens debatt i föregående fråga talats om, att vi hava en god och präktig folkstam, och det är sant. Jag skulle tro, att det är en av de allra förnämsta ur rasbiologisk synpunkt, som vi ha inom den germanska folkstammen. Men vad hjälper det, om man icke vill medverka till att hålla utanför sådana skadegörare som dessa könssjukdomar? Och de bakterierna och de bacillerna *predikas* icke bort, utan de måste bekämpas genom att upplysningen blir sådan hos det uppväxande släktet, att det förstår att skydda sig mot dem. Vad gör då samhället? Jo, i sin lag om veneriska sjukdomar av 1918 ålägger samhället den enskilde vissa försiktighetsåtgärder, men i sin preventivlag av år 1910, som står oförändrad kvar, ställer man sig med Damokles svärd över den enskilde läkarens huvud, därest han understår sig att gå ut som upplysare och tala om för allmänheten, vad allmänheten har rätt att få veta och han som läkare plikt att meddela densamma. Förstår man icke, att en dylik motsägelse är fullkomligt barock?

Men är det verkligen herrarna obekant, att den trafik, som herrarna vilja stävja, fortgår med så mycket större styrka men okontrollerad? Se på mängden av preventivannonser! Är det någon, som vill påstå, att den blivit mindre genom preventivlagen? Är det någon, som inbillar sig, att antalet försålda preventivartiklar blivit mindre genom preventivlagen? Men vad har inträffat? Jo, att vi hava en rad mycket obskyra och tvetydiga annonser, där i varje situation en tidningsutgivare måste fråga sig, om han utan risk kan intaga annonsen. Och medlen försäljas på vissa bakgator, i vissa skumma gränder, där också de nödiga råden för sexuell hygien ges. Det är visserligen sant, att detta icke gäller överklassen, som furnerar sig på andra vägar, och som genom sin ekonomiska standard har möjlighet att genom läkarbekanta få nödiga anvisningar. Men för övriga befolkningslager blir detta en grändernas affärstrafik och ett inhämtande av konsultationer hos diverse obskyra firmor här och var i Stockholm och andra städer. Jag måste säga mig, att ett sådant sakernas läge kunna vi icke inför vårt samvete och förnuft försvara, utan vi måste göra det möjligt för läkare och uppfostrare att här gå ut och säga sin mening.

Jag vet, att herr Per Pehrsson i Göteborg kommer att här erinra om, vad han så många gånger erinrat om förut. Han säger, att här måste vi bygga på den enskildes sedliga ansvar. Vi skola icke gripa in i Vår Herres avsikter i världsordningen. Vi skola här vädja till var och en, att han iakttar nödig självbehärskning. Ja, herr Pehrsson i Göteborg, far till Gotland och fråga Gotlands invånare, om tvåbarnssystemet, där det praktiseras, är endast en Vår Herres lek, eller om det icke är ett resultat av den enskildes görande och låtande!

Men vidare: Anser man verkligen på den sidan, som här representeras av utskottsmajoriteten, att det är likgiltigt för den enskilde medborgaren, om han utifrån sin ansvarskänsla för kommande släkten skall hava rätt att avgöra med sig själv, både huruvida och i vad mån han vill sätta barn i världen? Jag skulle tro, att det icke minst är en vinst i det senaste årtiondets forskning på det rasbiologiska området, att blicken vidgats och fördjupats beträffande arvets betydelse, arvssubstansens betydelse, och plikten för den enskilde att vara ytterligt vaksam över sig själv och sina handlingar i detta hänseende. Är det då rim och reson att stänga vägen för upplysning från läkarvetenskapens sida på dessa områden? Är det rim och reson, att samtidigt med att här från statens sida skapas ett rasbiologiskt institut, samtidigt med att vi understödja på alla sätt det ena och det andra, som kan främja den svenska folkstammens förbättring, vi samtidigt skola förhindra den kompetentaste upplysningen att göra sig gällande på ett område, där den är absolut oundgänglig, och där utan dess medverkan den ena olyckan efter den andra kan ske och draga med sig

konsekvenser icke bara för vederbörande själva utan även för en rad andra nära och kära oskyldiga? Jag får verkligen säga, att om man ser denna sak förnuftigt och praktiskt och ser bort ifrån dessa kvasimoraliska synpunkter, som enligt mitt sätt att se endast äro de obotfärdigas förhinder, skall man nödgas medgiva, att riksdagen borde vara mogen för att gå in för en ändring av denna olycksaliga preventivlag, som icke bragt det svenska samhället någon som helst nytta men uteslutande skada.

Ang. ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen. (Forts.)

Här invänder man nu ifrån utskottstalarens sida — utskottet säger det icke, men han utvecklar det — att här är visst icke meningen att hindra den enskilde vetenskapsmannen att göra sig gällande. Nej då, det får han, om han icke sårar tukt och sedlighet. Ja, men herr af Ekenstam, det är på det sättet, att den preventivlag, vi hava, gäller icke bara det, som sårar tukt och sedlighet, utan den gäller också den upplysning, som *icke* sårar tukt och sedlighet, i vissa fall även om den skulle vara given inom begränsade församlingar och icke alls offentlig. Det är ju detta, som gör, att vi från vår sida måste säga oss, att när man redan i lagen före 1910 hade stränga straff för en sådan propaganda, som sårade tukt och sedlighet, vad finns det då för rim och reson i att utvidga det därhän, att även sådant, som *icke* sårar tukt och sedlighet, skall straffbeläggas? Det är ju detta, som herr af Ekenstam icke alls har svarat på, och det är för oss andra själva huvudfrågan.

Herr af Ekenstam syntes vara av den uppfattningen, att om vi låta det vara som det är, kunna läkarna här genom fortgående lagtrots i alla fall fylla sin uppgift. Nej, herr förste vice talman, jag tänker tillräckligt högt om den svenska läkarkåren för att vara övertygad om, att så länge den känner lagens straffhot över sitt huvud, så länge tycker den icke, det kan vara trevligt att träda ut som folkupplysare. Jag åhörde ett föredrag av en kvinnlig stockholmsläkare, som meddelade, att vid en översättning av en folkbok i sexualhygien hade vederbörande varit mycket tveksamma om att våga översätta vissa kapitel av boken. Andra åter hade fullkomligt uteslutits — det var en engelsk bok det gällde — därför att man icke visste, huruvida preventivlagen skulle komma i tillämpning. När dylika fakta äro för handen, frågar jag mig: vad vinna herrarna genom att alltjämt slå vakt om denna lag?

Tages den motivering, som här gives i lagutskottets betänkande, vad blir följden? Jo, följden blir, att årets riksdag låser sig fast på samma linje, där man stod 1910, då den nuvarande justitieministern gav sin kraftiga medverkan här i kammaren till lagstiftningens tillkomst. Om man från utskottsmajoritetens sida sagt t. ex. så här: vi önska, att denna sak lägges inför riksdagen i form av en kunglig proposition, och att Kungl. Maj:t här är den, som tar initiativ, att alltså den tanke, som ligger under det utkast till proposition, som här är bifogat, fullföljes, då skulle jag förstått lagutskottet. Men när lagutskottet i stället återupprepar dessa orimliga motiv, som högerreservanterna från 1922 och 1923 hade, då betyder ett bifall till utskottets betänkande nu, att den svenska riksdagen flyttar tillbaka sina positioner från 1922—1923 till herr Thyréns ståndpunkt från 1910. Och det må jag säga är en reträtt, som icke skulle hedra den svenska riksdagen, sedan man ställts inför de erfarenheter, man haft på detta område.

Jag vet, herr förste vice talman, att i en fråga som denna blandas samman en rad av sällsamma motiv, hos somliga en benägenhet att breda en slöja över allt, som gäller detta område, hos andra en notorisk feghet för att säga klart och rent ut, vad man innerst är övertygad om, hos andra åter en tro, att ju mera man tillgriper polis och straffbestämmelser i dessa stycken, desto bättre är det för samhället. Jag får verkligen fråga: är det med skrämsel och är det med hot, som vi skola förbättra det uppväxande släktet? Jag trodde, det var genom att ge det goda och sedliga motiv, genom att gripa in och göra förbätt-

Ang. ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen. (Forts.)

ringar i vår folkuppfostran och framför allt i våra sociala förhållanden. Ty vad är det, herr förste vice talman, som förnämligast bidrar att skapa inom de breda lagren vissa missförhållanden på det sexuella området? Tror kammaren, att det skulle ske genom att lätta på preventivlagen? Nej, det är trångboddheten, nöden, eländet, det är en rad av sociala eländesförhållanden. De stora familjerna äro inneboende i små, små lägenheter, där det enligt sakens natur för den uppväxande ungdomen blir förhållanden, som den i sitt kommande liv får sona genom att det lägges grund för vissa åskådningar hos den, som bli till skada.

Herr justitieministern yttrade för några dagar sedan med fullkomlig rätt, när det gällde återfallsförbrytare, att vi få icke betrakta brottsligheten såsom något, som är medfött, som vi icke kunna göra något åt. Utan han erinrade om miljöns ofantliga betydelse. Detsamma gäller sedligheten i betydelse av den sexuella hygienen. Det är icke underligt, mina herrar, om vi i det sociala skikt, som skall leva i det största elände, icke kunna få samma upplysning och samma vetskap om dessa ting som inom de skikt, som äro välbärgade och som hava helt andra möjligheter i olika avseenden.

Jag får därför, herr förste vice talman, säga, att lika väl som jag är beredd att här möta en majoritet, som kommer att trumfa igenom första lagutskottets betänkande, lika väl är jag övertygad om att bara genom att begå denna handling och kasta riksdagen tillbaka till en ståndpunkt, som den hade före 1922—1923, kommer den att göra det uppväxande släktet en björntjänst och kommer att i denna fråga skapa en situation, som icke innebär, att vi fullgöra vår plikt som lagstiftare, vilka skola vara fyllda av ansvarskänsla, utan begå en handling i dåraktighetens och det oöverlagda lättsinnets tecken. Det blir resultatet av ett bifall till första lagutskottets betänkande.

Jag ber, herr förste vice talman, för min del att få yrka bifall till den reservation, som här har avgivits. Den är kort, men den är klar, och den tar sikte på, vad som i denna fråga är det väsentliga. Den är ett uttryck för vad man år 1910 från motståndarnas sida till denna lag förde i fält. Den är ett uttryck för vad 1923 års riksdag sade ifrån, och den borde också vara ett klart uttryck för, vad en vänster i denna kammare borde kunna göra till sitt.

Jag ber som sagt att få hemställa om bifall till denna reservation.

Herr **Pehrsson** i Göteborg: Herr förste vice talman, mina herrar! Jag har alltid en känsla, när jag har förmånen att komma efter den siste ärade talaren, att jag nära på drunknar i de många orden, och jag har svårt att finna vad som ligger i dem i fråga om tankegången. Så har det varit också, när jag åhörde hans långa anförande i dag. Emellertid ber jag att få påpeka några av de synpunkter, som synas mig vara möjliga att taga fasta på i vad han sade.

Först och främst är det väl i alla fall ganska underligt, att en fråga av denna art av den siste ärade talaren upplägges såsom en rent politisk fråga med avvägande mellan de olika partigrupperingarna förr och nu, och huru han till sist kommer tillbaka till detta såsom varande innebörden av detta ärende. För mig och helt visst även för dem som stå i majoriteten av utskottet har detta varit en folkhygienisk och en etisk fråga och icke en politisk, och jag beklagar, om man verkligen skulle nödgas tro och tänka, att frågan om de preventiva medlen och deras utnyttjande i folklivet skulle ingå som integrerande del i det socialdemokratiska partiets åskådning och lära. Det förefaller mig, som om detta skulle vara mycket underligt, men efter det sista yttrandet har jag svårt att komma ifrån en sådan tanke, och då bör den väl även få här uttalas. — Jag kan heller icke underlåta att säga ett litet ord med avseende på hans sätt att föra talan i denna fråga. Han berättade, för att därmed karakterisera utskottets utlåtande, en historia från Abdera om grodbeståndet där. Sedan talade

han själv om »legaliserat hyckleri» och om »dåraktighet och oöverlagt lättsinne» o. s. v. Jag ber den ärade talaren förlåta mig, om jag nödgas säga, att för grodbeståndet, icke i Abdera men i denna kammare, som *jag* icke djärves kalla med det namnet, sörjer den ärade talaren själv på bästa vis att det icke skall förminskas.

Ang. ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen. (Forts.)

Han säger, att det fattas ljus över hithörande förhållanden, och det säges i motionen, att man från läkarvetenskapens sida och myndigheternas, kräver att få preventivlagen upphävd eller ändrad. Jag hänvisar till Uppsala medicinska fakultet. Den tyckes icke hava någon känsla av detta. Det är icke fråga om, att det icke är nödigt ljus över dessa förhållanden och att man icke har möjlighet att sprida tillbörlig upplysning om skyddet mot venerisk smitta, men mina herrar, vad gäller den nu åstundade »upplysningen»? Jo, den gäller icke huru man skall taga sig till vara hygieniskt för smittsamma könssjukdomar utan det gäller, att man skall få frihet att *göra propaganda för de preventiva medlen.* Jag förstår mycket väl, att ett sådant yttrande behöver jag bevisa, ty eljest säger man: detta är en anklagelse, som vi icke taga åt oss. Jag har sökt att sätta mig in i vad denna upplysningsverksamhet skulle gå ut på, vad den verkligen gäller, och jag undrar om kammarens ledamöter hava gjort sig mödan att taga reda på detta? Var kan man då finna detta klart framlagt? Jo, i det betänkande som avgavs av de sakkunniga angående åtgärder för spridande av kunskap om könssjukdomarnas natur och smittfarlighet m. m. Där hava vi de auktoritativa uttalanden av vederbörande läkare som kämpa på denna sida, och det som där säges torde väl få hava vitsord i avseende på vad det nu är fråga om. Jag går till detta betänkande för att låta kammarens ledamöter få reda på vad det gäller. Det heter där på sid. 164: »Fråga torde väl kunna uppställas om det ej skulle kunna låta sig genomföras att, beträffande marinen, förse manskap, som landpermitteras från fartyg, och särskilt i utländska hamnstäder, med preservativ.» Går jag till nästa sida heter det: »*Det måste därför här uttryckligen framhållas som synnerligen önskvärt, att de militärhygieniska myndigheterna taga steget fullt ut och för manskapet anbefaller bruket av och underlättar tillgången till preservativer.*» Herr Engberg frågade, vad skulle en far och mor i Sveriges hem säga, om deras gosse kom tillbaka från värnplikten smittad. Jag vill göra en annan fråga, herr talman: Vad tro ni, mina damer och herrar, att en far eller mor i Sveriges hem skulle säga, om åt deras son, som de sökt att fostra till en etisk åskådning i sexuella frågor, när han komme till beväringsplatsen, vare sig till sjöss eller lands, dessa medel skulle anbefallas och icke bara *anbefallas* utan skulle till honom *tillhandahållas?* Jag undrar, om icke upplysning om vad sålunda avses, bredd ut över Sveriges land, skulle döma hela denna propaganda.

Denna upplysningspropaganda skulle enligt vad säges på sid. 166 även tagas om hand av de *populära föreläsningarna*, och man hänvisar till sid. 119, där det meddelas, att sådan upplysning om preservativ har framförts vid sommarkurser i Stockholm. Jag undrar, huruvida icke den populära föreläsningsverksamheten, om den bleve infekterad med detta, därmed skulle hava, åtminstone för oändligt mycket folk i detta land, fått dödsmärket över sig.

Det gäller emellertid, heter det, endast vuxna. Ja, jag nödgas säga, och det är nästan det som mest upprör mig i denna fråga, att det är icke bara fråga om de vuxna utan på sid. 173 heter det också, sedan det visserligen sagts, att det vore omotiverat att bibringa ungdomen denna kunskap, att det dock finnes undantagsfall, »*t. ex. för skeppsgossar*». Skall man nu också börja med provokation mot dem i denna ålder att nyttja dessa medel, det synes mig vara en så upprörande tanke, att jag har svårt att sätta mig in i den. Nu säga kamma-

Ang. ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen. (Forts.)

rens ledamöter: detta må vara, men därmed har man icke bevisat, att det var fråga om *propaganda*. Jag skall då gå litet längre ned på samma sida, som jag sist citerade, där heter det: »*att det gäller en allmän propaganda för den personliga profylaxen*». Och detta betyder för de preventiva medlen. Sålunda en allmän propaganda för dessa medel är det som sättes i utsikt här i landet, och ser jag sedan på ett citerat yttrande av en auktoritet, som åberopats i betänkandet, Neisser, så har också han förklarat, att det måste bliva »*en möjligast vittgående propaganda för användning av dessa medel i det utomäktenskapliga umgänget*».

Nu vet jag, att man skall säga, att det är en enskild ledamot i kommittén, doktor Marcus, som står för dessa uttalanden men icke kommitterade. Då ber jag att få hänvisa till vad kommitterade säga därom på sid. 144; där det heter: »För vår del äro vi alltså i det hela ense med doktor Marcus däri, att sådan kunskap bör *på av honom angivna vägar* spridas till allmänheten.» Jag torde därmed hava framlagt vad meningen är med denna propaganda. Visserligen göra kommitterade några restriktioner: Man vill hava det *värdigt* gjort och vill hava det gjort av *läkare*, men i stort sett är det dessa linjer man vill att denna propaganda skall gå fram efter. Jag beklagar — jag kan icke annat — att när jag läser skolöverstyrelsens utlåtande, så finner jag att man också i stort sett velat gå med på samma slags upplysningsverksamhet, om också i mera försiktiga ordalag. För mig är det alldeles tillräckligt, när jag ser på de vägar på vilka denna propaganda skall ske, och på att den sålunda skall omfatta, så långt möjligt är, hela vårt folk och dess ungdom; för mig är det uppenbarligen klart och tydligt, att rektor Sprinchorn i sin reservation har rätt, då han säger att föreliggande fråga är ömtålig allra mest »*ur etisk synpunkt med hänsyn till den kollision, som här tydligen måste uppstå med den uppfattning, vilken bibringats vår ungdom vid dess införande i en sedlig världsåskådning men vilken nu ställes rent av inför faran att nedbrytas*». Det är den verkliga innebörden. Det blir av denna upplysningsverksamhet *provokation*, och jag vill också säga, att sedan jag läst detta doktor Marcus' uttalande finner jag det ingalunda lämpligt att släppa lös alla läkare heller; man behöver allt se till att det finnes något som håller tillbaka läkare, som hava samma uppfattning, som han har gjort gällande.

Jag går tillbaka till ett par ord som sades här av den föregående talaren, att flertalet finge söka upplysning om dessa ting i gränderna, men att överklassen fått sin upplysning på något annat sätt. Nej, mina herrar, detta är icke sant, de som tyvärr få denna upplysning nu få den under mycket olyckliga former. Jag erkänner, att det är en svaghet i lagens tillämpning. Herrarna skulle höra och se, huru det tar sig ut på Göteborgs cirkus, när Hinke Bergegren undervisar i denna fråga ännu i denna dag för ungdomar från 12, 13 års ålder och höra det frenetiska jublet, då han försöker ge dem den anvisning på dessa medel som kan vara möjlig utan att direkt komma i kollision med lagen. Då skulle herrarna förstå, vad denna undervisning innebär. Den finnes icke i annan form i de högre klasserna av vårt folk. Jag känner åtminstone icke till någon annan propaganda där; att där bedrives en sådan undervisning, det får man lov att bevisa. Herr Engberg skrattar, men herr Engberg har därmed icke lämnat något bevis för att det är sant, att *där* bedrives någon anan propaganda, än den som göres av herr Bergegren och hans konsorter. Det finnes också en fru från Västkusten, som far från den ena platsen till den andra på landsbygden i samma ärende. Jag har här en reseroute för henne, vilken visar, att hon far till allehanda småplatser och driver propaganda för de preventiva medlens användning. Då säger man, se där, preventivlagen har icke åstadkommit vad man hoppats. Det är sant, men varpå beror det? Jo, därpå att

Ang. ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen. (Forts.)

lagtillämpningen har varit för svag, och det kanske synes beklagligt, men jag tvekar icke att här uttala, mina herrar, att en av orsakerna därtill är, att man icke haft det stödet från högsta ort som har varit nödvändigt för att kunna gripa in i detta hänseende. När man haft justitieministrar som stått på motionärernas ståndpunkt, då är det ju givet för den, som känner en smula till huru det tillgår i ämbetsverken, att det blir ganska svagt med lagtillämpningens effektivitet i denna fråga nedåt igenom.

Jag har redan blivit förekommen av herr Engberg, som hade den uppmärksamheten mot mig att, ehuru jag ännu icke yttrat mig, vända sitt tal till mig i stället för till herr vice talmannen. Han har i en av dessa sina hänvändelser talat om, huru jag skulle komma att tala om den enskildes sedliga ansvar och fostran till sedlig kraft. Jag kan nöja mig med att hänvisa till hans egna ord, att man skall ge ungdomen goda sedliga motiv, en god folkuppfostran. Men till en god folkuppfostran och till sedliga motiv räknar jag icke för min del undervisning om huru man skall använda dessa medel. Och när det av den ärade talaren här förlöjligades, att utskottet hade talat om faran för att det skulle bli — jag anger icke de precisa ordalagen — en provokation för de unga, ja, då måste jag säga, att i detta finnes sannerligen icke något löjligt utan bakom detta ligger en sund, stark folkkänsla. Vad vi behöva för vårt lands framtid är icke ett moraliskt lösdrivarliv på det sexuella området, utan vad vi behöva är att vi få behålla den sunda instinkt som i detta hänseende finnes i vårt folk, trohet i kärleksförbindelser mellan man och kvinna, goda hem byggda på sedliga grundvalar och i övrigt en rätt fostran till sedlig renhet. Herrarna behaga skratta häråt. Kan man skratta åt detta, mina herrar, då äro våra utgångspunkter sådana, att den djupa klyfta som skiljer oss åt kan icke överbyggas, det är två världsåskådningar, två livsåskådningar som stå så långt från varandra, att vi i detta hänseende icke kunna mötas. Därmed följer icke, att vi, som stå på gammal, kristlig, sedlig grund på något sätt skulle vilja släppa något av denna vår syn på saken, trots de tillvitelser som vi här fått. Dem taga vi med jämnmod, vi hava bakom oss historiens lärdomar, vi hava bakom oss också den lag, som ingen demokratisk åskådning eller maktbefogenhet i denna värld förmår att tillintetgöra, och det är den lagen, att vad människan sår det får hon ock uppskära, och den lagen gäller också för *folken*. Och jag vill erinra herr Engberg, som är en beläst man, om huru, när det för ett antal år sedan talades om den gula faran, Viktor Rydberg skrev ett ord om nedgången i sedlig livsåskådning i den västerländska kulturvärlden, som fastnade hos mig, och som jag har en stark känsla av att jag fått belägg för de i de debatter, som i dag förts i dessa båda ärenden. — Dessa frågor äro nämligen, som en talarinna sade, lika aktuella över hela västerlandet. — Jag syftar härmed på vad Viktor Rydberg kallade för »att den gamla världen är som de gamla hundarna, den börjar på att själväta sig». Nedbrytandet av det sedliga livet är början till slutet, detta är självätningssymptom, degenerationstecken, depravationstecken. Det blir i alla tider sant, att där åtelen är — och detta *är* en åtel — dit församlas ock örnarna, vilka de än bliva.

Herr förste vice talman, jag tillåter mig att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **af Ekenstam:** Herr förste vice talman! Den tvist, som står mellan herr Engberg och mig, har han såvitt jag förstår icke riktigt kunnat utreda även med det vältaliga anförande han hade. Den gäller nämligen vad som kan vara tillåtet medan denna 1910 års preventivlag existerar. I det fallet säger herr Engberg utan vidare bevisning, att med tillämpning av den lagen kan överhuvud taget icke något verkligt upplysningsarbete ske, därför att

Ang. ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen. (Forts.)

det sårar tukt och sedlighet. Jag påstår återigen, och detta stöder jag på en sjuttonårig erfarenhet, att en undervisningsverksamhet, som sker på vetenskapligt sätt och lojalt, kan förvisso utövas och har också utövats, detta därför att det icke är fråga om dessa ytterst tänjbara uttryck tukt och sedlighet, utan det är fråga om vad som står i lagen, nämligen att denna upplysningsverksamhet icke är åtalbar, om den icke utgör allmän fara för andras förförelse. Har den icke utgjort detta, då har den ej heller något att frukta av lagen. Nu har jag emellertid icke kunskap om att någon sådan vetenskaplig upplysningsverksamhet ställts under åtal. Och då lagen existerat i 17 år, synes mig detta vara ett av de allra starkaste skälen för påståendet, att man icke behöver riskera något som kan vara olämpligt genom att hava den oförändrad kvar. Men vi skulle alldeles säkert riskera mycket genom att ändra eller taga bort den. Ty då släppa vi lös en hel del krafter, som utan allt tvivel komme att verka synnerligen neddragande särskilt på ungdomens sedlighet.

Herr **Lindqvist** i Halmstad: Herr talman! Jag var för någon tid sedan och hörde Svea rikes ärkebiskop, och han talade vid det tillfället bland annat om den gamla helveteläran, som i forna tider predikades av den tidens präster. Han förklarade då, att han ansåg denna lära vara obehövlig, då förhållandena här nere på jorden vore svåra nog ändå, utan att man behövde måla upp det där helvetet. När jag i dag på nytt hör herr Per Pehrsson, är det icke utan, att jag förnimmer, att ännu finns det nog en och annan av den gamla präststammen kvar. Jag tycker, att debatten här i dag i dessa ömtåliga ämnen förts på ett mycket värdigt språk, ända till dess herr Per Pehrsson i Göteborg lade sig i den. Jag tycker, det är litet för mycket, att en man i hans ställning skall komma och mot ett stort politiskt parti utkasta en sådan beskyllning, som den han gjorde, när han sade, att det förefaller honom, som om det lättsinniga umgänget med preventivmedel numera skulle ingå som en integrerande del i det socialdemokratiska partiets åskådning. Jag tycker verkligen, det är för mycket sagt av en ledamot i denna kammaren, och ännu mera, när det är sagt av en prästman. Vill herr Pehrsson med ett dylikt uttalande göra gällande, att herr Pehrsson och det parti, han tillhör, skulle i moraliskt och sedligt avseende stå högre än jag och det parti, jag tillhör, som nu ställt oss på den linje vi gjort? Om herr Pehrsson åsyftar något dylikt, vill jag emot ett sådant uttalande nedlägga min skarpaste protest.

Jag vill upplysa herr Pehrsson i Göteborg och övriga kammarledamöter om, att vi socialdemokrater sätta minst lika högt värde på de sedliga och moraliska värden, som finnas i samhället, som något annat parti gör och vi vilja icke vara med om att riva ned dessa, utan dem vilja vi värna. Och det kan icke gå an att gång efter annan komma med sådana insinuationer, så att ni vilja göra oss till sämre medborgare, än ni själva äro. När jag hörde herr Per Pehrssons anförande här, kunde jag väl förstå, att han har litet svårt att fatta, att man, även när det gäller ett område som detta, som vi nu äro inne på, kan hålla upplysningsföredrag, som kunna få ett värdigt utförande, hålla föredrag om dessa ämnen i värdig form. Det är ett gammalt ordspråk, som säger: »När jag hör, vad du tilltror andra, vet jag, vad du tilltror dig själv.» Jag kom att tänka på detta ordspråk, när jag hörde herr Per Pehrsson. För att visa, att man, även när det gäller dessa ömtåliga områden, kan göra uttalanden i värdig form, skall jag be att få läsa upp några rader av ett föredrag. Det är hållet av en av Tysklands främsta auktoriteter, vilken är citerad i det utskottsutlåtande, som här föreligger. Och jag skall börja på ett ställe, som jag tycker mycket väl anknyter sig till herr Pehrssons anförande här. Denne man yttrar följande:

Ang. ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen. (Forts.)

»Den offentliga hygienens uppgift blir framför allt att förhindra de skadliga följderna av dessa förbindelser, och då finns det blott en verkligt verksam väg, nämligen det personliga skyddet. Det är a och o bland alla profylaktiska medel mot könssjukdomar. Målet för alla profylaktiska åtgärder måste vara, att ingen soldat idkar könsumgänge utan skyddsmedel. För alla soldater måste åter och åter — helst under en särskild medicinsk instruktionstimma — påvisas nödvändigheten av att begagna skyddsmedel. Man måste — jämte ett betonande av frågans moraliska sida — för dem framhålla könssjukdomarnas stora betydelse. Man måste i ord och bild för dem framställa de förskräckliga följderna av könssjukdomarna. Man måste säga dem, att man genom vissa medel kan skydda sig mot smitta, att dessa medel äro lätta att erhålla och lätta att använda, och man måste också förklara för dem, hur de i nödfall hava att använda dessa medel. Man måste vidare säga dem, var de kunna erhålla medlen och att de, om de idka könsumgänge utan skyddsmedel, ådraga sig straff. — — —

Man kommer naturligtvis åter att i anbefallandet av skyddsmedel se ett 'förledande till osedlighet'; ja, jag vet, att enstaka officerare återsände de dem för deras truppers bruk tillsända preservativen med uttryck av sedlig harm och med anmärkningen att 'deras folk använde icke sådant'. Nåväl, de faktiska förhållandena visa, att de mycket väl behövde sådana skyddsmedel, fast de tyvärr icke göra tillräckligt bruk därav. — Sedan man för manskapet förklarat det omoraliska och opatriotiska i de utomäktenskapliga könsförbindelserna, sedan man tydligt har för dem påvisat de förskräckliga följderna av könssjukdomarna, är det i sanning icke något 'förledande' till otukt, om man sedan fortsätter: det finns emellertid tyvärr en del människor, som äro så samvetslösa och så oförnuftiga, att de icke låta sig avskräckas av allt detta. — — — De borde åtminstone vara nog förnuftiga att försöka att skydda sig mot sjukdomar. Att alla dessa medel icke erbjuda något absolut skydd, bör städse framhållas; men det vore lögnaktigt att förtiga, att detta skydd dock ofta är mycket verksamt. Om jag tillropar den, som i en liten båt beger sig ut i en rasande storm: det är ohyggligt farligt att våga sig ut i dag, men vill du göra det på egen risk, så tag då åtminstone ett livbälte med dig; det kan visserligen icke absolut säkert rädda dig i olyckan, men det är dock bättre, om du medtager det — kan man däri se en uppmuntran eller en reklam för det farliga vågstycket?»

Jag har velat citera detta uttalande för att visa, att även på detta område föredrag kunna hållas, vilka icke behöva ha den farliga verkan, som herr Pehrsson i Göteborg ville göra gällande.

Herr **Johanson** i Huskvarna: Herr talman! Jag skall icke blanda mig i den tvist, som här pågått mellan olika talare i föreliggande fråga, utan jag har begärt ordet för att helt kort beröra det närmast liggande skälet till att utskottsmajoriteten yrkar avslag på denna motion.

Då 1918 års lagstiftning antogs, som bland annat åsyftar att genom upplysningsverksamhet sprida kunskap bland allmänheten om faran av könssjukdomarna och sättet för deras bekämpande, voro vi, så vitt jag kan minnas, i stort sett ense om behovet av den lagstiftningen. Nu förmenar motionären, att 1910 års preventivlag skulle lägga hinder i vägen för den upplysningsverksamhet, som vi genom 1918 års lagstiftning ville befordra. I det hänseendet ha olika myndigheter uttalat sig, och vad jag särskilt fäst mig vid har varit lagrådets tolkning av 1910 års preventivlag. Lagrådet anser, att en upplysning i dessa frågor, som lämnas i värdig form, icke kan drabbas av straff; detta sker först när upplysningsverksamheten antager sådana for-

Ang. ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen. (Forts.)

mer, att den, som det heter i lagen, medför »allmän fara för andras förförelse». Under sådana förhållanden är det naturligt, att vi icke vilja vara med om en lagändring av den art, som motionären påyrkar. Såsom frågan nu ligger till, hade jag i mitt stilla sinne nästan tänkt mig, att motionären helt enkelt skulle ha förklarat, att han efter den behandling, som denna fråga nu fått, för sin del var tillfredsställd. Jag förutsätter nämligen att icke heller herr Engberg skulle vilja vara med om en upplysningsverksamhet, som går längre än som med lagens nuvarande innehåll och lagrådets tolkning av densamma är tillåten. Detta har varit, synes det mig, anledning nog att vi gått på avslag av förevarande motion, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till lagutskottets hemställan.

Herr **Pehrsson** i Göteborg: Herr talman! Jag har i dag av en talare blivit beskylld för att ha framkastat en förolämpning mot det socialdemokratiska partiet, att dess medlemmar skulle ha en särskild kärlek till användande av ifrågavarande medel. Något sådant har jag aldrig sagt, och jag kommer att hänvisa till vad som står i protokollet i detta fall. Jag har sagt, att det ser ut, som om frågan om preventivmedlen skulle vara någon sorts programpunkt för det socialdemokratiska partiet. Är det icke så då? Vi ha framför oss en motion väckt av herrar Nothin och Sandler, två av de mest framskjutna medlemmarna av det socialdemokratiska partiet, vi ha vidare en tre gånger upprepad motion av herr Engberg — om också icke på samma sätt framskjuten, så dock chef för en av partiets största tidningar — och så ha alla socialdemokraterna i utskottet reserverat sig. Har jag icke rätt att undra, huruvida man här tagit upp saken som en politisk programpunkt? Jag håller före, att allt bär syn för sägen. Och jag trodde icke, att i detta påpekande skulle ligga någon beskyllning för dåligt leverne. När man tagit upp frågan, så har det ju skett för att höja moraliteten i landet — åtminstone att döma av de yttranden, som här fällts — och nu förefaller det, som om det skulle vara en förolämpning att peka på dessa fakta, som äro uppenbara för var och en. Jag ber att bestämt få tillbakavisa herr Lindqvists mening, att jag skulle avsett någon förgriplig beskyllning mot enskilda för osedligt leverne.

För övrigt skall man låta bli att ständigt draga in ärkebiskopens namn i kammarens debatter och försöka göra honom till hemulsman för allehanda; det har för övrigt nästan blivit en vana att så sker. En genial man i framskjuten ställning misstolkas gärna, men aldrig kan man göra honom till någon slags auktoritet till förmån för de synpunkter, som den ärade talaren framdrog. Jag tror, att det vore lyckligt att avföra dem ur debatten, som icke ha tillfälle att här försvara sig!

Det har vidare sagts, att jag uttalat hårda ord. Det kan väl hända, ty här gäller det två livsåskådningar, två sedliga åskådningar, som stå mot varandra, och jag tager icke tillbaka ett ord av vad jag sagt. Bakom mig står, mina herrar, icke blott en rättsåskådning, utan även — jag tvekar icke att bekänna det i denna församling — de högsta sedliga grundsatser, som vi äga — en kristlig etik. Det är mot denna, som man — om man menar det eller icke — här går till storms. Jag vill tillägga, att det också kan sägas än starkare ord från det håll jag representerar. i Genève hölls år 1923 en konferens med representanter från 35 nationer, där det gällde den internationella kampen mot varje osedlig propaganda. En av de punkter, som enhälligt antogs på denna konferens — där presidenten för övrigt var fransman — lyder på följande sätt: »I preventivmedlen se vi de fruktansvärda pestämnen, som förbereda folkdöden.» Så allvarligt har jag knappast hittills yttrat mig, men ett instämmande däri må vara mitt sista ord i denna fråga.

Ang. ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen. (Forts.)

Herr **Engberg:** Herr talman! Den senaste ärade talaren uttalade i sitt första anförande, att han för sin del icke litade på läkarna; man måste, sade han, i detta stycke också ha ett öga på läkarna. Vi få kanske förvänta, att den ärade talaren föreslår, att läkaren blir i detta stycke kontrollerad t. ex. av landets biskopar. Det skulle vara ett steg i stil med herr Per Pehrssons hela åskådning, om man här satte in prästadömet såsom högsta väktare av de sedliga förhållandena på det sexuella området och följaktligen finge se dessa läkare, på vilka han icke litar, ytterst kontrollerade av honom själv och hans egna ämbetsbröder. Han klagade över att här saknades stöd, såsom han uttryckte sig, från högsta ort, och det har varit justitieministrarna, som brustit i detta stöd. Jag föreställer mig, herr förste vice talman, att numera borde denna klagan vara alldeles överflödig. Jag tillåter mig nämligen hysa den tron, att herr Thyrén i egenskap av justitieminister och såsom verklig fader till preventivlagen, skall bereda herr Per Pehrsson och hans meningsfränder allt det stöd på detta område, som kan vara nödigt, när det gäller att biträda en så farlig proposition som att med tjänliga medel skydda sig mot könssjukdomar.

Herr Per Pehrsson fann anledning tala om ett moraliskt lösdrivarliv på det sexuella området. Men, herr Per Pehrsson, jag vill påstå, att såväl de medborgare, som utan att känna ett spår av ansvar sätta både legalt och illegalt nya liv i världen, som de, vilka icke taga någon som helst hänsyn vare sig till sig själva eller sina anhöriga, när det gäller att smitta ned sig med könssjukdomar, dessa äro de notoriska lösdrivarna på det sexuella området. Det är dock omkring dem, som herr Per Pehrsson alltså vill slå vakt, när han här vill förhindra, att man genom en förnuftig upplysningsverksamhet vill åstadkomma en förändring i dessa oefterrättliga förhållanden.

Herr Per Pehrsson säger, att bakom honom står det en kristen livsåskådning, det står, som han uttrycker sig, höga sedliga grundsatser, och han kommer med en klimax: ja, det står en kristlig etik. Ja, jag vill icke ett ögonblick kasta en skugga på denna åskådning. Jag är den första att erkänna, såsom jag också själv har sett det på nära håll, att kristliga grundsatser kunna taga sig uttryck i ett vackert och ädelt liv; men jag måste bestämt hävda, när det gäller fråga om könssjukdomar, att vi då i all rimlighets namn hålla religionen utanför. Låt oss bedöma denna fråga såsom den hygieniska fråga den är och såsom sådan också behandla densamma. För övrigt tror jag, att ju mindre man från herr Per Pehrssons och hans gelikars sida blandar sig in i detta spörsmål med kvasikristliga och kvasireligiösa synpunkter, dess bättre är det för det hela.

Jag ber, herr talman, att få vidhålla mitt yrkande.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr förste vice talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Engberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Den, som vill, att kammaren bifaller första lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 26, röstar

Ja;

Ang. ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen. (Forts.)

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr förste vice talmannen meddelade, att skriftliga framställningar om voteringens verkställande medelst namnupprop gjorts dels av herr Engberg jämte 23 ledamöter av kammaren, dels av herr af Ekenstam likaledes jämte 23 ledamöter av kammaren, vadan, sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, omröstning medelst namnupprop nu omedelbart företogs. Därvid avgåvos 98 ja och 105 nej, varjämte 4 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså med avslag å utskottets hemställan bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Över omröstningen fördes anteckningar å voteringslista, som här nedan intages:

	Ja	Nej	Avstår
Herr Förste Vice Talmannen			
» Andre Vice Talmannen	1		
Stockholms stad.			
Herr Lindman	1		
» Löfgren i Stockholm		1	
» Hagman		1	
» Eriksson i Stockholm		1	
» Hansson i Stockholm		1	
» Nylander			
» Johanson i Stockholm		1	
» Holmström i Stockholm		1	
Fru Östlund		1	
Fröken Wellin	1		
Herr Forssell	1		
» Carlsson i Stockholm		1	
» Holmdahl	1		
» Järte	1		
Fru Wessman		1	
Stockholms län.			
Herr Söderberg		1	
» Karlsson i Vätö		1	
» Andersson i Igelboda		1	
» Andersson i Tungelsta		1	
» Bernström	1		
» Christenson i Södertälje	1		
» Laurin	1		
» Mosesson	1		
» Ahl			
Fru Ekberg		1	

Ang. ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen. (Forts.)

	Ja	Nej	Avstår
Uppsala län.			
Herr Borg		1	
» Sjölander		1	
» Olsson i Golvvasta	1		
» Björnberg	1		
» Andrén	1		
Södermanlands län.			
Herr Johansson i Uppmälby		1	
» Olsson i Ramsta	1		
» Schill		1	
» Laurén	1		
» Andersson i Katrineholm		1	
» Jonsson		1	
» Lundkvist			
Östergötlands län.			
Herr af Ekenstam	1		
» Pettersson i Bjälbo			
» Sjögren		1	
» Johansson i Arkösund		1	
» Westman	1		
» Karlsson i Vadstena		1	
» Olsson i Rimforsa	1		
» Björkman	1		
» Ericson i Boxholm		1	
» Ward			
» Holmberg		1	
» Anderson i Linköping	1		
Jönköpings län.			
Herr Johanson i Huskvarna	1		
» Hamrin	1		
» Carlström	1		
» Fast		1	
» Petersson i Broaryd	1		
» Svensson i Högsjöhult	1		
» Lilliecreutz	1		
» Andersson i Löbbo		1	
» Göranson	1		
Kronobergs län.			
Herr Magnusson i Tumhult	1		
» Olsson i Blädinge	1		
» Svensson i Betingetorp	1		
» Leo		1	
» Blomquist		1	
» Svensson i Grönvik	1		

Ang. ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen.
(Forts.)

	Ja	Nej	Avstår
Kalmar län.			
Herr Magnusson i Kalmar		1	
» Olsson i Kalmar	1		
» Werner		1	
» Gustafson i Vimmerby	1		
» Johansson i Krogstorp	1		
» Wagnsson		1	
» Olsson i Högby	1		
» Heiding	1		
» Wirsell	1		
Gotlands län.			
Herr Gardell i Gans	1		
» Svedman			
» Gardell i Stenstu			
Blekinge län.			
Herr Jönsson i Boa	1		
» Törnkvist i Karlskrona		1	
» Kloo		1	
» Jeppsson		1	
» Holmgren			
» Adler		1	
Kristianstads län.			
Herr Bengtsson i Norup	1		
» Borggren		1	
» Persson i Fritorp	1		
» Björklund		1	
» Björk		1	
» Isacsson		1	
» Hammarlund	1		
Malmö m. fl. städer.			
Herr Rydén			
» Winkler	1		
» Lovén		1	
» Jensen		1	
» Engberg		1	
» Lindskog	1		
» Weibull			
» Bergström i Hälsingborg		1	
Malmöhus län.			
Herr Jönsson i Revinge			
» Nilsson i Tånga		1	
» Olsson i Kullenbergstorp	1		
» Sköld		1	
» Andersson i Höör		1	

Ang. ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen. (Forts.)

	Ja	Nej	Avstår
Herr Törnkvist i Bjuv		1	
» Paulsen			
» Fjellman			1
» Månsson i Erlandsro	1		
» Nilsson i Hörby			
Fru Nordgren		1	
Hallands län.			
Herr Henrikson	1		
» Lindqvist i Halmstad		1	
» Johansson i Brånalt	1		
» Andersson i Falkenberg		1	
» Larson i Tönnersa	1		
» Fager	1		
Göteborgs stad.			
Herr Röing		1	
» Kristensson i Göteborg		1	
» Sjöström		1	
» Thore	1		
» Pehrsson i Göteborg	1		
» Hedvall		1	
» Höglund		1	
Fru Thüring		1	
Herr Almquist			
Göteborgs och Bohus län.			
Herr Andersson i Grimbo	1		
» Olsson i Broberg	1		
» Olsson i Berg	1		
» Osberg		1	
» Carlson i Mölndal		1	
» Wallerius	1		
» Brännberg			
» Mårtenson		1	
Älvsborgs län.			
Herr Hallén			1
» Danielsson	1		
» Gustafson i Kasenberg	1		
» Lindgren	1		
» Hansson i Trollhättan		1	
» Olsson i Mellerud		1	
» Alströmer	1		
» Ryberg	1		
» Leffler	1		
» Johansson i Väby	1		
» Petersson i Lerbäcksbyn	1		
» Weijne		1	

Ang. ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen. (Forts.)

	Ja	Nej	Avstår
Skaraborgs län.			
Herr Bengtsson i Kullen			
» Magnusson i Skövde			
» Bäcklund			
» Johanson i Hallagården	1		
» Vahlstedt		1	
» Lundén	1		
» Anderson i Storegården	1		
» Bodén	1		
» Hedin	1		
Värmlands län.			
Herr Jansson i Edsbäcken	1		
» Carlsson-Frosterud		1	
» Andersson i Prästbol		1	
» Ros	1		
» Norling		1	
» Norsell		1	
» Spångberg			
» Björling	1		
» Eriksson i Västbro			
» Morfeldt		1	
Örebro län.			
Herr Uddenberg		1	
» Anderson i Råstock		1	
» Nilsson i Örebro		1	
» Ödström	1		
» Ljunggren	1		
» Öhman		1	
» Lundgren	1		
» Persson i Falla	1		
» Mogård			1
Västmanlands län.			
Herr Larsson i Västerås		1	
» Lorichs	1		
» Pettersson i Köping		1	
» Eklund		1	
» Olovson i Västerås		1	
» Olsson i Broddbo	1		
Kopparbergs län.			
Herr Eriksson i Grängesberg		1	
» Jansson i Falun		1	
» Olsson i Mora		1	
» Ernfors	1		
» Andersson i Rasjön		1	

Ang. ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen. (Forts.)

	Ja	Nej	Avstår
Herr Pettersson i Hällbacken		1	
» Andersson i Ovanmyra	1		
» Englund		1	
» Sundström		1	
» Smedh		1	
Gävleborgs län.			
Herr Månsson i Furuvik		1	
» Sävström		1	
» Lindley			
» Olsson i Hov	1		
» Johansson i Kälkebo	1		
» Granath		1	
» Johansson i Edsbyn	1		
» Olsson i Gävle		1	
» Holmström i Gävle			1
» Herou		1	
» Högström		1	
Västernorrlands län.			
Herr Öberg	1		
» Johansson i Sollefteå		1	
» Vennerström		1	
» Bergström i Bäckland	1		
» Lagerkwist		1	
» Strindlund	1		
» Västberg		1	
» Molander		1	
» Rudén	1		
» Frost		1	
Jämtlands län.			
Herr Olofsson i Digernäs	1		
» Hedlund i Östersund		1	
» Hedlund i Häste	1		
» Persson i Trången	1		
» Olsson i Rödningsberg		1	
Västerbottens län.			
Herr Wiklund	1		
» Bäckström	1		
» Wikström		1	
» Brännström	1		
» Lindmark	1		
» Lindberg		1	
» Sandberg	1		
Norrbottens län.			
Herr Hage		1	
» Nilsson i Antnäs	1		

Ang. ändrad lydelse av 18 kap. 13 § strafflagen. (Forts.)

	Ja	Nej	Avstår
Herr Lövgren i Nyborg		1	
» Dahlén		1	
» Samuelsson		1	
» Hedström	1		
» Grapenson	1		
Summa	98	105	4

§ 5.

Ang. faderskapsbevisning medelst blodundersökning.

Vid nu skedd föredragning av första lagutskottets utlåtande, nr 27, i anledning av väckt motion angående faderskapsbevisning medelst blodundersökning, begärdes ordet av motionären

Herr **Vennerström**, som anförde: Herr talman! Jag vill i mitt anförande här bara understryka en liten del av utskottsutlåtandet. Utskottet har yrkat avslag på motionen i fråga, men utskottet har tillfogat de orden, att det för närvarande icke vill tillstyrka vidtagande av åtgärder i motionens syfte. Jag uttolkar orden »för närvarande» såsom innebärande en viss form av sympati för de tankar, som äro framlagda i motionen. Jag tolkar orden »för närvarande» så, att utskottet eventuellt vid ett annat tillfälle skulle gå in för ett tillstyrkande av den framställning, som föreligger i motionen. Jag inbillade mig, att detta uttalande har utskottet gjort på följande ord i medicinalstyrelsens utlåtande: »Kunskapen om hithörande biologiska företeelser kan ännu icke anses vara i alla avseenden så vetenskapligt fastställd, att det är berättigat tillerkänna de ifrågasatta blodundersökningarna absolut bevisvärde, när det gäller att i ett rättsfall avgöra, huruvida ett påstått faderskap låter sig med fullständig visshet uteslutas.» Sedan tillägger medicinalstyrelsen följande ord: »Vår nuvarande kunskap angående dessa blodundersökningar lämnar likväl goda skäl för antagandet, att fortsatt vetenskaplig forskning angående dessa biologiska företeelser omsider skall tillåta en fullständigt motsägelsefri tillämpning av förenämnda blodundersökningar jämväl beträffande sådana rättsliga tvistemål, som röra ifrågasatt faderskap.»

Jag föreställer mig, att utskottet i fråga har tagit fasta på denna framställning ifrån medicinalstyrelsen, att det är synnerligen önskvärt, att man får fortsätta undersökningarna, så att man når fram till fullkomlig visshet, att blodundersökningar i vissa fall kunna utgallra möjligheten av den eller den personens faderskap.

Utskottet har för sin del, sedan det refererat framställningen, sagt, att utskottet finner det vara av en stor betydelse, att forskningar bedrivas till fullkomnande av metoden. Jag vill på det kraftigaste understryka de orden, som här föreligga från utskottets sida, och ytterligare understryka, att medicinalstyrelsen själv ansett sådana undersökningar vara av det värde, att man gått in med framställning att erhålla ett anslag på 25,000 kr. för att vetenskapligt utexperimentera metoderna och nå fram till den fullkomliga och absoluta vissheten om undersökningarnas säkerhet i detta fall. Nu har ju naturligtvis utskottet för sin del — det är ju första lagutskottet och icke någon anslagsbeviljande myndighet — icke kunnat tillstyrka den framställningen, men det framgår av ordalagen, att man hyser sympati för att utredningen alltjämt skall kunna fullföljas för ernående av det åsyftade målet.

Ang. faderskapsbevisning medelst blodundersökning. (Forts.)

Jag tillåter mig här ytterligare anföra, att jag satt mig i förbindelse med medicinalstyrelsen och erhållit visshet, att man där är synnerligen intresserad att erhålla ekonomiska möjligheter att ytterligare utexperimentera metoderna; och man upplyste där, att det föreligger upprepade framställningar utifrån landsbygdens domstolar att erhålla tillstyrkande om metodens användning för rättsliga fall.

Med understrykande av detta önskemål skulle jag vilja framhålla, att det vore av värde, om man redan omedelbart kunde erhålla från Kungl. Maj:ts sida möjligheter att lämna några penningmedel till medicinalstyrelsen för liknande undersökningar. Men i vart fall vill jag uttala den förhoppningen, att man år 1928 skall kunna från regeringens sida framlägga sådana förslag, att medicinalstyrelsen kan fullfölja sina undersökningar på området i fråga.

Med denna min vädjan till regeringsbänken att alltså 1928 behjärta framställningen från medicinalstyrelsen om ekonomiskt understöd till dessa forskningars bedrivande, vill jag nöja mig med att icke göra något särskilt yrkande utan bara bifoga detta mitt uttalande till protokollet.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 6.

Ang. idrottslig och förberedande militär utbildning vid läroanstalter och skolor.

Härefter upptogs till behandling andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 4, i anledning av väckt motion angående anordnande av idrottslig och förberedande militär utbildning vid läroanstalter och skolor.

I en inom andra kammaren väckt och till dess första tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 198, hade herr *Anderson* i Linköping *m. fl.* föreslagit, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att utredning måtte verkställas rörande idrottslig och förberedande militär utbildning vid läroanstalter och skolor samt att av utredningen föranledda förslag om möjligt måtte underställas 1928 års riksdag.

Utskottet hemställde, att förevarande motion ej måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Reservation hade likväl avgivits av herrar *Lindmark*, *Gardell* i Stenstu, *Andrén* och *Grapenson*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att andra kammaren måtte för sin del besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t — — — lika med motionen — — — 1928 års riksdag.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Herr **Anderson** i Linköping: Herr förste vice talman! De båda motioner — med herr talmannens tillåtelse behandlar jag dem båda i ett sammanhang — som utav första tillfälliga utskottet blivit behandlade och avstyrkta, utgöra en direkt och enligt motionärernas åsikt ofrånkomlig konsekvens av 1925 års försvarsbeslut. När under de två senaste åren upprepade gånger här i riksdagen motionsvis framställts krav på försvarets stärkande i organisatoriskt och materiellt hänseende, ha alltid dessa motionärer avvisats med hänvisning till 1925 års beslut, som icke får rubbas. Om de här föreliggande motionerna kan emellertid icke påstås att de åsyfta någon rubbning av 1925 års beslut. Motionärerna ha velat ge anvisning på några utvägar att utan några organisatoriska förändringar öka effektiviteten i nuvarande försvarsordning. Detta syfte borde, synes det mig, röna uppskattande av de partier, som bära ansvaret för 1925 års beslut. Inom utskottet ha emellertid samtliga represen-

Ang. idrottslig och förberedande militär utbildning vid läroanstalter och skolor. (Forts.)

tanter för dessa partier gått på avslagslinjen. Det verkliga skälet kan man läsa mellan raderna i motiveringen. Man har funnit motionerna präglade av en militaristisk anda, ja, man har t. o. m. trott sig här finna ett kvalificerat slag av militarism, »skolgårdsmilitarism». Med dylika slagord anser man sig på många håll befriad från att sakligt bedöma förslaget. Det är i förbigående sagt rätt egendomligt att konstatera, att ju mer vi minska våra försvarsanstalter här i landet desto räddare blir man för militarismen. Man spårar militaristiska avsikter i varje förslag, som avser att stärka effektiviteten i det reducerade försvar, vars vidmakthållande demokratien förklarat sig taga ansvaret för. Det kan icke skada att ännu en gång erinra om de försäkringar, som dåvarande statsministern avgav 1925 och nuvarande statsministern upprepade 1926, att man skulle försöka åstadkomma största möjliga effektivitet inom den snävt åtdragna gräns, som 1925 års härordning uppdrog för våra försvarsanstalter.

Vad innebära nu dessa militaristiska motioner? Jo, helt enkelt att vi i Sverige, liksom flera andra länder redan gjort, giva vår uppväxande ungdom en fysisk och idrottslig fostran så lagd, att den vid värnpliktens fullgörande utgör en grundval för och en förberedelse till den militära utbildningen. Sammanhanget mellan folkhälsa och försvarskraft bestrider ingen. Men när det gäller att draga konsekvenserna av det nya läge, som 1925 års försvarsbeslut skapade, vill man icke vara med längre.

Den nyss beslutade härordningen har vid det största och viktigaste truppslaget, infanteriet, reducerat soldatskolans längd till nittio dagar. Denna tid har ansetts tillräcklig för att bibringa de värnpliktiga erforderliga militära kunskaper under förutsättning, heter det, att övningstiden rationellt utnyttjas. Ja, befälet kommer utan tvivel att göra sitt bästa för att söka bibringa de värnpliktiga de nödvändigaste militära färdigheterna: skjut-, marsch- och manöverförmåga. Men vad blir följden? Jo, en alltför hastig stegring av ansträngningarna utan tillräcklig fysisk träning, bristande grundlighet i inlärandet av olika detaljer, minskad vila för kropp och själ. Det demokratiska tillmötesgåendet av folkets krav på lindring i den personliga försvarsbördan kommer visserligen att minska avbrottet i de värnpliktigas vanliga förvärvsarbete eller yrkesstudier, men samtidigt berövar man ungdomen en stor del av det fysiska krafttillskott och de allmännyttiga kunskaper, som den längre övningstiden kunde giva. Det bör i detta sammanhang erinras om, att nu endast en del av den värnpliktiga årskontingenten uttages till aktiv tjänst, under det de övriga få göra handräckningsarbete.

Förut har militärutbildningen varit det väsentligaste momentet i nationens fysiska uppryckning och en viktig faktor för folkhälsan. Nu får man vända helt om på saken. Det gäller nu att utvidga och förbättra ungdomens fysiska fostran och kroppsträning, så att den värnpliktiga ungdomen utan fara för överansträngning kan tillgodogöra sig den förkortade militärutbildningen, och så att de, som icke tagas i anspråk härför, ändå erhålla erforderlig motvikt mot enbart teoretisk verksamhet eller ensidigt kroppsarbete. Vidare bör en del av denna fysiska fostran läggas så, att den utgör en direkt förberedelse för militärtjänsten och därigenom åtminstone i någon mån ersätter den inskränkta övningstiden.

I åtskilliga andra länder har man, såsom framgår av bilagan till utskottets utlåtande, insett nödvändigheten härav och på olika sätt sökt bibringa den uppväxande ungdomen en fysisk träning, som avser att utgöra en direkt förberedelse till den militära utbildningen. Rent militära inslag förekomma därvidlag även i länder, som måste räknas bland de mest pålitliga i demokratiskt hänseende. Jag rekommenderar kammarens ledamöter att taga del av den utredning, som förekommer i chefens för generalstaben utlåtande,

Ang. idrottslig och förberedande militär utbildning vid läroanstalter och skolor. (Forts.)

vilket som bilaga finnes fogat vid utskottsbetänkandet. Man finner här åtskilliga intressanta upplysningar om hur man i denna sak handlat i åtskilliga länder, som — visserligen i annat sammanhang — bruka åberopas som förebilder för oss. Utskottsmajoriteten har emellertid icke tagit någon hänsyn till dessa upplysningar utan målmedvetet ägnat sig åt att avslå detta försök att här i landet omsätta en idé för vilken den franska socialismens store man Jean Jaurès på sin tid gjorde sig till tolk. Ja, än så länge går det att samla majoritet omkring 1925 års försvarsbeslut, och än så länge kan man få denna majoritet att lyssna till slagord om unghögerplaner och skolgårdsmilitarism, när det gäller att avvisa blygsamma försök att stärka vårt folks försvarskraft. Men den tid kommer, då även de partier, som göra anspråk på ensamrätt att kalla sig demokratiska, skola nödgas vidtaga åtgärder, sådana som de här föreslagna, för att kunna vidmakthålla 1925 års försvarsordning. Med slagord och argument av den art, som framdragits i utskottets motivering, gör man sig icke kvitt de önskemål och försvarskrav, som ha sin rot i en sund och frihetsälskande nations vilja till liv.

Herr talman, jag har huvudsakligen uppehållit mig vid den första av de motioner, som varit föremål för utskottets behandling. Den andra motionen innehåller ett förslag med mera begränsat syfte. Den avser anordnande på frivillighetens väg av förberedande reservofficersutbildning. Rekryteringen av reservofficerarna har redan före införandet av 1925 års härordning visat sig vara betydligt otillfredsställande och i än högre grad kan detta befaras bliva fallet i framtiden. Sedan nu värnpliktstjänstgöringen för studenter och likställda blivit nedsatt till 260 dagar, under det att utbildningen för reservofficersaspiranter uppgår till närmare 500 dagar, medför utbildningen till reservofficersaspirant i ännu högre grad än förr en avsevärd uppoffring av tid, vilket för en ung man i flera fall är liktydigt med uppoffring av framtidsutsikter i den skarpa tävlan, som nu råder på skilda områden.

En utväg eller åtgärd att minska detta hinder för reservofficersrekryteringen vore att låta en del av reservofficersaspirantutbildningen äga rum redan före studentexamen genom frivillig förberedande militär utbildning, förlagd till ferietid. Jag har svårt att förstå, att utskottsmajoriteten av sin principiella obenägenhet mot motionens syften även måste draga den slutsatsen, att de rent praktiska åtgärder, som i denna motion föreslås, avseende att underlätta reservofficersrekryteringen, måste avvisas. Talet om den fysiska överansträngning, som skulle bli en följd av en åtgärd i denna riktning, är alldeles säkert gripet ur luften. Tvärtom tror jag, att en sådan utbildning, lagd på ett förnuftigt sätt, skulle stärka de unga männen fysiskt. Hur många gymnasister är det icke, som redan nu under sommaren begagna ferierna till att genom verksamhet på olika praktiska områden skaffa sig bättre förutsättningar i den hårda konkurrens, som börjar efter studentexamen. Säkerligen skulle många gymnasister med glädje begagna sig av detta tillfälle att under ferierna erhålla en förberedande utbildning, som skulle underlätta för dem att taga reservofficersexamen utan den uppoffring av tid, som det nuvarande systemet medför. En av de svagaste punkterna i 1925 års härordning är otvivelaktigt den, att man icke sörjt för en tillfredsställande reservofficersorganisation. Detta förslag avser att i någon mån avhjälpa denna brist. Jag är övertygad om, att förslaget, fastän det nu avslås, kommer igen, och jag är övertygad om, att det i längden icke kan avvisas.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till den reservation, som är fogad vid detta utskottsutlåtande.

Herr **Wagnsson:** Herr talman, mina damer och herrar! Den förströddhet, varmed de fåtaligt närvarande kammarledamöterna lyssnade till den föregående

Ang. idrottslig och förberedande militär utbildning vid läroanstalter och skolor. (Forts.)

talarens anförande, ger ett vittnesbörd om att det krav, han önskade förverkliga, icke har någon större resonans i kammaren. Jag skall med hänsyn härtill också försöka begränsa mitt anförande så mycket som möjligt, oaktat jag nödgas taga upp till bemötande ett par av de argument, den ärade talaren här förde fram.

Herr Anderson i Linköping är som bekant motionär, och det är därför naturligt, att han drar sin lans till försvar för motionen. Jag ber emellertid att få fästa de närvarande kammarledamöternas uppmärksamhet därpå, att det förefinnes en alldeles bestämd skillnad mellan herr Andersons sätt att här argumentera och det sätt, varpå hans meningsfränder i utskottet i sin reservation fört fram frågan. Studerar man närmare den föreliggande reservationen, så finner man där, att vederbörande reservanter synnerligen ängsligt sökt dölja de avsikter, som ligga bakom förslaget. Reservanterna tala i sitt förslag till utskottsutlåtande huvudsakligen om ungdomens fysiska fostran, och när de till slut måste nalkas själva syftet med motionen, göra de en rörelse, som mindre påminner om den karskhet vilken brukar prägla de militäras uppträdande och mera påminner om den rörelse, katten brukar företaga, när han nalkas het gröt. Det kommer visserligen till sist i reservanternas uttalande några satser, som visa, att de huvudsakligen dela motionärens uppfattning, men de taga dock i ett avseende bestämt avstånd såväl från motionären som från generalstabschefen, vilken ju i sitt utlåtande rörande motionen ytterligare utvecklat de synpunkter, motionären framfört. Hela motionen bygger ju från början till slut på ett uttalande som generalstabschefen gjorde, då han hade att avgiva ett tjänsteutlåtande över det av tillkallade sakkunnige utarbetade förslaget rörande gymnastiska centralinstitutets omorganisation.

Jag vill först fästa kammarens uppmärksamhet därpå, att när herr Anderson i Linköping i sitt anförande som skäl för ett bifall till reservationen åberopar, att den nuvarande rekrytskolan för flertalet värnpliktige är reducerad till 90 dagar, förstår jag uppriktigt sagt icke, vad den frågan alls har med reservationen att göra. I reservationen påyrkas ju, att den mognare ungdomen vid våra gymnasier, folkskoleseminarier och tekniska skolor skall få en viss förberedande militär utbildning. Nu är, som herr Anderson mycket riktigt i senare delen av sitt anförande framhöll, övningstiden för dessa kategorier värnpliktige icke 90 dagar utan 260 dagar, alltså betydligt längre tid, än herr Anderson i förra delen av sitt anförande åberopade.

Herr Anderson sökte också till stöd för sin framställning draga fram den utredning, som generalstabschefen gjort beträffande idrottslig och förberedande militär utbildning åt ungdomen inom vissa främmande länder, och han rekommenderade kammarens ledamöter att studera den av generalstabschefen gjorda utredning, vilken som bilaga är fogad till utskottets utlåtande. Jag ber att i detta avseende få instämma med herr Anderson i Linköping, ty, om kammarens ledamöter följa hans anvisning, skall kammaren finna, att egentligen intet land gått så långt i fråga om att införa militärövningar bland skolungdomen, som herr Anderson i Linköping i sin motion föreslår, att man skall göra här i Sverige. Då i den rådande riksdagsbrådskan inte alla kanske haft tillfälle studera bilagan till utskottsutlåtandet, skall jag i korthet omnämna, vilka åtgärder som i fråga om obligatoriska militärövningar bland skolungdom vidtagits i vissa främmande länder. I *Danmark*, säger generalstabschefen, *saknas någon obligatorisk förberedande militärutbildning* och *i Norge förekommer icke någon som helst förberedande militärutbildning av betydelse. I Finland saknas dylik militärutbildning. I Frankrike är den förberedande militärutbildningen* i ett stort antal lägre undervisningsanstalter *frivillig men obligatorisk endast i summa 21 högre läroverk.* Men detta är ju i ett så stort land som Frankrike en bagatell. *I England* är, enligt generalstabschefen, den

förberedande militärutbildningen helt och hållet frivillig, och *i Polen saknar man som obligatoriskt läroämne gymnastik och idrott.* Man har där *icke någon obligatorisk militärutbildning. I Italien är den militära förutbildningen frivillig, likaså i Förenta staterna.* Det är, som synes, ett ganska magert resultat, herr Anderson i Linköping kan uppvisa, då han gör en utflykt till främmande land för att där hämta förebilder för sin militärmotion. Jag har emellertid gömt ett av de länder, generalstabschefen redogör för, till sist, och det är Ryssland. *Det enda land, vars exempel herr Anderson i Linköping med fog skulle kunna åberopa, är* det land, som förut i dag herr Herou här i kammaren åberopat som mönster, nämligen *Sovjet-Ryssland*, ty där har man verkligen, om generalstabschefen är riktigt underrättad, i princip bestämt, att hela undervisningsväsendet skall »militariseras». Herr Anderson i Linköping: »militariseras» är icke något socialistiskt slagord utan ett yttrande, som fällts av generalstabschefen i hans till utskottet avlämnade utlåtande.

Ang. idrottslig och förberedande militär utbildning vid läroanstalter och skolor. (Forts.)

Det heter i generalstabschefens utredning: »I princip har bestämts, att hela undervisningsväsendet skall 'militariseras', samt uppställts utomordentligt vittgående mål för den militära förutbildningen.

I praktiken synes dock huvudsakligen följande vara värt beaktande.

Den förberedande militära utbildningen vid skolor och läroanstalter torde vara av betydelse företrädesvis vid undervisningsanstalter motsvarande hos oss mellanskolor, högre allmänna läroverk samt högre undervisningsanstalter i övrigt.

Denna utbildning består av en teoretisk kurs i militära ämnen, f. n. 180 timmar, samt två månaders sommarövningar.

Vid lägre skolor torde någon effektiv förberedande militärutbildning icke i allmänhet vara ordnad.

Huvuddelen av den blivande värnpliktskontingenten erhåller däremot förberedande militärutbildning, vars ändamål är att bibringa medborgaren militär och politisk utbildning ävensom fysisk fostran. Utbildningen påbörjas under 20:e levnadsåret och fortgår under två år i form av kortvariga möten vid särskilda utbildningsplatser i närheten av hemorten med sammanlagd längd av högst en månad om året under ledning av militärbefäl.»

Det är alltså Ryssland, som egentligen är det enda land, som generalstabschefen och motionären kunna hämta förebilder från, när det gäller att visa, hur man vill ha det ordnat också i vårt land.

Jag skall kanske också med ett par ord beröra, hur denna fråga från början har uppkommit i vårt land, för att därmed komplettera motionärens framställning. När militärövningarna vid de högre läroanstalterna först infördes i vårt land — det var på 1860-talet — så saknade man allmän värnplikt. Redan år 1897, medan man hade 90 dagars sammanlagd övningstid, framfördes från visst pedagogiskt håll tanken på dessa militärövningars avskaffande, och när denna fråga då gjordes till föremål för utredning, uttalar sig flertalet av läroverkskollegierna i landet för övningarnas avskaffande. Detta var alltså, när vi hade en övningstid, väsentligt kortare än 1925 års försvarsreform genomförde. I riksdagen har också vid upprepade tillfällen uppställts krav på avskaffande av militärövningar i skolorna. Först 1917 fick man majoritet för detta krav, då det den gången framfördes av herr E. A Nilson i Örebro. I motiveringen till sin motion, som vann riksdagens bifall, yttrade herr E. A. Nilson bland annat: »Förändrade förhållanden hava emellertid nu inträtt. 1914 års värnpliktslag ställer den studerande manliga ungdomen i ett alldeles särskilt läge. Den är numera underkastad en så väsentligt längre militär utbildningstid än den övriga manliga vapenföra ungdomen, att det skäl för vapenövningarnas bibehållande vid de bildningsanstalter, varom nu är fråga, som

Ang. idrottslig och förberedande militär utbildning vid läroanstalter och skolor. (Forts.)

chefen för generalstaben på sin tid ansåg vara det främsta för deras bibehållande, numera förlorat sin betydelse.»

Det synes mig, som om detta skäl, som av herr E. A. Nilson anförts och som av utskottsmajoriteten godtogs, än i dag har sin betydelse, då ju värnpliktstiden för huvudmassan av infanteriets värnpliktige nu uppgår till 140 dagar, medan utbildningstiden för studenter och med dem likställda är väsentligt längre, nämligen 260 dagar.

När herr Anderson i Linköping gjort gällande, att 1925 års försvarsbeslut skulle som konsekvens medföra, att man här bifölle den motion, som han framlämnat, tror jag, att han vänt helt upp och ned på det verkliga förhållandet. Jag tror, att man skulle riktigt bedöma läget, om man i stället gjorde gällande, att vad herr Anderson i Linköping med sin motion åsyftar är att genom en bakväg få in en längre övningstid för vissa av de värnpliktiga, och jag tror inte, att denna kammares majoritet har stort intresse för att förhjälpa herr Anderson i Linköping att få detta önskemål realiserat, icke ens om han i sina anföranden här försöker stämpla den argumentering, som från utskottsmajoriteten anförts, som en utsökt samling av slagord.

Jag skall tillåta mig, herr talman, att yrka bifall till vad utskottet hemställt.

Herr **Andrén:** Herr förste vice talman! Som en av motionärerna och en av reservanterna i denna sak ber jag att få säga några ord i den nu föreliggande frågan. Efter den belysning, som herr Anderson i Linköping har givit frågan, kan jag emellertid fatta mig kort.

Det är få motioner, som jag med så ringa tvekan har underskrivit som just den, som nu ligger före till kammarens behandling. Den avser att stärka tvenne ting, som för mig äro särskilt dyrbara: den svenska ungdomens hälsa och vårt lands försvarskraft. Den är enligt mitt förmenande ett ord i rätt tid. Ty sällan ha väl kraven på den enskildes och folkens hälsa och kraft ställts högre, än vad för närvarande är fallet.

Innan jag går in på utskottsutlåtandet, tillåter jag mig att med några ord beröra vissa partier av herr Wagnssons anförande. Jag skall givetvis icke följa honom på hans utflykter i generalstabschefens yttrande, ty som herr Wagnsson väl vet är det motionen, utskottsutlåtandet och reservationen, som vi här ha att behandla. Men när herr Wagnsson särskilt underströk reservanternas ängslighet i den nu föreliggande reservationen, så anser jag mig befogad framhålla, att jag såsom motionär knappast kan antagas stå på någon annan grund än just motionens. Och jag tror, att om herr Wagnsson gjort sig mödan att något bättre läsa reservationen, så hade han icke funnit den motsats, som han nu trodde sig kunna konstatera, mellan motionen och reservationen. Det heter nämligen i reservationen på följande sätt: »Ifrågavarande utredning bör i enlighet med motionens förslag även undersöka frågan, på vilket skolstadium vissa mera utpräglat militära inslag böra få förekomma i skolungdomens fysiska fostran.» Här lämnas alltså den frågan öppen, när dessa militära inslag skola få lov att komma in. Men sedan heter det i fortsättningen: »Vissa av de olägenheter, som ur försvarets synpunkter äro förknippade med de värnpliktiges nuvarande korta övningstid, skulle helt visst till en del kunna övervinnas, om den mognare skolungdomen vid våra gymnasier, folkskoleseminarier och tekniska elementarskolor erhölle ett visst mått av förberedande militär utbildning.» Vad reservanterna här ha framhållit, det är, att vissa militära vinster kunna göras för den händelse att en dylik militär utbildning infördes just vid de *högre* skolformerna.

Till sist skulle jag vilja giva herr Wagnsson ett litet problem att tänka på, det problemet nämligen, om inte reservationens korthet kan göra att där inte förekommer allt det, som finns i motionen.

Ang. idrottslig och förberedande militär utbildning vid läroanstalter och skolor. (Forts.)

För övrigt utgjordes herr Wagnssons inlägg övervägande av en muntlig omskrivning av utskottets förslag, och då jag väl får betrakta detta som ett mera auktoritativt uttryck för utskottets uppfattning, skall jag i fortsättningen hålla mig till detta; det är märkligt nog.

Med en hastig bugning skyndar utskottet förbi frågan om ungdomens fysiska fostran. Man erkänner frågans betydelse, men hänvisar till den nu föreliggande skolpropositionen. Men visar då inte denna skolproposition, hur delade meningarna ha varit i fråga om det bästa anordnandet av denna fysiska fostran? Skulle det verkligen icke löna sig att söka få till stånd en speciell utredning, dels med hänsyn till själva frågans vikt, dels också med hänsyn till de delade meningar, som ha gjort sig gällande vid frågans behandling under olika tider?

Mera egendomligt är emellertid utskottets uttalande om sammanhanget mellan den fysiska fostran och den militära utbildningen. Utskottet med herr Wagnsson i spetsen höjer pegfingret och säger: intet sammanhang får lov att existera, intet sammanhang får förekomma! Mina herrar, sällan har jag läst något så egendomligt i ett utskottsutlåtande. Detta sammanhang existerar nämligen, vad utskottet än må säga. Det finnes, herr Wagnsson, gränser även för ett utskotts makt och icke minst för ett tillfälligt utskotts. Man dekreterar icke, att den fysiska fostran icke får utgöra en förberedelse för den militära utbildningen, ty det *är* den trots alla dekret. Det kan icke råda någon tvekan om att den fysiska fostran är en synnerligeen värdefull förutsättning för den militära utbildningen. Det förefaller mig verkligen, som om kammaren borde tveka något, när det gäller att underskriva ett utlåtande och ett uttalande sådant som det av mig nu kritiserade.

Jag kan icke annat än djupt beklaga den bristfälliga, jag skulle nästan vilja säga felaktiga uppfattning, som i utskottets utlåtande kommit till synes i en annan betydelsefull fråga, frågan om förhållandet mellan fredsidén och försvaret. Utskottet säger, att undervisningen skall stå i fredsidéns tjänst, och därför kan man, menar utskottet, icke organisera militärövningar vid skolorna. Men, mina herrar, står inte också hela det svenska försvaret i fredsidéns tjänst? Jag tänker nu icke bara på de förpliktelser, som vi åtagit oss i Nationernas förbund, jag tänker också på den starka opinion, som i vårt försvar framför allt ser en fredsgaranti; jag tänker också för övrigt på de starka hinder, som gällande svensk rätt reser mot ett anfallskrig. Håller man på principen »fred till varje pris», ja, då kan jag förstå, att en *sådan* fredsidé kan komma i konflikt med vårt försvarsväsen. Men såvitt jag vet, ha icke någon av utskottets medlemmar, vare sig inom utskottet eller här i kammaren, deklarerat en sådan ståndpunkt och i konsekvens därmed röstat för avslag på alla förslag om försvarsåtgärder. Håller man å andra sidan på den uppfattningen, att vårt försvar även bör tjäna aggressiva och offensiva ändamål, ja då kan jag förstå, att en *sådan* uppfattning kan komma i konflikt med fredsidén. Men mig veterligt finnes icke någon i detta land som hyser dylika aggressiva och offensiva tendenser.

Utskottets historik är ett särskilt kapitel och förtjänar också sina särskilda kommentarer. Vad jag först och främst fäst mig vid i detta är den utförliga behandling, som man finner lämpligt att ägna en opinionsrörelse, som på slutet av 1890-talet väcktes till liv av en seminarierektor uppe i Härnösand, en opinionsrörelse, som naturligtvis får ses i samband med den tidens militärövningar, vilka ju nästan alltid voro ägnade exercisen och åter exercisen. Sedan man utförligt redogjort för denna lilla episod, konstaterar man kort och gott på en enda rad att »åren 1870, 1890, 1901 och 1904 höjdes anslagen för hithörande ändamål». Det är uppenbart, att statsmakterna allt sedan 1860-talet ha visat ett synnerligen starkt intresse för denna fråga. När till sist militär-

Ang. idrottslig och förberedande militär utbildning vid läroanstalter och skolor. (Forts.)

utbildningen avskaffades vid våra skolor 1917, så skedde detta på grundvalen av en ensam mans motion utan någon föregående utredning; några enkla ord i en motion, det var allt varpå riksdagen den gången byggde sitt beslut i denna fråga. Det synes mig verkligen, som om det vore synnerligen motiverat att nu företaga den utredning, som då försummades.

Det kan väl ändå icke förnekas, att den utbildning vi kosta på våra värnpliktige är kort, särskilt i förhållande till de viktiga och svåra uppgifter, som för närvarande måste anses falla på en modern soldat och icke minst på ett modernt underbefäl. Kan man då till ytterst rimligt pris bota några av dessa utbildningens brister, förefaller det mig verkligen, som om ett dylikt försök borde göras. Man bör åtminstone undersöka frågan, och det är detta, som motionärerna begära. Vad vi vilja är ingenting annat än att vinna en planmässig och god fysisk fostran och i sammanhang därmed en förberedande militär utbildning. Vad vi vilja är till sist detta att få icke bara ett fritt folk i en fri stat utan också ett starkt folk i en stark stat.

Härmed var överläggningen slutad. Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Votering begärdes likväl av herr Anderson i Linköping, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Den, som vill, att kammaren bifaller första tillfälliga utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 4, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för japropositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 7.

Ang. viss frivillig militärutbildning för skolungdom.

Föredrogs andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 5, i anledning av väckt motion angående anordnande för skolungdom av frivillig, till ferietid förlagd militärutbildning, avseende förberedelse till reservofficersutbildning. Därvid anförde:

Herr **Anderson** i Linköping: Herr talman! Med hänvisning till vad jag nyss anfört vid föregående punkt ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Wagnsson:** Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning framställde herr förste vice talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

I fråga om avbetalningssystemets omfattning och verkningssätt.

§ 8.

Vidare föredrogs andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, nr 3, i anledning av väckt motion angående utredning rörande det vid försäljning av varor tillämpade avbetalningssystemets omfattning och verkningssätt.

Utskottets hemställan bifölls; och skulle, jämlikt § 63 riksdagsordningen, detta beslut genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

§ 9.

Avgåvos följande motioner i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 244, med förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 23 oktober 1891 angående väghållningsbesvärets utgörande på landet m. m., nämligen:

nr 463 av herrar *Anderson* i Rasjön och *Jeppsson;*
nr 464 av herr *Månsson* i Erlandsro *m. fl.;* och
nr 465 av herr *Hage m. fl.*

Nämnda motioner bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.50 e. m. för att åter sammanträda kl. 7 e. m., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

In fidem
Per Cronvall.

Lördagen den 2 april.

Kl. 7 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna även nu av herr förste vice talmannen.

§ 1.

Till avgörande företogs statsutskottets utlåtande, nr 6, angående regleringen för budgetåret 1927—1928 av utgifterna under riksstatens sjätte huvudtitel, innefattande anslagen till kommunikationsdepartementet.

Sedan herr förste vice talmannen anmält ärendet till handläggning, begärdes ordet av

Herr **Anderson** i Råstock, som yttrade: Herr talman! Jag tillåter mig hemställa, att statsutskottets förevarande utlåtande nr 6 måtte på det sättet föredragas, att endast nummer och kantrubriker uppläsas, allt i den mån icke annat föredragningssätt särskilt påkallas.

Denna hemställan bifölls.

Punkterna 1 och 2.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Ang. väg- och vattenbyggnadsstyrelsen.

Härpå föredrogs *punkten 3*, angående anslag till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen; och anförde därvid

Chefen för kommunikationsdepartementet herr statsrådet **Meurling:** Under denna punkt har statsutskottet hemställt om bifall till Kungl. Maj:ts förslag med den ändring, att utskottet, i stället för att tillstyrka förslaget om uppförande av byrådirektörsbefattningen i väg- och vattenbyggnadsstyrelsen i byråchefsställning, hemställt om ett personligt lönetillägg åt innehavaren av befattningen, motsvarande skillnaden mellan byråchefs och byrådirektörs löneställning. Då sålunda vederbörande befattningshavare vederfarits den rättvisa i fråga om ersättning för sitt arbete, som Kungl. Maj:t avsett, har jag ingen anledning att beröra skiljaktigheten i övrigt mellan Kungl. Maj:ts och utskottets förslag på denna punkt.

I detta sammanhang skall jag också be att få framföra min tacksamhet till utskottet för den välvilliga behandling utskottet i övrigt skänkt denna del av statsverkspropositionen. De smärre avvikelser, som gjorts på skilda punkter, ha icke föranlett någon som helst erinran från min sida. Däremot ber jag få återkomma vid punkt 37 av utskottets utlåtande, som rör ändrings- och reparationsarbeten m. m. i Rosenhaneska huset och gamla kungshuset, med hemställan om ändring i utskottets förslag.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 4—8.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 9 och 10.

Lades till handlingarna.

Punkterna 11—16.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Vid nu skedd föredragning av *punkten 17*, angående anslag för anläggning av utfartsvägar i Norrland, Dalarna och Värmland, yttrade:

Ang. anläggning av vissa utfartsvägar.

Herr **Nilsson** i Antnäs: Herr förste vice talman, mina herrar! Då jag väckt en motion, som berör denna punkt, ber jag att med några ord få göra vissa påpekanden.

Jag borde kanske först uttala min tacksamhet för att utskottet icke alldeles ignorerat det önskemål, jag framställt i min motion, men jag skulle givetvis varit ännu tacksammare, om utskottet varit helt och fullt tillmötesgående mot de synpunkter, jag framfört. Det är emellertid icke min avsikt att framställa något yrkande på denna punkt; första kammaren har ju redan avgjort frågan i enlighet med utskottets förslag och, i vad avser anslagsbeloppets storlek, i överensstämmelse med reservanternas yrkande. Däremot hade jag ursprungligen för avsikt att framställa ett yrkande rörande anslagets användning och rubrik, men efter vad som skett i första kammaren, skall jag icke heller framställa något yrkande därom.

Jag skall emellertid be att få göra några uttalanden under denna punkt. Vi ha i vår motion begärt, att anslaget till anläggande av utfartsvägar även skulle få användas till bidrag åt odlingsvägar samt att anslaget skulle benämnas: »Anläggande av utfartsvägar och odlingsvägar i Norrland, Dalarna och Värmland.» Nu säger utskottet emellertid: »Att — — — nu på enskild motion fatta beslut om ifrågavarande utsträckta användning av anslaget kan utskottet icke finna tillrådligt.»

Jag anser mig då böra nämna, att detta förslag icke är något hugskott av motionärerna. Vi stå ingalunda så ensamma om denna vår mening. Sålunda yttrade 1925 års kolonisationssakkunniga på tal om detta, att det funnes »intet hinder för att hava en gemensam anslagstitel för odlings- och utfartsvägar. Ovan har framhållits», heter det vidare, »att formerna vid förrättningarna liksom arbetets kontrollerande m. m. bliva desamma beträffande båda slagen av vägar.» Vidare säges det: »Då gränserna mellan de olika väganslagen oftast äro flytande, vore det nödvändigt, att bidragen utlämnades genom samma myndighet, och torde länsstyrelserna härvidlag vara den lämpligaste myndigheten. Förrättningsmännen kunna även vara desamma, och — — — man torde överhuvud taget kunna räkna med att bestämmelserna för statsbidrag till utfartsvägar och till odlingsvägar kunna göras av i det närmaste samma lydelse. De sakkunniga anse alltså att frågan» — här gäller det odlingsvägarna — »bör ordnas med anlitande av statsanslag till utfartsvägar.»

I motioner, väckta vid och bifallna av 1924 års riksdag motiverades förhöjningen av statsanslaget till utfartsvägarna med uttalande om vikten av att befordra utfartsvägars anläggande. Kommittén fortsätter här vidare: »Länsstyrelsen i Norrbottens län har också i någon ringa omfattning anlitat hithörande anslag jämväl för odlingsvägar. Emellertid vilja sakkunniga — för att förebygga varje tvekan i detta hänseende — ifrågasätta att sådan ändring i bestämmelserna om utfartsvägar genomfördes, att det bliver ostridigt,

Ang. anläggning av vissa utfartsvägar. (Forts.)

att sagda statsanslag må kunna anlitas för både utfartsvägar och odlingsvägar. Detta kunde enklast ske på det sätt, att i rubriken och ingressen till liksom i vederbörande moment av gällande kungörelse om statsbidrag till utfartsvägar ordet 'utfartsvägar' ersattes med 'utfarts- och odlingsvägar'.» Detta blev också kolonisationssakkunnigas förslag.

Det är alltså icke enbart ett löst hugskott av motionärerna, när vi föreslå sådan ändring i bestämmelserna, som innefattas i vår motion och som nu upptagits i reservationen. Det ganska egendomliga förhållandet inträffar här, att om vid ett nybygge finnes en eller flera jordbrukslägenheter och en aldrig så primitiv bebyggelse bara det överhuvud taget finnes några människor där, så kan man för att få väg dit komma i åtnjutande av bidrag från anslaget till utfartsvägar, men om, såsom ofta är fallet, åtminstone i Norrland, det är fråga om en utmark t. ex. mellan två byar och det finnes jordbrukslägenheter med utsikt till framtida utveckling, men där man ännu icke erhållit någon bebyggelse, därför att de, som börjat odla upp denna byggd, icke ensamma mäktat bygga väg dit och sålunda äro utan sådan, så kan man enligt nuvarande bestämmelser icke få bidrag av anslaget till utfartsvägar för anläggande av behövliga vägar. Är det verkligen någon rim och reson i detta? Jag får säga, att jag tycker tvärtom, att det är den största inkonsekvens. Det kan väl inte vara någon risk att lägga i konungens befallningshavandes hand att förfoga över detta anslag i fall sådana som dessa för anläggning av vägar på de ställen, där dessa bäst behövas och där medlen komma till största och mest effektiva nytta.

Vi sträva ju alla att på bästa sätt främja jordbrukets utveckling och att skaffa hem och utkomstmöjligheter för så stora delar av vårt folk som möjligt, och vi anslå medel för olika ändamål icke minst på jordbrukets område. Men samtidigt inskränka vi dessa medels användning genom sådana bestämmelser, att pengarna icke komma till nytta, där de bäst behövas och kunna göra största gagn. Jag säger ännu en gång: vad är det för mening med sådana bestämmelser, och vad tjäna de till?

Nu vill det synas, som om det vore sydsvenskarna, vilka utgöra majoriteten i utskottet, som förestavat dess beslut med fullständigt åsidosättande av norrlänningarnas synpunkter på detta spörsmål. Jag tycker verkligen, att det borde tillerkännas oss något vitsord i dessa angelägenheter, ty någon erfarenhet ha vi väl ändå i dessa ting, och det är verkligen icke vår mening att slösa bort medlen; för den farhågan finnes intet fog.

Ja, herr förste vice talman, jag har velat framföra dessa synpunkter, men skall, då frågan nu redan har fallit, icke framställa något yrkande.

Herr **Anderson** i Råstock: Jag skall också trösta kammarens ledamöter med att icke heller jag kommer att i sakernas nuvarande läge framställa något yrkande. Det är ju så, att anslagsbeloppen både i utskottets hemställan och i reservationen äro desamma och frågan gäller endast, om man i rubriken skall införa begreppet odlingsvägar eller icke. Huruvida det möjligen kan ifrågasättas att slita en tvist mellan kamrarna på denna punkt genom att gå fram med gemensam votering, är en sak, vars genomförbarhet kan vara tvivelaktig.

Jag vill emellertid till herr statsrådet rekommendera vikten av att frågan om odlingsvägar och möjligheten att erhålla anslag av statsmedel till sådana vägar snarast möjligt bringas till sin lösning.

Herr **Lindmark:** Herr förste vice talman! Som frågan nu ligger, är det ju inte behövligt att mycket orda i denna sak, men jag vill dock understryka den stora betydelse, som anslagen till odlingsvägar skulle komma att få. Be-

Ang. anläggning av vissa utfartsvägar. (Forts.)

hovet av sådana vägar är obestridligt, de skulle komma att få ofantlig betydelse för den fortsatta odlingen, särskilt uppe i Norrland. Även ur synpunkten av den fortsatta bebyggelsen i dessa trakter skulle anslaget vara av största betydelse. Frågan är alltså en kolonisationsfråga, men när vi nu uttala våra önskemål till kommunikationsministern, så skulle jag vilja framföra önskvärdheten av att anslaget på ifrågavarande punkt, d. v. s. för åstadkommande av odlingsvägar, måtte upptagas å nionde huvudtiteln i stället för att såsom motionärerna mena behandlas under sjätte huvudtiteln, där de skulle få trängas bland övriga väganslag. Detta är icke en kommunikationsfråga utan, som sagt en kolonisationsfråga, och i kraft härav böra också anslagen föras på rätt huvudtitel, som är den nionde huvudtiteln. Jag är alldeles övertygad om att i händelse anslag till odlingsvägar skulle komma att sammankopplas med anslaget till utfartsvägar, så skulle båda dessa typer av vägar bli lidande härpå, icke minst utfartsvägarna, som ha en sådan utomordentligt stor betydelse för Norrland.

Jag vill endast ha uttalat denna mening och hoppas, att vid nästa budgets upprättande vederbörlig hänsyn må tagas härtill.

Vidare anfördes ej. Kammaren biföll utskottets hemställan.

Punkterna 18—20.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Ang. statens fiskehamnar.

Punkten 21, angående anslag till statens fiskehamnar.

Uti innevarande års statsverksproposition hade Kungl. Maj:t under punkten 22 av sjätte huvudtiteln föreslagit riksdagen dels medgiva, att för bedrivande av arbeten å till fiskehamnsgruppen I hörande hamnbyggnader finge av de till företag inom fiskehamnsgruppen II anvisade anslag användas ett belopp av 50,000 kronor, dels ock för samma ändamål för budgetåret 1927—1928 anvisa ett extra reservationsanslag av 100,000 kronor.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehaft de likalydande motionerna nr 87 inom första kammaren av herr *Bodin m. fl.* och nr 136 i andra kammaren av herr *Gardell* i Gans *m. fl.*, vari yrkats, att riksdagen måtte besluta, att fiskehamnsbyggnad vid Gnisvärd skulle påbörjas under innevarande år samt utföras på statens bekostnad i enlighet med en genom väg- och vattenbyggnadsstyrelsens försorg år 1926 uppgjord arbetsplan, samt att riksdagen för nämnda ändamål måtte för nästa budgetår anvisa ett anslag av 66,000 kronor.

Utskottets hemställan innefattade, att riksdagen med avslag å ovanberörda motioner måtte bifalla Kungl. Maj:ts förslag i ämnet.

Vid denna punkt hade reservationer avgivits:

av herrar *C. Petrus V. Nilsson* och *Persson* i Fritorp, vilka ansett, att utskottet bort hemställa om bifall till de i ämnet väckta motionerna rörande fiskehamnsbyggnad vid Gnisvärd; samt

av herr *Olsson* i Kullenbergstorp.

Sedan punkten föredragits, anförde:

Herr **Svedman:** Herr talman! Utskottet har icke ansett sig kunna tillstyrka bifall till en framställning, som gjorts i motioner i båda kamrarna om ett anslag av 132,000 kronor, varav hälften eller 66,000 kronor skulle utgå för

Ang. statens fiskehamnar. (Forts.)

nästa budgetår, i och för anläggande av en fiskehamn vid Gnisvärd på Gotlands västkust.

Utskottet har emellertid så formulerat sitt avslagsyrkande, att man är berättigad draga den slutledningen, att utskottet mera på formella än reella grunder ställt sig avvisande. Utskottet säger, att man icke får förbise, att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen tillstyrkt anläggningen av en fiskehamn vid Gnisvärd. »Tvivelsutan vore det önskvärt», fortsätter utskottet, »att, sedan nu å Gotlands ostkust anlagts en fiskehamn vid Herrevik, fiskarna å öns västkust erhölle en liknande stödjepunkt vid Gnisvärd. Med hänsyn till de betänkligheter, som måste möta mot att på enskild motion fatta beslut om igångsättande av ännu en fiskehamnsbyggnad, vilken i sitt första byggnadsstadium skulle draga en kostnad, överstigande 130,000 kronor, får utskottet dock avstyrka förslaget.»

Man är berättigad att hoppas med hänsyn till den formulering, som utskottets utlåtande har fått, att under alla omständigheter den vink, som utskottet här ger, måtte sätta spår efter sig i nästa års statsverksproposition. Emellertid ligga sakskälen i denna fråga enligt motionärernas mening så till, att riksdagen skulle visa ekonomisk omsikt och klokhet genom att *nu* bevilja anslaget i fråga.

Redan 1921 års riksdag beslöt, att Gnisvärd skulle upptagas bland de fiskehamnar, som i första hand borde komma till utförande, och de fiskehamnssakkunniga ha varit fullständigt eniga därom, att det är behövligt att på Gotlands västkust få en stödjepunkt för fisket. Gotlands västkust är 17 mil lång, och den är av sådan natur, att knappast en kuststräcka av samma längd i vårt land bjuder så litet av naturliga stödjepunkter, som just denna kust. Såsom utskottet påpekar, har just i dagarna fullbordats en fiskehamn på Gotlands ostkust, nämligen vid Herrevik. Att denna hamn i ingen mån kan fylla behovet på västkusten ligger i öppen dag. Avståndet från Herrevik till Gnisvärd är 6 mil. Hamnen vid Herrevik har utförts för en kostnad, som med 100,000 kronor understiger den beräknade, och man kan alltså säga, att här fordras allenast 32,000 kronor i nytt anslag utöver de besparingar, som finnas från hamnbyggnaden vid Herrevik. Arbetsledning och arbetare såväl som arbetsmateriel finnas nu tillgängliga vid Herrevik, och det är så att säga endast att taga dem »frisch vom Fass» och flytta dem från ostkusten till västkusten. Häri ligger det för staten ekonomiskt fördelaktiga i att nu fatta ett beslut om hamnanläggning vid Gnisvärd. Skulle man dröja med företaget, så ställes man inför utsikten att få utbetala arbetslöshetsunderstöd åt flertalet av de arbetare, huvudsakligen stenarbetare, som varit sysselsatta vid Herrevik. Vidare finge man flytta över materielen från Gotland till fastlandet och samtidigt betala transportkostnader, uppgående till flera tusentals kronor. En förbättring av Gnisvärds nu mycket dåliga hamn, om man överhuvud kan tala om en hamn där, skulle bringa hjälp till inalles ett femtiotal fiskarefamiljer, som under en lång följd av år hoppats på denna nu ifrågasatta hjälpande hand från statens sida.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, de fiskehamnssakkunniga och överhuvudtaget de myndigheter, med fiskeriintendenten i spetsen, som haft att yttra sig i dessa frågor, ha livligt tillstyrkt det anslag, varom nu är fråga. För min personliga del är jag övertygad om, att intet statens anslag till fiskehamnsbyggande tillförene lämnat den valuta, relativt sett, som detta ganska blygsamma anslag skulle komma att lämna.

Det skulle förvåna mig, om i ett sådant fall kammaren skulle visa sig tveksam, och under sådana förhållanden ber jag, herr förste vice talman, att få yrka bifall till statsutskottets förslag med den ändring, att i klämmens första del orden »med avslag å» strykas samt att moment b) får följande lydelse:

»för samma ändamål för budgetåret 1927—1928 anvisa ett extra reservationsanslag av 166,000 kronor.»

Ang. statens fiskehamnar. (Forts.)

Herr **Anderson** i Råstock: Herr förste vice talman! Ja, jag hoppas, att kammarens ledamöter ha uppmärksammat, att den siste ärade talaren så att säga försökte smuggla in ett bifall till sin motion genom att stoppa in ytterligare 66,000 kronor i utskottets kläm under punkt b). Detta är emellertid icke fullt så oskyldigt, som det låter, ty det blir i alla fall i realiteten ett rent och klart bifall till motionerna i fråga av herrar Bodin m. fl. och Gardell i Gans m. fl. Jag vill säga kammaren, att utskottet har menat, vad utskottet har skrivit, och det innebär, att vi anse, att kommunikationsministern i främsta rummet bör ägna frågan om en hamn vid Gnisvärd all möjlig uppmärksamhet och, så vitt anledning därtill föreligger, lägga fram förslag i ämnet snarast möjligt. Men jag vill på samma gång betona, att jag tror nog, att riksdagen förut har handlat klokt, då den icke alltför fort hoppat på sådana här förslag.

De beräknade kostnaderna för en hamn vid Gnisvärd ha ju ramlat ner från omkring 400,000 kronor till den summa, som nu begäres i motionen, och det tyder ju på att det från kommunikationsministerns sida kan vara skäl att undersöka huruvida icke ytterligare inskränkningar därvidlag äro möjliga att åstadkomma. Det exempel, som den siste ärade talaren drog fram, nämligen, att det hade sparats 100,000 kronor på en annan hamnanläggning, tycker jag pekar i den riktningen, att man bör fortsätta med att söka så mycket som möjligt förminska kostnaderna. Det är förnämligast av dessa skäl, som utskottet icke i år har ansett sig kunna tillstyrka bifall till motionen.

Det är alldeles klart att herr Svedman har rätt så till vida, att en stor del av denna kust är oskyddad, men det är också klart, att man måste se till, att de platser, där bidrag bäst behövas också först komma i åtnjutande av dylik hjälp. Det är ingalunda betydelselöst, om man på en hamn för femtio fiskare lägger ut 166,000 kronor. Det vill jag ha sagt från den här platsen. Det blir ju ganska mycket per individ och fiskare.

Fastän jag på allt sätt ömmar för fiskarbefolkningens många gånger brydsamma belägenhet och behjärtar behovet av hamnanläggningar till stöd för dess näring, kan jag icke alldeles komma bort ifrån, att den vinst, man gör med de anslag, som vi här bevilja, många gånger blir ganska dyrbar i förhållande till anslagsbeloppens storlek.

I fråga om Gnisvärd ligger ju frågan, som jag förut sagt, på det sättet, att utskottet rekommenderar en fortsatt undersökning från kommunikationsministerns sida och förslag i ämnet snarast möjligt, därest det visar sig, att det är absolut av behovet påkallat.

Jag ber, herr förste vice talman, att med dessa ord få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Gardell** i Gans: Herr förste vice talman! Ärade kammarledamöter! Att vi gotlänningar ha väckt en motion om byggandet av denna fiskehamn vid Gnisvärd beror därpå, att vi anse denna fråga vara lika mycket en politisk fråga som en lokal fråga. Vi anse, att riksdagen bör mera ingå på näringspolitik i stället för på tärande politik. Vi böra övergiva arbetslöshetspolitiken och övergå till politik om produktivt arbete.

Det är med verklig sorg, som man ser, huru så många förstadssamhällen uppstå och huru landsbygden avfolkas. Gå en morgon på stranden vid ett fiskeläge och se, hur befolkningen går att vittja garnen, då de, som varit ute och fiskat, återkomma till land; äro icke dessa människor, om de också gå i

Ang. statens fiskehamnar. (Forts.)

sina hemstickade ullstrumpor och trätofflor, lika nyttiga människor som de, som befolka städernas gator mellan klockan 11 och 1 på nätterna?

Fiskarbefolkningen på Gotland har det ganska svårt. På grund av dåliga hamnar har man i allmänhet mycket små båtar. Dessa fiskare måste, i synnerhet när de icke ha motorer i sina båtar, gå ut redan omkring klockan 2 på eftermiddagen för att hinna ut så långt till havs, att de nå sina fiskeställen och kunna sätta ut sina garn innan solen går ned. Sedan få de ligga där under de mörka höstnätterna och kanske komma hem först andra dagen på morgonen. Om de ha större motorbåtar, behöva de icke gå ut förrän mycket senare, kanske icke förrän klockan 5 eller 6 på kvällen. De kunna också den tiden på dagen bättre bedöma, om vädret blir vackert eller ej, och kunna rätta sig därefter och komma i allmänhet hem före klockan 12 på natten, då de få lägga sig i sina fiskarstugor. Det är därför mycket behjärtansvärt att giva dem åtminstone det stöd i deras näring, som några hamnar utgöra.

De fiskare, som man på fastlandet kallar för yrkesfiskare, kalla vi på Gotland egentligen för fiskare med binäringar. Gnisvärd är en gammal fiskehamn, där ett ymnigt fiske bedrivits i alla tider, och är kanske säte mera för de rena yrkesfiskarna. I Tofta socken, där detta fiskeläge är beläget, är en god del av fiskarbefolkningen småbrukare, som hava fisket såsom binäring. Många personer längs kusterna ha under senare tiden övergivit sitt fiske och flyttat. Jag vet en kommun, där befolkningen minskats med cirka 100 personer på 50 år. För 15 år sedan fanns det 20 fiskare där, men nu finns det möjligen blott en kvar.

Genom ett bifall till denna motion skulle vi bereda arbete åt de skickliga stenarbetarna, som arbetat vid Herrevik. Dessa stenarbetare ha bott där under den tid, de deltagit i hamnbyggnaden därtstädes och bo där alltjämt. Skulle denna motion avslås, är det mycket möjligt att arbetslöshetskommissionen måste bevilja arbetslöshetsunderstöd åt dessa arbetare, då de icke längre kunna få något arbete. Jag är dock icke riktigt säker härpå. Genom den ifrågavarande hamnens iståndsättande skulle det emellertid beredas arbete i samtid och framtid och för en större del av befolkningen.

Om man nu går att undersöka statistiken för fiskarbefolkningen på Gotland, så finner man att det år 1914 fanns 185 yrkesfiskare och 979 fiskare med binäringar. År 1925 fanns det 114 yrkesfiskare och 1,161 fiskare med binäringar. 1925 års statistik visar, att det endast är tre län i Sverige, som ha flera fiskare med binäringar än Gotland. På grund av brist på goda fiskehamnar har Gotland endast 60 däckade båtar med motorer och 214 öppna båtar med motorer. Om jag sedan går till det län, som ligger oss närmast, nämligen Blekinge län, så finner man, att det där finnes 924 yrkesfiskare och 636 fiskare med binäringar, och där har man 257 däckade båtar med motorer men endast 36 öppna båtar med motorer. Och det gör att fiskarbefolkningen i Blekinge, som ligger ganska nära Gotland, kan fiska lax i dessa fiskevatten, under det att gotlänningarna på grund av sina dåliga båtar och hamnar icke i någon större utsträckning kunna bedriva laxfiske.

Gotländska kusten är vid minsta storm om icke svårtillgängligare, så åtminstone lika svårtillgänglig, som Blekingekusten, och därför är det icke för mycket begärt, om vi få två fiskehamnar, en på västra och en på östra kusten. Vi skola dock tänka på att detta fiske giver föda åt den gotländska befolkningen och med de präktiga trafikmöjligheter, som vi nu ha på Stockholm, hava vi också möjligheter att avsätta stora delar av fiskefångsterna därstädes.

I en punkt på denna huvudtitel, som följer strax efter den nu förevarande, har herr Törnkvist i Karlskrona väckt en motion, som, vid behandlingen av denna huvudtitel i första kammaren, blev återremitterad till utskottet för för-

nyad behandling. Jag skulle gärna önska att också denna motion, som här är i fråga, komme tillbaka till utskottet. Man måste väl ändå säga sig, att det är en stor misshushållning att först föra bort alla de maskiner, som nu finnas i Herrevik, till fastlandet för att sedan nödgas återföra dem dit, då en hamn skall byggas. Genom bifall till motionen skulle också de arbetare, som arbetat vid Herreviks hamn, få arbete.

Ehuru jag är tveksam, skall jag dock be att få yrka återremiss av denna fråga till utskottet.

Herr **Anderson** i Råstock: Herr förste vice talman! Jag begärde ordet, därför att jag tyckte att herr Gardell i Gans sade, att detta är en politisk fråga. Jag undrar verkligen, om han icke i så fall bort ha vänt sig till regeringen.

Jag skall be att få säga, att fjärde avdelningen av statsutskottet icke brukar försöka göra politik av frågorna och allra minst av hamnfrågor, vare sig det gäller hamnar på östra eller västra sidan av den gotländska kusten. Det är ju också absolut omöjligt att göra politik av sådant.

Vi hava varit så välvilliga i utskottet, som vi överhuvud taget ansett oss kunna vara, och jag tycker snarare, att herrar Svedman och Gardell i Gans borde sagt, att utskottet egentligen varit mycket hyggligt och bett att få rekommendera vad utskottet yttrat om motionerna. Till min stora förvåning finner jag, att ju hyggligare man är, desto skarpare yrkanden kommer man fram med. Nej, herr Gardell, vi göra verkligen ingen politik i hamnfrågor, utan vi söka att se sakligt på frågorna.

Herr **Persson** i Fritorp: Herr förste vice talman! Jag vill redan från börjag säga, att då jag biträdde reservationen i denna fråga, har det icke i motsats till den förklaring, herr Gardell i Gans nyss avgav, varit politiska skäl, som varit för mig avgörande. Att jag biträtt reservationen har berott därpå, att jag, som, så gott jag kunnat, sökt sätta mig in i frågan, därvid funnit, att det vore klokt, om man redan i år fattade beslut i denna sak. Men på grund av det beslut, som första kammaren fattat i ärendet, är det nog ingenting att göra nu. Jag hoppas i alla fall, att när frågan nu faller, den faller framåt.

Det avgörande skälet för utskottets avslag har ju varit, att denna framställning framkommit genom enskild motion och icke genom Kungl. Maj:t. Jag får säga, att om man som jag har den uppfattningen, att man kan gå med på en framställning, som är så väl förberedd som detta spörsmål är, skall man icke besvära Kungl. Maj:t. Ty Kungl. Maj:t har ju i alla fall så mycket att göra. Här klagas mycket ofta i riksdagen över att vi få så många propositioner, och därför böra vi icke i onödan besvära Kungl. Maj:t med dylika.

Jag skall vidare i detta sammanhang be att få yttra mig helt kort i en fråga, som är upptagen till behandling i samma punkt i denna huvudtitel. Det rör hamnen vid Torekov. Denna hamnbyggnad har väg- och vattenbyggnadsstyrelsen mycket kraftigt framhävt såsom varande behövlig, och styrelsen tillstyrker att på grund av det trängande behovet av hamnens förbättring efter de svåra stormskador den undergått och med hänsyn till dess betydelse för fisket i Kattegatt och som skyddshamn för de mindre kustfartygen »Torekovs hamn snarast kommer till utförande enligt ovannämnda plan såsom en statens fiskehamn och att kostnaden för densamma måtte utgå av anslagen till fiskehamnsgruppen I». Departementschefen har själv om denna fråga sagt, att goda skäl synas anförda för anläggande av stöd- och nödhamnar vid Torekov och Utklipporna, men att han anser sig med hänsyn till nödvändigheten att under rådande förhållanden bedriva statens fiskehamnsbyggnader i mera be-

Ang. statens fiskehamnar. (Forts.)

gränsad omfattning icke för närvarande kunna förorda, att dessa hamnar påbörjas.

När kammaren för en stund sedan behandlade frågan om odlingsvägar i Norrland, riktades en vädjan till herr statsrådet att taga den frågan under nytt övervägande. Jag vill säga, att jag hoppas, att herr statsrådet är vänlig och även ägnar spörsmålet om Torekovs hamn ett övervägande, samt att detta övervägande inte blir alltför långt utan man kan förvänta, att frågan kommer under nästa riksdags prövning. Torekov har redan fått vänta alltför länge.

Herr Gardell i Gans yrkade återremiss av punkten. Jag vill säga, att därigenom att första kammaren redan fattat beslut i frågan, yrkandet om återremiss saknar varje betydelse. Statsutskottet kommer i detta fall allenast att anmoda denna kammare att fatta beslut i ärendet, och jag hoppas att kammaren icke kommer att bifalla detta yrkande.

Jag anhåller till sist om bifall till det av herr Svedman framställda yrkandet.

Herr **Gardell** i Gans: Herr talman! Anledningen till att jag kom att tala om politik var, att jag ville, att statsmakterna skulle inrikta sig på att åstadkomma produktivt arbete. Jag tänkte inte alls på statsutskottspolitik. Jag skall också be att få uttala ett tack för den välvilliga behandling motionen fått; det ha förresten alla mina motioner fått i år.

Som frågan nu ligger, skall jag återtaga mitt yrkande och förena mig med herr Svedman i hans yrkande.

Härmed var överläggningen slutad. Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i förevarande punkt, dels ock på bifall till det av herr Svedman under överläggningen framställda yrkandet; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

Ang. återremitterande av ett ärende.

Vid härpå skedd föredragning av *punkten 22*, angående statsunderstödda fiskehamnar, yttrade:

Herr **Törnkvist** i Karlskrona: Herr talman! Första kammaren har beslutat att till statsutskottet återremittera här nu förevarande punkt. Jag hemställer, att även denna kammare måtte återremittera punkten till statsutskottet.

Herr **Anderson** i Råstock: Jag ber, herr talman, att få förena mig med herr Törnkvist i hans framställda yrkande.

Vidare anfördes ej. Kammaren beslöt återförvisa punkten till utskottet för ny behandling.

Punkterna 23 och 24.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 25.

Lades till handlingarna.

Punkterna 26—32.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Härpå föredrogs *punkten 33*, angående anslag till länsarkitekter. Ordet begärdes därvid av

Ang. anslag till länsarkitekter.

Herr **Olsson** i Mellerud, som anförde: Herr talman! Jag har icke för avsikt att på denna punkt ställa något yrkande. Det var emellertid en sak, som gav mig anledning att begära ordet. I fråga om länsarkitektinstitutionen får jag för min del bekänna, att jag hälsat tillkomsten av densamma med tillfredsställelse. Jag har också med nöje bidragit till den utvidgning av denna institution, som har förekommit. Anledningen härtill har närmast varit, att jag varit särskilt intresserad av den del av länsarkitekternas verksamhet, som jag skulle vilja beteckna som den konsulterande delen av dess arbete. Det heter i den för länsarkitekterna utfärdade instruktionen, »att länsarkitekterna bl. a. skola tillhandagå kommunala myndigheter med råd och upplysningar i byggnadsfrågor». I ett yttrande av byggnadsstyrelsen säges det om samma sak, »att länsarkitektinstitutionens betydelse låge ej blott i det tekniskt sakkunniga biträdet åt länsstyrelsen vid handläggningen av sådana ärenden, som fölle inom arkitektens verksamhetsområde, utan även, och måhända än mera, däri, att länsarkitekten i frågor rörande tomtindelningar, avstyckningar och jordavsöndringar inom samhällen, rörande stadsplaneförslag m. m. komme i tillfälle att åt myndigheter eller enskilda inom de olika orterna, åt med styckningsplaner sysselsatta lantmätare eller mätningsmän, åt tomtförsäljande bolag o. s. v. giva anvisningar, som redan från början kunde uppklara ärendena och därigenom också påskynda dessas behandling».

Förutsättningen för att denna institution skall lyckas slå igenom är uppenbarligen, att den lägges i händerna på verkligt kunniga, intresserade och förfarna män. Jag tror, att man i de allra flesta fall härvidlag lyckats synnerligen väl. Icke desto mindre måste jag säga, att den erfarenhet, jag har från mitt län och från de orter, jag närmast känner till, just inte är av samma glädjande art. Jag vill ärligt bekänna, att länsarkitektinstitutionen för mig blivit en allvarlig desillusion. Det är uppenbart, att man här måste räkna med, att de små samhällena med sina ringa ekonomiska resurser måste kräva en ganska stark hänsyn till sina berättigade intressen. Enahanda är förhållandet med den fattiga egnahemsbyggaren. Denne har givetvis intresse av att hålla byggnadskostnaderna så låga som möjligt. Jag vill framhålla, att detta krav är starkare motiverat än länsarkitektens ur någon författning hämtade stereotypa fras, »fyller icke rimliga anspråk på smak och prydlighet». Jag håller före, att med ett förnuftigt och klokt tillämpande av gällande bestämmelser är det möjligt att i byggnadsfrågor förena god smak och klok ekonomi, men då måste förutsättas, som sagt, att den, som skall tillämpa lag och förordning på detta område, är kunnig och förfaren och framför allt känner de olika vitt skiftande förhållanden, som göra sig gällande inom ett län. Länsarkitektinstitutionen kan enligt mitt förmenande göra anspråk på att bli omfattad med förtroende, men det är fara värt, att, om den kommer i händerna på mindre väl skickade personer, denna betydelsefulla verksamhet kan kompromettera. Närmast är därvid fråga om denna ovanberörda konsulterande verksamhet.

Jag har, som jag förut nämnde, icke begärt ordet för att ställa något yrkande. Jag har begärt ordet närmast för att rikta en vädjan till byggnadsstyrelsen och till kommunikationsministern att, så långt de hava möjlighet, på denna punkt se till, att de intressen, jag här har talat om, bli tillgodosedda. Det kan möjligen anföras, att man ju har möjligheten att klaga, om man inte är belåten. Det är alldeles riktigt, men jag vill säga, att detta blott är en *nödfallsutväg*. Jag vill sammanfatta min mening sålunda: Om länsarkitektverksamheten lägges i händerna på därför olämpliga personer, så är det fara värt att denna mycket betydelsefulla konsultverksamhet urartar till att bli endast av

Ang. anslag till länsarkitekter. (Forts.)

fiskalisk karaktär. Detta anser jag för min del vara *nödvändigt* att söka förebygga.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 34—36.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Ang. ändrings- m. fl. arbeten i Rosenhaneska huset m. m.

Punkten 37, angående ändrings- och reparationsarbeten m. m. i Rosenhaneska huset och gamla kungshuset.

Under punkten 38 av förevarande huvudtitel hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen dels för ändrings- och reparationsarbeten m. m. i Rosenhaneska huset för budgetåret 1927—1928 anvisa ett extra reservationsanslag av 159,000 kronor, dels ock för påbörjande av dylika arbeten m. m. i gamla kungshuset för samma budgetår anvisa ett extra reservationsanslag av 20,000 kronor.

Utskottet hemställde,

a) att Kungl. Maj:ts förslag om anslag för reparations- och ändringsarbeten m. m. i Rosenhaneska huset ej måtte av riksdagen bifallas; samt

b) att Kungl. Maj:ts framställning om anslag för påbörjande av dylika arbeten m. m. i gamla kungshuset ej heller måtte vinna riksdagens bifall.

Vid denna punkt hade reservation avgivits av herrar *Kvarnzelius* och *Wiklund,* vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen, med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande förslag, måtte

a) för ändrings- och reparationsarbeten m. m. i Rosenhaneska huset för budgetåret 1927—1928 anvisa ett extra reservationsanslag av 159,000 kronor; samt

b) för påbörjande av dylika arbeten m. m. i gamla kungshuset för samma budgetår anvisa ett extra reservationsanslag av 20,000 kronor.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Chefen för kommunikationsdepartementet herr statsrådet **Meurling:** Herr talman, mina herrar! Såsom jag förut erinrat, måste jag på denna punkt vända mig mot den framställning, som statsutskottet har gjort. Den lösning av tre ämbetsverks lokalfråga, som av statsutskottet framlagts, synes mig vara behäftad med så stora olägenheter, att jag måste vädja till kammaren att biträda reservanternas framställning, vilken överensstämmer med Kungl. Maj:ts förslag.

Jag skall be att närmare få utveckla de synpunkter, som Kungl. Maj:t haft vid framläggande av sitt förslag till ordnande av lokalfrågan på Riddarholmen.

Angående behovet av utvidgning för statskontoret, kammarkollegium och Svea hovrätt föreligger ju i stort sett full enighet, full överensstämmelse mellan Kungl. Maj:ts förslag och de iakttagelser, som statsutskottet å sin sida vid besök på platsen gjort. Jag behöver heller inte erinra om, hur verkligt usla arbetsförhållandena inom dessa tre ämbetsverk äro. Inom kammarkollegiet och statskontoret råder i nästan samtliga tjänsterum en olidlig trängsel. En verkställd utredning har visat, att kammarkollegium för att tillgodose sina lokalbehov behöver åtminstone åtta rum ytterligare. Jag vill erinra om, att därvid äro icke medräknade sådana behov som t. ex. ett mottagningsrum och ett särskilt biblioteksrum, allt saker som man tillsvidare låtit anstå i denna utredning om utvidgning.

Ang. ändrings- m. fl. arbeten i Rosenhaneska huset m. m. (Forts.)

Vad statskontoret angår behöver jag bara erinra därom, att 64 befattningshavare med ganska kvalificerat arbete skola för närvarande arbeta i 21 rum. Man förstår, hur de ganska dyrbara arkivalier o. s. v., som handhavas av dessa ämbetsverk, skola lida under dessa trånga, obekväma förhållanden, och hur mycket arbetskraft, som måste gå förlorad därigenom, att befattningshavarna störa varandra och lokalerna ligga olämpligt med hänsyn till sin kommunikation.

Värst av alla ämbetsverken har dock hovrätten det. Jag skulle vilja påstå — och jag har nyss i första kammaren fått detta bekräftat av en av statsrevisorerna, som väl känner de olika verkens lokalförhållanden — att man torde få leta efter något ämbetsverk med så kavlificerade uppgifter som Svea hovrätt, som får nöja sig med så medelmåttiga förhållanden. Jag ber att få lämna några exempel på detta. I de rum, som användas av fiskalerna — det är två rum på sammanlagt 56 kvadratmeter — skola i regel 15 och som oftast 19 fiskaler arbeta dagligen. Det finns inom hovrätten 60—70 kanslister — beroende på arbetsförhållandena — som samlade skola arbeta i två rum på sammanlagt 71 kvadratmeter. Arkivariens expedition uppgår till ett ytinnehåll av 33 kvadratmeter, och inom detta utrymme skall under domsdagarna också beredas plats för parter och för tidningspressen, samtidigt som där pågår arkivariens arbete, kollationeringar o. s. v. Den trängsel, som där råder, är fullkomligt olidlig. Tidningsmännen måste söka sig till fönsternischer och till personalens lunchrum för att i något så när lugn och ro kunna verkställa sina arbeten och göra sina avskrivningar. Bibliotekets rum i hovrätten är 23 kvadratmeter, och det är så fullt, att det för närvarande icke finns möjlighet att komplettera biblioteket. Ganska betecknande för förhållandena är, att presidenten ansett sig nödsakad att i arbetsrummen uppslå ett anslag, i vilket de extra ordinarie notarierna uppmanas att så litet som möjligt belamra tjänsterummet med sitt arbete utan såvitt möjligt förlägga detta till sina hem. Till dessa urusla förhållanden kommer dessutom den splittring, som hovrätten redan har utsatts för med avseende å lokalerna. Jag erinrar om, att två extra divisioner redan äro utflyttade och förlagda i det Rosenhaneska huset, som ligger i närheten, och hela krigshovrätten är förlagd på annat ställe i staden, vid Fredrikshov. Det är då uppenbart, att dessa splittrade förhållanden måste innebära ett ytterligt dåligt utnyttjande av de centrala organs arbetsmöjligheter, omkring vilka en hovrätts arbete dock ytterst måste samla sig. Visserligen har hovrätten aldrig framfört några alltför högljudda klagomål över dessa förhållanden, och den följer ju där en gammal god tradition, men för en ansvarig arbetsgivare måste det dock stå klart, att man inte kan låta dessa arbetsförhållanden fortgå. Vilken enskild man som helst, som läte ett par hundratal befattningshavare arbeta under sådana organisatoriska förhållanden, som där äro förhanden, skulle säkerligen härför få uppbära det allra djupaste klander.

Hur har nu statsutskottet försökt att avhjälpa dessa missförhållanden? Ja, det har skett på ett sätt, som enligt min uppfattning lämnar en hel del av olägenheterna ohulpna och som i visst avseende till och med ökar de olägenheter, som för närvarande finnas.

Jag ber då först att få erinra, att kammarkollegiets utvidgningsbehov har icke på något sätt tillgodosetts. Det har uttalats, att det verket tycks ha det minsta utvidgningsbehovet. Det är bara åtta rum, som dess behov är nedreducerat till. Därför har man ansett det tillsvidare kunna helt och hållet lämnas ur räkningen.

Gå vi så till hovrätten, finna vi, att statsutskottet där föreslagit en anordning, enligt vilken den splittring i arbetet, som redan är införd för hovrätten, skulle än ytterligare ökas. Man skulle vänta, att ett förslag, som innebar ett

Ang. ändrings- m. fl. arbeten i Rosenhaneska huset m. m. (Forts.)

uppordnande av arbetsförhållandena i dessa ämbetsverk, skulle borttaga den splittring, som för närvarande finnes, men tvärtom kommer denna för hovrättens del att ökas. Jag nämnde nyss, att ett par extra divisioner redan äro förlagda till Rosenhaneska huset. Detta har kunnat ske utan alltför stor olägenhet, därför att dessa extra divisioner syssla tämligen fristående med de s. k. vädjade målen och i Rosenhaneska huset kunna arbeta något så när fristående. Går jag vidare på samma väg och skall försöka till denna byggnad utflytta någon av de ordinarie divisionerna, kommer jag naturligtvis in på helt andra svårigheter. Dessa ordinarie divisioneer behandla ju alla slag av mål och deltaga i hovrättens plenimål samt bedriva dagligen och stundligen ett samarbete med hovrätten i övrigt, som gör att en utflyttning av dessa till en annan fastighet skulle göra arbetet rent olidligt och klumpigt.

Jag kan därvid nämna, att statsutskottet angivit några andra möjligheter att flytta ut delar av hovrätten till Rosenhaneska huset. Man har då pekat på, att man möjligtvis kunde flytta ut advokatfiskalen. Ja, det är naturligtvis uppenbart, att överflyttandet av en så pass fristående tjänsteman som advokatfiskalen är ägnat möta mindre betänkligheter än vad jag nyss nämnde om divisionerna. Men advokatfiskalen disponerar för hela sin verksamhet två rum, och den lättnad, som därigenom uppnås, kan inte vara vidare avsevärd. Vidare har man tänkt sig möjligheten att överflytta några skrivbiträden till Rosenhaneska huset. Ja, med skrivbiträdena hänger naturligtvis tillsammans på det sättet, att de två skrivbiträden, som tjänstgöra hos de extra divisionerna, kunna också mycket väl förläggas till Rosenhaneska huset hos de extra divisionerna. Att flytta över andra skrivbiträden, som tjänstgöra för hovrätten i övrigt, skulle naturligtvis vara att organisera arbetet på bakvänt sätt. Man har vidare resonerat om möjligheten att flytta över vissa fiskaler och notarier till Rosenhaneska huset. För var och en, som känner hovrättens arbete, är det bekant att dessa fiskaler och notarier dagligen och stundligen påkallas i det löpande arbetet, och att det skulle bli ett fullständigt olidligt spring, om dessa vid varje upplysning och varje biträde skulle tillkallas från Rosenhaneska huset.

Vad så slutligen det tredje ämbetsverket angår, nämligen statskontoret, så innebär statsutskottets förslag, att detta ämbetsverk, som hittills har sammanhållits i sitt arbete inom en fastighet, nu skulle splittra sitt arbete på tvenne ställen. Detta är ju en uppenbar försämring, och man har då velat förminska olägenheterna därav genom att antyda, att här skulle möjligtvis överflyttningen kunna drabba någon avdelning, som hade mera isolerat arbete. Man har antytt, att så skulle kunna vara fallet med fondbyrån och ombudsmannaexpeditionen. Det är klart, att en sådan överflyttning kan ske, men det är också uppenbart, att detta måste vid jämförelse med nuvarande förhållanden innebära en avsevärd försämring i arbetet. Genom denna splittring försvåras i alla fall tillgången till det gemensamma arkivet. Värdehandlingar skola förflyttas från den ena byggnaden till den andra vid gemensam föredragning, och hela kassavalvshistorien måste flyttas tillsammans med ombudsmannaexpeditionen och fondbyrån och ingå i det Rosenhaneska huset. Det skulle vara bortkastade pengar, som man inte hade någon nytta av sedermera.

Alltså, detta innebär enligt min uppfattning en försämring av nuvarande arbetsfördelning, och en arbetsfördelning, som ingen ansvarig arbetsledare gärna skulle vilja stå ansvaret för. Vad vinner man i kostnadsavseende? Ja, mina herrar, det står icke nämnt något därom. Man har anfört vissa allmänna talesätt, såsom att det skall väl alltid klara sig med underhållsanslaget och eventuellt tillgängliga penningar och sådant. Jag vill erinra om, att denna fråga föreligger fullkomligt outredd. Min övertygelse är att inom viss tid kommer fullständigt samma krav på lokalernas iordningställande att uppstäl-

Ang. ändrings- m. fl. arbeten i Rosenhaneska huset m. m. (Forts.)

las, som äro tillgodosedda i det förslag, som nu framlagts av Kungl. Maj:t. I det fallet finns inte mycket att pruta på, såvida man skall ha något så när moderna och hyggliga lokaler med goda kommunikationer. Jag vill således beteckna statsutskottets förslag att ordna denna fråga såsom en med avseende å planen ganska outformad idé. Man har fått några uppslag till förändringar, vilkas innebörd med avseende å arbetsresultatet man icke ingått i någon närmare prövning av, och vilka med hänsyn till kostnaden innebära fullkomligt okända åtgärder, som enligt min uppfattning icke komma att stanna under det förslag, som i annan ordning här framlagts.

Vad är det nu för skäl, som gjort, att statsutskottet har framlagt detta förslag? Ja, åtskiliga skäl äro ju anförda, som jag skall be att få beröra i tur och ordning. Man har först talat om, att denna byggnad måhända en gång i tiden skall komma att användas såsom ett annex till det nuvarande riksarkivet på Riddarholmen. Man har där hänfört sig till de s. k. byggnadssakkunnigas utredning av, jag tror, 1925, där denna idé är framkastad och där man har framlagt vidlyftiga planer över riksarkivets uppordnande på Riddarholmen, planer, som gå på många miljoner; jag skall nämna några av dem sedermera. Hela denna affär blir givetvis ganska dyrbar. Jag vill bara påpeka, att byggnadssakkunniga ha enbart för Rosenhaneska husets iordningställande för arkivändamål räknat en byggnadskostnad av 500,000 kronor, alltså enbart för den saken lika mycket penningar som enligt Kungl. Maj:ts förslag samtliga byggnader här skulle gå till. Detta räcker dock ingalunda, utan byggnadssakkunniga tillägga att för att detta Rosenhaneska huset, ombyggt för 500,000 kronor, skall kunna utnyttjas för arkivändamål, fordras ytterligare kostnader med avseende å förbindelsegångar mellan det nuvarande riksarkivet och Rosenhaneska huset. Man har tänkt sig tunnlar i berget o. s. v. för att kunna få framforslingsarbetet för forskare inom arkivet att gå flott, kostnader, som icke finnas angivna och inte heller finnas nu utredda, men som säkerligen komma att gå till ett belopp, som högst avsevärt kommer att öka den halva miljon, som här har anförts.

Dessutom tillkommer den omständigheten, som jag här skall be att särskilt få understryka, att utredningen i arkivfrågan visar, att en användning av det Rosenhaneska huset som en komplettering till riksarkivet icke är en avslutad plan i och för sig. Det är ingen lösning på riksarkivsfrågan, som i något avseende håller måttet. Byggnadssakkunniga ange att man för att fullfölja den planen måste gå en à två vägar, nämligen antingen förvärva det Norstedtska tryckeripalatset eller också förvärva från Stockholms stad auktionskammaren och därigenom få riksarkivorganisationen på platsen färdig. Vad detta betyder, behöver jag bara erinra om, då jag nämner, att de underhandlingar, som för ett par år sedan fördes angående förvärv från statens sida av Norstedt & Söners byggnad rörde sig, om jag icke minns fel, om tre och en halv miljon kronor. Jag menar, att då man hänvisar till arkivplanen, så är man inne på en historia som inte innebär, att man tager Rosenhaneska huset som det står och plockar in litet arkivalier i det, utan man rör sig med kostnader, som för Rosenhaneska huset självt överstiger hela den summa, som det nu är fråga om, och som sedan drager med sig konsekvenser, som röra sig om många miljoner.

Till detta kommer emellertid något, som för mig är avgörande, det nämligen, att denna lösning med riksarkivet på Riddarholmen enligt den fortsatta utredningen har befunnits vara fullständigt olämplig och icke går att genomföra ur arkivsynpunkt. Var och en, som vill göra sig besväret att gå igenom Rosenhaneska huset och se, hur det är byggt med sina gamla vinklar och vrår och bristande kommunikationer samt små, olämpliga utrymmen, skall ovillkorligen själv göra den reflexionen, att detta är utrymmen, som med fördel gå att

Ang. ändrings- m. fl. arbeten i Rosenhaneska huset m. m. (Forts.)

ändra till expeditionslokaler och tjänsterum, men som äro bestämt olämpliga såsom lokaler för ordnat arkivarbete. För att belysa denna sak skall jag be att få läsa upp ett litet kort stycke, som den nu avlidne riksarkivarien Sam Clason yttrade i ett så sent som i slutet av 1925 avgivet yttrande. Han talar där om den föreslagna lösningen och säger: »Riksarkivet kan av flera skäl icke finna en sådan lösning av frågan antaglig. En första förutsättning vore, att det Rosenhaneska huset skulle lämpa sig för det tilltänkta ändamålet: tjänste-, forskar- och expeditionslokal för riksarkivet. Huruvida detta läte sig göra genom husets nedrivande och uppförande i dess ställe av en fullständigt ny byggnad, har icke undersökts, men därom torde ej heller varit fråga. Att åter, med bibehållande i huvudsak av dess nuvarande plananordning, därstädes skapa en tillfredsställande förvaltningslokal för riksarkivet måste riksarkivet, efter ingående undersökningar, betvivla vara möjligt. Rosenhaneska huset har sin givna särskilda form, ett riksarkiv sina särskilda funktioner; att inpassa de senare i den förra synes ej möjligt, även om man skulle ställa fordringarna ganska lågt.»

Uti det slutliga yttrandet, i vilket sedermera byggnadsstyrelsen efter närmare undersökning instämt, har också förslaget om Rosenhaneska husets upplåtande till riksarkivet betecknats helt kort och gott såsom *ändamålslöst*. Kommer det att upplåtas, kan det icke användas för detta ändamål. Det kan användas såsom magasinslokaler för arkivalier, som kunna ligga för någon längre tid i fred och, som inte kräva de transportanordningar, som behövas för ett dagligt arbete. Men för detta skall man väl icke använda den för tjänstelokaler synnerligen lämpliga byggnaden. Riksdagen har i det avseendet vid ett tillfälle gjort ett uttalande, att fastigheter och lokaler, som verkligen lämpa sig för tjänsterum och för att inhysa befattningshavare, icke skola utnyttjas såsom arkivlokaler. Då nu statsutskottet säger, att om man lämnar det Rosenhaneska huset till statskontoret och således icke utvecklar riksarkivet på Riddarholmen, så ställer sig ögonblickligen frågan om en nybyggnad för riksarkivet såsom aktuell, så skulle jag vilja säga, att det är icke fallet. Rosenhaneska huset är icke lämpligt för avsättande för arkivändamål; det är uttryckligen betecknat såsom ändamålslöst. Frågan om riksarkivets nybyggnad eller om hur dess lokaler skola ordnas är sålunda lika aktuell — lika mycket eller lika litet aktuell — antingen för det ändamålet avses Rosenhaneska huset eller icke. Men, mina herrar, vad jag däremot aktualiserar är en annan sak. Ty beslutar jag lämna Rosenhaneska huset till riksarkivet, vilket är en olämplig åtgärd i och för sig, medför det som konsekvens, att jag förvärvar antingen Norstedt & Söners hus eller auktionskammaren. Det fastighetsköpet kommer då att aktualiseras. Jag tror, att om man ser på dessa fakta, som här föreligga, man gott kan säga, att frågan om Rosenhaneska husets infogande i en mycket dyrbar arkivorganisation på Riddarholmen är avförd.

Det har vidare hänvisats till denna frågas sammanhang med processreformen. Jag är naturligtvis inte mannen att i något avseende bedöma, hur den frågan ligger till, men man kan väl dock vara ense beträffande den erfarenhet, vi ha i denna fråga, att inte kommer processreformens lösning något av de allra närmaste åren. Den frågan ligger ännu i ett mycket ovisst läge, och statsutskottet självt synes i det avseendet icke ha några vidare ljusa förhoppningar, då det uttalar sig om den icke osannolika möjligheten, att processreformen skulle bli undanskjuten avsevärd tid framåt. Jag tror också, att statsutskottet i det fallet resonerar alldeles riktigt, att det är icke rimligt att för denna blivande reformtanke låta de nu rådande olyckliga arbetsförhållandena för dessa tre ämbetsverk bli bestående. Det är icke rimligt att där un-

derlåta verkställa åtgärder, som dock icke äro, vilket jag strax skall visa, bortkastade även i fall lokalerna skulle användas för andra tjänsteändamål.

Ang. ändrings- m. fl. arbeten i Rosenhaneska huset m. m. (Forts.)

Det skäl, som måhända har någon mera resonans för sig, är det som statsutskottet anför angående hovrättens eventuella delning, utbrytandet av en hovrätt för Norrland. Vad detta innebär vet man ungefär. Cirka tre divisioner av de nuvarande nio eller tio skulle utsöndras och förläggas till Norrland. Den saken inverkar uppenbarligen icke det ringaste på den föreliggande frågan. Genom dessa tre divisioners — med var sin sessionssal — utflyttande från Svea hovrätt skulle i det gamla kungshuset beredas något ökat utrymme. För detta ökade utrymme finns det möjligheter till användning, som redan stå i kö. Jag nämnde nyss, att kammarkollegium, som bor i gamla kungshuset, får för närvarande endast en del, det allra nödtorftigaste, av sitt utvidgningsbehov tillgodosett. Flyttar jag ut dessa norrlandsdivisioner, får jag där möjlighet att giva kammarkollegium en bättre ordnad och mera tillräcklig lokal. Även hovrätten får nu endast sina nödtorftigaste behov tillgodosedda, och även där har jag sålunda möjlighet att använda lokalerna. Slutligen har utretts, att dessa utrymmen, som eventuellt kunna frigöras, kunna utan någon som helst svårighet — till och med med stor fördel — avskiljas och användas för uthyrning eller för något annat statens ändamål. Hur stora möjligheter man i det fallet har vill jag erinra om genom att nämna, att statsverket för närvarande i Stockholm förhyr i enskilda fastigheter tjänstelokaler för 360,000 kronor om året. Man torde inte då behöva ha någon vidare fruktan för att inte utrymmena i gamla kungshuset skulle finna ekonomisk användning.

Slutligen har statsutskottet anfört såsom ett skäl för sitt förslag, att genom detsamma hålles en rationell lösning av lokalfrågan öppen. Jag kan icke finna annat än att detta egentligen är ett skäl emot. Jag anser det vara bra mycket fördelaktigare, om en rationell lösning nu kan åstadkommas, i stället för att frågan hålles öppen. Denna rationella lösning kan också omedelbart åstadkommas genom ett förslag, som Kungl. Maj:t har framlagt.

Jag ber så att få erinra om huvuddragen i Kungl. Maj:ts förslag. Genom detsamma få samtliga de ämbetsverk, som det här är fråga om, omedelbart den erforderliga utökningen av utrymme. Man får samtliga verk vart och ett för sig centraliserade i var sin fastighet. Den nu rådande splittringen upphör, och jag åstadkommer icke någon ytterligare splittring, som skulle bli fallet genom bifall till statsutskottets förslag. Jag utnyttjar slutligen alla de föreliggande utrymmena på fullt rationellt sätt för lämpligaste ändamålet. Således, statskontoret flyttar till Rosenhaneska huset och får där den del av huset, som fullkomligt passar för dess behov och för dess storlek. Resten av Rosenhaneska huset, den del av detsamma, som verkligen kan användas med fördel som arkivlokaler, användes för krigsarkivet, som har något ytterligare behov av utrymme. Kammarkollegiet får i gamla kungshuset den utvidgning som det behöver, nämligen åtta rum, och hovrätten får icke endast den ökning, den behöver i sitt lokalutrymme, utan man borttar också för hovrätten all den nuvarande splittringen. De extra divisionerna, som äro förlagda till Rosenhaneska huset, återföras till kungshuset. Krigshovrätten i Fredrikshov återföres till kungshuset, och jag har hovrätten återigen samlad med ett samlat arbete omkring sina centrala organ, sekreterare-, arkivarie- och aktuarieexpeditionerna, av vilka alla hava behov och genom vilkas gemensamma utnyttjande man givetvis kan göra ekonomiska vinster. Därtill komma sådana uppenbara fördelar som att genom den slopade decentraliseringen jag kan indraga de expeditionsvakter m. fl., som nu behövas på vissa ställen. Jag besparar bara genom flyttning av krigshovrätten från Fredrikshov till kungs-

Ang. ändrings- m. fl. arbeten i Rosenhaneska huset m. m. (Forts.)

huset en särskild expeditionsvakt, som nu behöves och som betingar en kostnad av 2,800 kronor om året.

Jag kan icke se annat, än att detta förslag ger en fullt planmässig lösning av lokalfrågan. Det är betryggande för tre ämbetsverk under överskådlig tid. Skulle förändringar inträda i något av dem, så är vid lokalerna icke gjort annat än det nödvändiga, som är erforderligt för vilket ämbetsverk som helst, som man vill sätta dit.

Man har i detta sammanhang talat om, att det blivande inredandet av kungshuset kommer att draga en summa av i runt tal 300,000 kronor. Det är mig angeläget att erinra, att denna fråga, hur man i framtiden skall göra med gamla kungshuset, är fullkomligt fristående från det nu föreliggande spörsmålet. Vare sig man har kvar de tre ämbetsverk, som ligga där delvis, eller man har kvar bara de två verk, som Kungl. Maj:t tänkt sig, så ligger den frågan öppen, huruvida dessa ämbetsverk skola för framtiden bo kvar i gamla kungshuset, såsom detta är, eller om byggnaden skall restaureras. Det är en fråga, som man efter ytterligare utredning har att taga en fullkomligt fri ställning till, oavsett denna förflyttningsfråga.

Jag vill dock i detta sammanhang uttala, att för mig står det — såsom av propositionen framgår — redan nu klart, att när, som jag hoppas, vi nästa riksdag komma till lösningen av frågan, huruvida gamla kungshuset skall restaureras, det då skall befinnas riktigt att göra detta. De åtgärder, man tänkt sig i fråga om gamla kungshuset, äro i stort sett indragande av värmeledning, anordnande av korridorsystem mellan de olika lokalerna samt vissa modernare inredningsarbeten, W. C. och dylikt i stället för de nuvarande ruskiga förhållandena. Dessa saker kunna alla prövas nästa år. En lång tids erfarenhet angående förvaltning av fastigheter och särskilt gamla sådana lär mig emellertid, att det är klokt att vidtaga sådana åtgärder i en dylik gammal fastighet. Sålunda medför inredandet av värmeledning en stor driftbesparing. Jag har låtit uträkna, vad man på detta sätt åstadkommer i direkt vinst i form av bränsle, minskat arbete med dessa gamla kakelugnar, mindre sotning o. s. v. Jämför man med det sista årets utgifter, visar det sig, att man genom centralvärmeledning gör en direkt besparing å minst 6,000—7,000 kronor om året i fråga om de direkta driftutgifterna. Dessutom, mina herrar, utgör införandet av centralvärmeledning den tekniska förutsättningen för åtskilliga andra moderniseringar av byggnaden. Man kan icke införa korridorsystemet och få den rätta rumsindelningen utan att samtidigt hava centralvärmeledning. Denna utgör förutsättningen för att man skall komma fram till hyggliga lokalförhållanden.

Jag vill, som sagt, än en gång påpeka, att prövningen av denna fråga i närvarande stund är öppen. Frågan återkommer, oavsett vilket slut man i dag kommer till.

Jag vill med hänvisning till vad jag nu sagt dels med avseende å kritiken av statsutskottets förslag och dels med avseende å motiveringen av Kungl. Maj:ts förslag be att för min del få tillstyrka kammaren på det varmaste att följa reservanterna.

Herr **Kristensson** i Göteborg: Herr talman! Jag ber att få lyckönska vår nuvarande regering till att hava en så skicklig talare å den statsrådspost, vars huvudtitel nu föredrages. Då han emellertid med hänsyn till den motivering, som var anförd i Kungl. Maj:ts proposition, hemställde om bifall till reservationen, vill jag bara göra den erinran, att det synes ganska egendomligt, att denna motivering icke var starkare än att statsutskottets fjärde avdelning, som både länge och ingående sysslade med frågan, var fullständigt en-

Ang. ändrings- m. fl. arbeten i Rosenhaneska huset m. m. (Forts.)

hällig om att avstyrka Kungl. Maj:ts förslag just på grund av denna motivering. Jag vågar tala om denna interiör, därför att det sagts öppet i statsutskottet och upplysningsvis nämnts i första kammaren i dag, att avdelningen till en början var enhällig om att avstyrka propositionen. Men så ringde presidenten i Svea hovrätt upp ordföranden i statsutskottsavdelningen. Då blev det så småningom ett par, tre ledamöter, som gingo över till den linje, som nu är reservanternas. De skäl, som förelågo för avdelningen i dess helhet ursprungligen, äro desamma, som nu föreligga för statsutskottets majoritet, och dessa skäl finnas i huvudsak angivna i motiveringen. Jag skall be att få i korthet rekapitulera dessa skäl.

Det första skälet är, att vi icke vilja på den i propositionen angivna, ganska svaga motiveringen nu föregripa lösningen av riksarkivets lokalfråga. När kommunikationsministern nu rullade upp för oss ganska stora siffror, två miljoner, tre miljoner o. s. v. och sade, att vi skulle få lösa Norstedt & Söners fastighet, eventuellt också en fastighet från Stockholms stad, och när han sedan sade, att riksarkivets lokalfråga löses icke heller, om man går statsutskottets vägar, så vill jag invända, att statsutskottet har icke gått in för att lösa lokalfrågan för riksarkivet nu, men statsutskottet vill icke stänga någon möjlighet för att på lämpligaste sätt, när frågan blir aktuell, ordna denna sak så billigt som möjligt för staten. Det förefaller i varje fall vara bättre att icke nu definitivt bestämma Rosenhaneska husets användning, då vi i så fall torde hava möjlighet att till en för staten något fördelaktigare köpeskilling av Norstedt & Söner eventuellt förvärva dess fastighet än om vi utan vidare gå och besluta i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag.

När kommunikationsministern talade om, vilka stora miljonanspråk som från vissa myndigheters sida verkligen ställdes på de skattedragande, skall jag inför kammaren be att få erinra om vad riksdagen under bara den senaste tioårsperioden gått in för bara i fråga om byggnader åt ämbetsverken. Jag skall utesluta de byggnadsföretag, som äro beslutade för statens järnvägar, och icke heller skall jag taga med telegrafverket eller de militära byggnadsprojekt, som under denna tioårsperiod genomförts. Det räcker med det återstående, och det blir i alla fall, som herrarna skola finna, en ganska avsevärd summa. 1917 beslöt riksdagen att inköpa kvarteret Norrtälje åt pensionsstyrelsen för 1,000,000 kronor, 1918 köpte vi kvarteret Björnen för 1,554,575 kronor, samma år inköptes ytterligare två fastigheter, Storkyrkobrinken 4 för 300,000 kronor och Atelierbolagets hus för 100,857 kronor. 1919 voro vi färdiga att köpa kvarteret Merkurius för 2,020,000 kronor och Rosenbad nr 6 för över 4,000,000 kronor. 1921 inköptes tomten kvarteret Murmästaren för 1,200,000 kronor och 1924 Rosenbad nr 5 för 2,000,000 kronor. Och så i fjol, 1926, skaffade vi åt musikaliska akademien bättre utrymmen genom att inköpa Kjellbergska huset för 250,000 kronor. Vi hava alltså på tio år inköpt fastigheter för 12,455,432 kronor, d. v. s. nära tolv och en halv miljoner kronor. Sedan har staten byggt en mängd fastigheter i huvudstaden. Patentverket, som uppfördes 1918—1919, kostade 2,563,520 kronor. Vi hava 1921—1926 byggt kvarteret Murmästaren för att där inrymma en del ämbetsverk, och detta kostade 3,562,829 kronor. Jag talade förut om vad själva tomten kostat. Vi hava vidare under samma år byggt kvarteret Kandidaten för 3,800,456 kronor. Alltså, dessa tre nybyggda fastigheter för ämbetsverken hava gått på 9,926,805 kronor, följaktligen nära tio miljoner kronor. Därmed har jag icke uttömt vad riksdagen gjort för att bereda ämbetsverken ökade lokaler. Vi hava dessutom enligt särskilda anslag verkställt en hel del om- och tillbyggnader. Vi hava sålunda på kvarteret Grönlandet norra under åren 1920—1923 lagt ned en kostnad av 4,467,883 kronor. För pensionsstyrelsen hava vi 1921—1922 lagt ned nära en halv miljon kronor. Jag kunde fort-

Ang. ändrings- m. fl. arbeten i Rosenhaneska huset m. m. (Forts.)

sätta, men jag skall icke trötta med detaljsiffrorna. Jag vill bara nämna, att denna sista siffra, kostnaden för om- och tillbyggnader, har gått till nära åtta miljoner kronor. Man kommer alltså till en slutsumma här på över 32 miljoner kronor, närmare 33 miljoner under tio år bara här i huvudstaden.

Nu förhåller det sig emellertid så, att även landsorten har vissa krav, som böra tillgodoses. Jag skall här erinra om, att statskassan räcker dock icke till för att fylla alla sådana anspråk, även om var och en måste medgiva, att åtskilliga äro i och för sig mycket berättigade. Det har i år i statsutskottet uppgivits, att en utav våra landshövdingar nödgats av omständigheternas makt bo i en sådan bostadslägenhet, att han och hans fru tre eller fyra nätter i veckan väckas av råttorna, som springa över sängen. Statsutskottet har i ett par års tid skrivit till Kungl. Maj:t och begärt, att det skulle ordnas för denne landshövding, men Kungl. Maj:t har icke heller i år lagt fram denna sak.

Nu har det emellertid plötsligt blivit högaktuellt att verkställa denna utvidgning utav dessa tre ämbetsverks lokaler i gamla kungshuset. Jag skall villigt medgiva, att såväl kammarkollegium som statskontoret och hovrätten bo trångt. De hava på intet vis sådana lokaler som de ämbetsverk, vilka fått flytta in i nya och nyinredda ämbetslokaler. Det är ingen, som bestrider detta. Å andra sidan står det dock kvar, att intetdera av dessa tre ämbetsverk vill flytta in i detta Rosenhaneska palats, som det nu är fråga om att riksdagen skulle besluta, att ett av dem skulle flytta in uti. Detta synes i alla fall kunna tydas dithän, att det nog skulle kunna låta sig göra på det sätt, som statsutskottet föreslagit, d. v. s. att man skjuter på denna fråga några år framåt, till dess man får se, huru dessa ämbetsverk eller åtminstone hovrätten för framtiden komma att bliva organiserade. Det kan dock icke bestridas, att här ligger förslag uppe enligt processkommissionen att flytta ut i landsorten en stor del av den nuvarande Svea hovrätt. Hur många divisioner, som slutligen skola stanna kvar här, om det blir två, tre eller flera, det lämnar jag därhän. Det är väl ingen, som vet det. Vidare är det också obestritt, att frågan om förläggning i Norrland av en Norrlandsdivision har varit aktuell och vilken dag som helst ånyo kan bli aktuell, då man där uppe i Norrland enat sig om till vilken stad man skall förlägga denna hovrätt. Denna sak har också samband med det förslag som nu föreligger, då man skall gå att definitivt ordna hovrättens lokalförhållanden. Det är dock en väsentlig skillnad, om man skall ordna dessa lokaler för en stor hovrätt med ett tiotal divisioner eller för en mindre hovrätt med ett mindre antal divisioner. Innan denna sak är något klarare än den är för närvarande har statsutskottets majoritet icke ansett, att man definitivt bör gå in för att ordna den föreliggande frågan. Därtill kommer, såsom nämnts, att statskontoret för sin del avstyrkt detta förslag, som visst lär hava väckts av Svea hovrätt och sedan understötts av byggnadsstyrelsen, nämligen att statskontoret skulle flytta in i det Rosenhaneska huset. Statskontoret åberopar, att det i ett par hundra år bott i gamla kungshuset. Det skälet fäster jag visserligen icke stort avseende vid. Det är nämligen klart, att om det ur statsnyttans synpunkt är önskligt, att statskontoret flyttar, så måste detta verk böja sig för statsmakternas beslut och flytta. Så mycket bör dock i varje fall statskontorets avstyrkande gälla, att det kan styrka benägenheten för ett uppskov några år med det definitiva ordnandet av denna byggnadsfråga.

Nu har kommunikationsministern talat om olägenheterna med de anvisningar, som statsutskottet här lämnat, att under denna provisorietid, tills dessa nu svävande, stora frågor blivit lösta, man kan lätta för de ämbetsverk, som äro mest trångbodda. Dessa ämbetsverk torde vara Svea hovrätt och statskontoret, medan kammarkollegium säkerligen har bäst av de tre, varmed jag dock icke vill säga, att det har så bra, att det icke om möjligt bör få litet större

Ang. ändrings- m. fl. arbeten i Rosenhaneska huset m. m. (Forts.)

och ändamålsenligare lokaler. Till detta vill jag erinra, att vid besök, som statsutskottets ledamöter gjorde i Svea hovrätt, på direkt förfrågan, anvisade presidenten och sekreteraren den möjligheten, att advokatfiskalen och hans biträden kunde flytta in i det Rosenhaneska huset utan att man därmed nämnvärt försvårade hovrättens arbete. Jag vill vidare erinra, att generaldirektören i statskontoret vid besöket — likaledes på grund av till honom ställd fråga — gav den anvisningen att, på sätt som sedan föreslagits i utskottets utlåtande, det kunde ordnas för statskontorets del utan allt för stora svårigheter. Det förefaller mig därför, som om de olägenheter, som kommunikationsministern nyss vidrörde, möjligen icke vore fullt så stora som han här försökt göra gällande.

Det anfördes i debatten i första kammaren, att det skulle vara oekonomiskt och ändamålslöst att låta detta Rosenhaneska hus stå, som man sade, obegagnat och vanvårdas. Enligt statsutskottets förslag kommer det varken att bliva obegagnat eller att vanvårdas. Skillnaden blir bara den, att i stället för att lägga ned en så genomgripande restauration å huset, som föreslagits i den kungl. propositionen, skulle man för ett antal år framåt nöja sig med betydligt enklare saker. Vi hava icke velat värdera de enkla målningar och dylika reparationsarbeten, som här kunde komma i fråga, för att de tjänstemän, som det gäller, skola kunna vistas i dessa lokaler några år framåt. Vi hava icke velat uppskatta detta till en viss siffra, men vi hava den uppfattningen, att beloppet är så obetydligt, att de medel, som finnas på det allmänna byggnadsanslaget eller i övrigt stå till Kungl. Maj:ts förfogande, mycket väl räcka till, om anspråken hållas något så när rimliga. Det är ofrånkomligt, att staten gör en avsevärd besparing. Det är dock, om man lägger samman de båda fastigheterna, fråga om en utgiftsökning för detta och kommande budgetår på en halv miljon kronor. Vi anse, att innan riksdagen går in för denna betydande summa, så böra, som jag nämnde, de svävande frågorna vara om icke lösta så åtminstone möjliga att överblicka på annat sätt än vi nu kunna göra.

Herr statsrådet nämnde vidare, att här vore fråga om införande av värmeledning i gamla kungshuset. Det är också riktigt. Det har vidare framhållits synpunkten av den eldfara, som för närvarande förefunnes i gamla kungshuset. Det är nog också sannolikt, att det är större eldfara för närvarande; men man bör nog kunna säga, att när det har gått bra i ett par hundra år, är det möjligt att det kan gå ett par år till utan större olägenhet. Därom vet man i varje fall intet. Mig förefaller det, att man icke bör inreda värmeledning eller ändra om utrymmena genom att bryta sönder gamla murar och dylikt, innan man vet, hur det ämbetsverk skall vara organiserat, för vilket man gör detta ändringsarbete.

Herr talman! Jag ber, på de nu anförda skälen och på de skäl, som anförts i utskottets motivering, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Björkman:** Herr talman! Den siste ärade talaren började sitt anförande med att han ansåg, att den motivering, som för Kungl. Maj:ts förslag förebragts, vore av synnerligen ringa beskaffenhet, och han förvånades därför icke över, att statsutskottet på avdelningen först hade gått mot denna utredning. Emellertid har väl denna dag visat, att den utredning, som Kungl. Maj:t kommit med, har varit ganska bärande, i det att, som vi veta, första kammaren med stor majoritet godkänt Kungl. Maj:ts motivering. Denna motivering har chefen för kommunikationsdepartementet ytterligare i dag utfört, och det är icke mycket att därtill lägga.

Emellertid skulle jag för min del vilja säga, att vad som på mig redan vid den första genomläsningen av den kungl. propositionen verkade synnerligen

Ang. ändrings- m. fl. arbeten i Rosenhaneska huset m. m. (Forts.)

starkt var, att vi här finge fram vad vi väl i allmänhet vilja hava, när det gäller lokalfrågor, nämligen en koncentration. Statsutskottets förslag går i splittringens tecken, och när vi, som nu vilja bifall till Kungl. Maj:ts förslag, valt denna linje, så är det därför, att vi vilja hjälpa fram denna princip *koncentration* och få bort splittringstendensen. De tre ämbetsverken — kammarkollegium, hovrätten och statskontoret — få genom Kungl. Maj:ts förslag sina arbetsfält koncentrerade med allt vad detta innebär.

Jag har nu tillåtit mig taga till orda i denna debatt därför att jag anser mig på grund av mångårigt arbete i Svea hovrätt ha en viss kännedom om arbetet där och vad det skulle betyda, om statsutskottet finge sin vilja igenom. Då skulle man få bort koncentrationen och få fram splittringen i hovrättsarbetet.

Statsutskottet säger, sedan det påpekats, att hovrätten redan har två divisioner ute och att krigshovrätten har sin lokal på annat håll, att man ju skulle kunna ytterligare flytta bort en del tjänstemän från hovrättshuset till Rosenhaneska huset. Då bör dock påpekas, att det arbete, som bedrives på dessa särskilda från hovrätten utflyttade delar, är i stort av annan beskaffenhet än arbetet i övrigt är. De två divisioner, som arbeta i Rosenhaneska huset, äro s. k. vädjade divisioner. Jag skall säga vad det betyder. Det betyder, att allt material, som hör dit, kan koncentreras på rättstvister, där det gäller ekonomiska saker, som icke ha att göra med det, som koncentreras i det stora hovrättshuset, där de s. k. cirkulerande divisionerna äro, vilka äro i ständig kontakt med de personer, som statsutskottet vill flytta bort, notarier, fiskaler m. fl. Dessa böra ständigt kunna vara till hands för att arbetet skall kunna ske på bästa sätt på den koncentrerade tiden på ämbetsrummet. Det arbetet måste koncentreras, och det är en oomkullrunkelig nödvändighet, att tjänstemännen finnas tillstädes, så att icke genom väntan på dessa spilles något av den dyrbara överläggningstiden för dem, som sitta och döma. Det är klart för dem, som känna till hovrättsarbetet, och huru det fungerar, att det är nödvändigt att ha till hands de personer, som ha hand om arkiv och till vilka allmänheten skall lämna in handlingar etc. Flyttar man således ut en del tjänstemän, sker en för arbetet olycklig sak. Det blir för de dömande bortkastad tid, det blir fördröjande av målen, det blir krav på ökad vaktbetjäning. Det blir icke den fart i arbetet, som den president, som nu sitter i hovrätten, lyckats driva upp.

Det har sagts, att det är farligt att binda hovrätten vid hovrättshuset, ty därigenom skulle man göra det svårt att genomföra processreformen. I avseende å processreformen äro väl dock alla ense om att vi icke veta, då den reformen kan vara klar. Och jag kan citera vad min kollega herr Lindhagen sade, när han i dag i första kammaren yttrade sig till förmån för reservationen. Han sade, att man skulle i alla händelser akta sig för ett beslut i avseende å processreformen, som icke vore väl grundat.

Det har sedan sagts, att vi skola akta oss för att vidtaga några åtgärder, som binda hovrätten vid vissa lokaler, innan vi haft frågan om Norrlands hovrätt före. Om tre divisioner av hovrätten flyttas till Norrland, så äro dock sju divisioner av hovrättens tio kvar. Utrymmet i hovrättshuset är i och för sig icke så stort, att det icke skulle kunna behövas för hovrättens egen del; men även om så icke skulle vara fallet, så kan man vara förvissad om att det finnes så många av statens institutioner, som behöva lokaler, att rummen icke en enda dag skola behöva stå lediga, förrän andra ämbetsverk, som behöva lokaler, göra anspråk å dem. De behövas i varje fall eventuellt för kammarkollegium.

Jag återvänder till frågan, om vi skulle få processreformen, varigenom Svea hovrätt skulle minskas med en del divisioner. Det är naturligt, att om vi få muntligt förfarande även med ett mindretal divisioner det behövs flera lokaler för varje division av hovrätten än nu, ty när parter och vittnen och advokater

Ang. ändrings- m. fl. arbeten i Rosenhaneska huset m. m. (Forts.)

talrikt inställa sig, är det klart, att dessa behöva ett utrymme, som proportionellt är större än det, som belöper på var och en av hovrättens nuvarande divisioner.

Det har också framhållits, att staten redan nu ger ut 360,000 kronor i hyror för allmänna institutioner. Det är ett ytterligare skäl till att det lär dröja länge, innan statens lokalbehov är fyllt, så att, om hovrätten kan släppa lokalerna, lärer det ej vara någon fara för att de icke bli mottagna på annat håll.

Det har sagts, att statsutskottets ståndpunkt ur sparsamhetssynpunkt är att föredraga. Men då kan framhållas, att när statsutskottet skall redogöra för hur det har tänkt sig med kostnaderna, om Rosenhaneska huset och kungshuset skulle inredas på sätt som tänkts provisoriskt, så är det vaga ord, som användas av utskottet i avseende å de kostnader, som utskottet kunnat beräkna. Det heter, att kostnadsbeloppet »*bör* kunna bestridas av ordinarie anslaget till byggnader och reparationer». Skulle detta icke vara möjligt, »*lärer* Kungl. Maj:t kunna av till Kungl. Maj:ts disposition stående medel anvisa erforderligt belopp». Mot dessa vaga ord stå Kungl. Maj:ts och reservanternas klara ord angående kostnaderna, kostnader som äro synnerligen väl övervägda och rörande vilka man icke behöver vara orolig. Det sades av den siste ärade talaren, att det nu skulle vara tid att börja vara försiktig i avseende å alla kostnader för allmänna byggnader i Stockholm, och han hade en summa på 32 miljoner kronor, som han skrämde med. Jag undrar, om icke nu behandlade förslag från Kungl. Maj:t just är ett bevis på, hur man med rimliga medel och utan att nämnvärt öka denna kolossala byggnads- och reparationssumma på 32 miljoner kronor kan få fram ett mycket gott resultat. Så ville samme talare påpeka, att vi finge vara sparsamma i avseende å Stockholms byggnader, då landsorten behöver få boställshus nybyggda eller reparerade. Men lantmännen förstå nog, att det här är fråga om lokaler i *riksbyggnader*, som gälla för hela landet, och att det är bäst att i huvudstaden tillgodose de lokalutrymmen, som äro nödvändiga.

Jag vill till sist sluta med den sak, som jag började med, nämligen frågan om koncentration. Jag undrar, vilken affärsman skulle göra som statsutskottet. Affärsmännen söka så vitt möjligt få alla sin lokaler i ett sammanhang, och de veta vad det vill säga, när de få koncentrera arbetet på en plats och icke, såsom här föreslagits, uppdela arbetet på skilda lokaler.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr **Anderson** i Råstock: Herr talman! Det kan ju synas vanskligt att giva sig upp i debatten, då det förbrukats så mycket grovt artilleri i frågan redan, men jag skall från början säga ifrån, att statsutskottets majoritet befinner sig icke i dåligt sällskap. Jag har här i handen ett betänkande angående ordnande av statens byggnadsverksamhet inom Stockholm, avgivet så sent som 1925, där man har gått in för ett annat program och försökt beräkna vad som behövs för framtiden. Man har räknat med verkliga priser och då i visst avseende kommit litet högt, beroende på att man räknat med de höga arbetspriser, som gällde omkring 1922. Jag vill från början säga, att hade Kungl. Maj:ts utredning på denna punkt visat sig åtminstone så pass hållbar som utredningen i detta betänkande, justerad efter dagspriserna, så hade det icke varit så mycket att säga om utredningens resultat i propositionen. Men nu är det så — eftersom det måste talas rent ut, sedan vi hela dagen så att säga underminerats under hand i bänkarna — att majoriteten ansetts icke vetat vad den velat — jag kan meddela och stryka under vad herr Kristensson i Göteborg sade om att först alla på avdelningen voro eniga om att gå på avslag, men vi gjorde något,

Ang. ändrings- m. fl. arbeten i Rosenhaneska huset m. m. (Forts.)

som icke står i reservationen eller utskottets betänkande. Vi bådo den, som räknat på detta, att söka åstadkomma en partiell lösning av byggnadsfrågan, så att vi kunde tillgodose lokalbehovet för billigare pris. Det befanns då, att vederbörande kunde räkna bort 3,000 kronor. En sådan utredning måste vara missvisande, ty antingen är förslaget på 159,000 kronor fullkomligt vansinnigt eller också är den beräkning, som vi försökte få till stånd, missvisande. De kunna icke vara riktiga bägge siffrorna. Jag tycker, att rätt skall vara rätt, och om jag talar om att vi hållit på med frågan icke en utan flera dagar och ägnat den all den uppmärksamhet, som en avdelning är skyldig och brukar ägna åt alla frågor, som komma från Kungl. Maj:t och enskilda riksdagsmän, så är det icke för mycket sagt, om jag säger, att vi behandlat saken högst ordentligt.

Vidare vill jag säga, när man talar om hur usla lokaler hovrätten har, att lokalerna äro dåliga, men det är icke sämre för hovrätten än för statskontoret och kammarkollegium. Vid det besök, som statsutskottet gjorde i hovrätten, verkade det — jag kan icke låta bli att säga det offentligt — som om hela hovrättens ordinarie och extra ordinarie personal skulle varit mobiliserad för tillfället. Det torde finnas cirka ett femtiotal personer, vilka tjänstgöra som extra i hovrätten, som man icke kan efter gammal praxis fordra daglig tjänstgöring av, utan det blir mera allt eftersom de behövas som de äro där, men skulle man bedöma efter förhållandena den dagen, så får jag erkänna, att hovrätten var lika trångbodd som statskontoret. Men statskontoret har full arbetstid varje dag i veckan. Hovrätten är — om jag icke är illa underrättad — samlad i särskilda divisioner, icke i arbete mer än fyra dagar i veckan. En stor del av arbetet består, som herr Björkman säger, i hemmaarbete. Man behöver, sade herr Björkman, koncentration för att icke låta den dyrbara sammanträdestiden gå förlorad.

Jag skall be få efterlysa, om vad de byggnadssakkunniga, herrar Clason och Kinnander, talat om verklig koncentration för rättsväsendet och dess lokaler är alldeles släppt från Kungl. Maj:ts sida. Det är på det sättet, och jag skyndar att nämna siffran för att herrarna skola få ett begrepp om vad det gäller, att det betalas för lokal till nedre justitierevisionen, som man ju får säga står i ett visst samband med rättsväsendet, 35,000 kronor i årlig hyra. Jag tror, att en vanlig procent på nedlagt kapital, som man räknar med, är 8—9 %. Det blir då en förräntningssumma, som räcker till för ett avsevärt belopp.

När det är på det sättet, att Kungl. Maj:ts förslag icke innebär någon lösning av hovrättens lokalfråga, när Kungl. Maj:ts förslag icke innebär koncentration av allt vad som har med rättsväsendet att göra, när det fortfarande blir decentralisation, när det vidare är på det sättet, att enligt de rön, vi gjort inom avdelningen, antingen Kungl. Maj:ts utredning från början varit bristfällig eller ock den partiella utredning, vi begärt, på ett eller annat sätt är felkonstruerad, då tycker jag, det föreligger skäl för att vara en liten smula betänksam.

Man har gjort sig en smula löjlig, och särskilt herr Björkman, över de vaga uttryck statsutskottet använt. Jag har sagt vid ett annat tillfälle något om att det är skillnad på vem som skriver. Om jag skulle skriva som enskild person, då skulle det icke betyda något, om jag skreve så vagt om bestridande av kostnaderna, men det är icke jag, som skriver eller som har skrivit, utan det är ett samlat statsutskott, som efter noggrann prövning har kommit fram till detta skrivsätt. Så är det, herr Björkman. Beträffande möjligheten att bestrida kostnaderna, så är det så, att det finnes ett extra anslag på varje huvudtitel, exempelvis på andra huvudtiteln 60,000 kronor, på sjätte huvudtiteln 20,000 kronor och på sjunde huvudtiteln 40,000 kronor, som står till Kungl. Maj:ts disposition. När ni icke tro på en partiell lösning, som vi anse behövas för en

Ang. ändrings- m. fl. arbeten i Rosenhaneska huset m. m. (Forts.)

noggrannare och bättre utredning, i fråga om dispositionen av lokalerna för dessa tre ämbetsverk, tror jag verkligen, att man kan med ett visst lugn skriva, som vi gjort, ty det står icke mindre än 90,000 kronor på dessa tre huvudtitlar till Kungl. Maj:ts disposition. Om det skulle gälla att taga något på anslaget till oförutsedda utgifter, är Kungl. Maj:t icke urståndsatt att göra det, om det bara göres en anmälan därom till nästa års riksdag. Jag har velat säga detta därför att det har gjorts gällande, att vi icke så noga övertänkt detta. Ja, det har icke sagts från regeringens sida, men jag har hört något därom under hand under dagens lopp. Vi hade ju vårt intresse koncentrerat på andra saker under förmiddagen, icke på så här torra och tråkiga saker, men under tiden försiggick ganska mycket i bänkarna, och det intresserade mig att höra en del i den mån tiden tillät det.

Nu måste jag säga, att det är litet egendomligt, när man hör herr Björkman så ivrigt plädera för koncentration, medan han samtidigt icke vill se ut över det hela. Jag får lov att säga, att skulle det icke vara riktigt, med hänsyn till Norrlands hovrätt, att flytta eventuellt — jag säger bara eventuellt — hovrätten till annan plats och låta det ämbetsverk, som bott i kungshuset lika länge som hovrätten, stanna kvar. Man behöver ju icke befara, att det numera skall skäras itu, sedan man tagit bort en stor avdelning och förenat den med riksräkenskapsverket. Det är väl icke någon utsikt, att man i fortsättningen skall kunna karva sönder statskontoret och göra lokalbehovet för detta ämbetsverk mindre, men vad som däremot är tämligen säkert och ingen har förnekat är, att när frågan om en eller två Norrlandshovrätter en gång blir aktuell, vilket jag misstänker icke dröjer alltför länge alldeles oavsett processreformen, måste det bli en förflyttning igen av hovrätten till andra lokaler eller hur man nu vill bära sig åt.

Ja, här har nu talats om så mycket på en gång, att det är svårt att gå in på alltsammans, men när man nu helt plötsligt har upptäckt bland annat, att det är så oändligt farligt för hovrätten att bo kvar i kungshuset, och förmodligen är det likadant också för andra ämbetsverk, därför att det icke finns värmeledning, ja, då får jag verkligen säga, att det i alla fall har visat sig, att icke ens med värmeledning går man så absolut skottfri, som man tror. I de lokaler, där man förvarar gamla arkivalier, får det nog komma åtskilligt annat till än bara värmeledning för att göra det betryggande ur eldfaresynpunkt. Jag tänker särskilt på dessa dammavlagringar, där det icke behövs så särskilt mycket, innan det uppstår eldfara. Jag vill stryka under, att jag tror icke på, att herr kommunikationsministern med sitt program kommer undan med mindre än de omkring en halv miljon kronor, det här är fråga om, därför att det lär icke gå bara med anordnandet av värmeledning, utan förslaget behöver kompletteras i olika avseenden. De av kammarens ledamöter, som i kväll rösta för reservationen, få vara beredda att ta konsekvenserna.

Då jag icke vill ta konsekvenserna, därför att jag verkligen anser mig ha visst fog för att säga, att denna utredning är bristfällig, även om den skulle vara utförd av sakkunniga personer, anser jag mig, herr förste vice talman, ha fullt fog för att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Bengtsson** i Norup: Herr talman! Jag har på grund av mitt arbete i skolutskottet icke haft tillfälle deltaga i arbetet i statsutskottet, men om jag det hade gjort, hade jag säkert stått på reservanternas sida. Trots utläggningen här av representanter från statsutskottet om deras synpunkter på denna fråga måste jag dock, efter herr statsrådets utförliga beskrivning över gången av detta och kostnaderna för de olika sätten att lösa frågan, säga till mina ärade kamrater i statsutskottet, att det är icke vanliga statsutskottssynpunkter, som utskottet lagt på denna fråga, utan försåvitt jag kan räkna rätt och mitt

Ang. ändrings- m. fl. arbeten i Rosenhaneska huset m. m. (Forts.)

omdöme kan vara sunt, har utskottet här gått emot de synpunkter, som man annars brukar lägga på sådana frågor i statsutskottet.

Den utredning, som här är åberopad från såväl herr statsrådets sida som från reservanterna i utskottet, visar dock, att det icke är en liten fråga, det rör sig om, ty frågan gäller ju lösandet av en hel rad av lokalfrågor. Det skulle ju bli ofantligt höga kostnader, särskilt om en arkivbyggnad skulle komma med, så att jag kan icke förstå, att man icke från statsutskottets sida tagit litet mera hänsyn till detta. Det är väl ändå icke rimligt, att man skall lägga ned så mycket pengar bara för att få ha arkivet kvar på Riddarholmen, som den utförda utredningen visar. Då därtill utredningen även visar, att Rosenhaneska huset är lämpligt till ämbetslokaler och arbetslokaler men icke till arkivbyggnad, vilket påstående icke heller kunnat motbevisas, är det ju egendomligt, att statsutskottet icke tillstyrkt Kungl. Maj:ts förslag. Vidare har det ju sagts från riksdagens sida, att de fastigheter och lokaler, som kunna användas till arbetslokaler, böra icke användas till arkivlokaler, och statsutskottet bör väl också taga hänsyn till detta riksdagens uttalande.

Nu sade herr Anderson i Råstock, att detta förslag på 159,000 kronor var alldeles orimligt för högt räknat, ty ett förslag, som utskottet låtit utarbeta, hade stannat vid 3,000 kronor lägre, och det ansåg han icke kunde gå ihop. Jag kan icke förstå, att herr vice ordföranden i statsutskottet är så nogräknad, att det skulle vara orimligt med en skillnad på bara 3,000 kronor. (Här påpekade herr Anderson i Råstock, att talaren missförstått hans yttrande). Var det orätt? Då har jag missuppfattat saken.

Emellertid vill jag säga, att om vi för dessa 159,000 kronor kunna få åtminstone för en tid framåt en tillfällig lösning av dessa tre ämbetsverks lokalfråga, är det väl den billigaste summa, som man nu kan komma från saken med.

Jag fäste mig vid vad herr statsrådet nämnde om de hyror, som staten årligen utbetalar, nämligen 360,000 kronor per år, för de lokaler, som staten behöver. Jag frågar då, om det kan vara rimligt, att man skall låta ett hus som det Rosenhaneska stå så gott som oanvänt. Herr Kristensson talade om att staten hade byggt för 32 miljoner kronor. Har nu staten byggt för så mycket och ändå måste hyra lokaler för denna ansenliga summa, böra vi väl i första hand taga i besittning de lokaler, som finnas och stå lediga och som äro ändamålsenliga för statskontorets behov. Man skall nog, herr Kristensson, akta sig för att bevisa för mycket. Det kan man göra, om man använder siffror på det sättet, som herr Kristensson gjorde, men det är ju så, att när sakskälen tryta, tar man till billigare argument. Jag måste säga, att det ha båda ledamöterna av statsutskottet här gjort. Att man någon gång kan dra interiörer från ett utskott, må vara hänt, men att draga fram sådant, som man här gjort emot såväl statsutskottets aktade ordförande som mot presidenten i Svea hovrätt, att dessa två icke skulle ha varit besjälade av samma allvarliga syn på denna fråga som de två ärade ledamöterna av statsutskottet, tycker jag ändå icke är riktigt. Man har talat om påringningar och påverkningar, och man har talat om att extra ordinarie tjänstemän mobiliserats upp för att få det att passa ihop. Herr vice ordföranden i statsutskottet får ursäkta mig, men det är icke lämpligt att använda sådana argument. Det är insinuationer, som få stå för hans egen räkning. Jag har ju här i kammaren i andra frågor fått gå emot den ärade presidenten mer än en gång, men när man tar till sådana argument, som herr vice ordföranden här gjorde, måste jag inlägga en protest emot detta. När man sedan som herr Kristensson tar råttorna till hjälp för att få argument och kunna gå emot denna mycket viktiga byggnadsfråga, tycker jag det visar brist på verkliga sakskäl.

Jag skall icke vidare förlänga debatten, utan jag ber att just med tanke på

det, som herr Anderson i Råstock sade icke föreligga, nämligen koncentrationen, fördelen av att få dessa ämbetsverk så nära förbundna med varandra, få yrka bifall till reservationen.

Ang. ändrings- m. fl. arbeten i Rosenhaneska huset m. m. (Forts.)

Herr **Lindman:** Herr förste vice talman! Jag skall be att få yttra några ord i denna fråga. Jag har naturligtvis studerat den kungl. propositionen och statsutskottets betänkande och har på grund därav bildat mig en uppfattning om hur man bör handla i detta fall. Jag har vidare hört det anförande, som hölls av herr statsrådet för en stund sedan, och jag måste säga, att det anförandet har gjort mig fullkomligt övertygad om att reservanternas förslag bör bifallas och icke statsutskottets. Det innehöll så många sakliga argument i denna riktning, att det synes mig, att man näppeligen kan stå till svars med att, hur gärna man än naturligtvis skulle vilja det, följa statsutskottet.

Från statsutskottets sida har här nu anförts åtskilliga argument, och jag åhörde herr Kristenssons anförande med stor uppmärksamhet. Herr Kristensson framhöll bland annat, hur många tiotal miljoner, som staten under de senare åren använt för att inköpa eller ombygga fastigheter. Det är ju fruktansvärda siffror, vilka naturligtvis dock bero på ett par omständigheter, dels därpå att vi ha skapat en mängd nya ämbetsverk, som behövt lokaler, dels därpå att man rätt ofta varit nog så rundhänt, när det gällt att tillmäta utrymmen för nya lokaler. Den argumentering, som herr Kristensson i denna del använde, synes mig dock tala för att man här skall följa reservanterna. Om man nämligen behövt offra dessa många miljoner, det var visst 32 miljoner kronor, för detta ändamål men nu kan ordna den ifrågavarande saken för allenast 159,000 kronor, så synes det mig, att det talar snarare *för* att man skall acceptera och godkänna detta förslag. Det är billigt att få det ordnat för dessa tre ämbetsverk på det sättet.

Det tal, som här har varit om riksarkivets eventuella förläggning till Rosenhaneska huset, behöver jag icke taga upp. Det har herr statsrådet fullständigt avfört från dagordningen genom sitt anförande.

Att vänta på att processkommissionens förslag skall komma att leda till något resultat, det få vi väl ändå säga, att det kan komma att dröja så pass länge, att man icke precis behöver avvakta med ordnandet av denna fråga av den anledningen,

Vad vidare den norrländska hovrätten beträffar, om den nu kommer till stånd inom de närmaste åren, så kommer den säkerligen icke att inverka så mycket på den fråga, som här är före. Om exempelvis tre divisioner av hovrätten flyttas från Stockholm upp till Norrland, blir säkerligen utrymmet för hovrätten i alla fall icke alltför överdrivet i de lokaler, som det här är fråga om att ge den.

För övrigt bör väl detta hus göras i ordning. Huset finns ju. Det står tomt i det närmaste. Det skall väl göras i ordning. Herr Kristensson sade, att man kan ju göra det i ordning genom att det målas upp litet och genom att man gör en enkel restaurering av det till ett belopp, som han icke ville ange men som han trodde säkerligen skulle understiga det nu föreslagna. Ja, börjar man flytta in i huset delar av hovrätten och delar av statskontoret, såsom statsutskottet här har tänkt sig, får man väl ändå göra det i ordning och göra det snyggt i huset, och börjar man på att reparera hus i Stockholm, så står det icke på förrän man kommit upp till ganska avsevärda belopp. Det är då frågan, om man icke kan säga, att det är lika så gott att taga steget fullt ut och göra huset i ordning på en gång. Skulle sedermera genom något beslut av statsmakterna i den riktning, som processkommissionens förslag innebär, en ändring komma att vidtagas, när huset är iordninggjort, kommer väl något an-

Ang. ändrings- m. fl. arbeten i Rosenhaneska huset m. m. (Forts.)

nat ämbetsverk att taga det i besittning, så att icke behöver man fördenskull vara alltför rädd att nu göra denna reparation av huset för 159,000 kronor.

För övrigt vill jag påpeka, att det är ju icke här fråga om att göra någon större omändring av kungshuset. Det är ju, såvitt jag förstått av reservationen, endast fråga om att nu nedlägga 20,000 kronor för vissa lokaländringar. Införande av värmeledning blir ju en sak för sig. Jag hörde herr Kristensson säga, att det kan vara frågan om man skall göra något åt ett så gammalt hus, som stått så länge utan att ha brunnit. Det står väl med all säkerhet ännu åtskilliga år utan att brinna, så att eldfaran behövde man icke fästa något avseende vid, menade han. Men det kan ju hända, att gamla hus, som stått mycket länge utan att brinna, nu komma i tur att brinna, när de undgått sitt öde så länge, och det kan ju därför vara skäl att även vidtaga en anordning med värmeledning för att skydda sig för eldfaran. Det är ju emellertid en sak för sig, hur man skall göra med denna mera genomgripande reparation av kungshuset. Nu gäller det hur man skall ordna det för de tre ämbetsverken på ett praktiskt och förnuftigt sätt, och jag tycker för min del, att man kommer till en god lösning på det sätt, som Kungl. Maj:t föreslagit och som reservanterna nu för sin del förorda.

Nu tvivlar jag icke på, och det vill jag säga till herr vice ordföranden i statsutskottet, att icke statsutskottet i detta fall som jag kan säga i alla frågor naturligtvis har gjort sig en stor möda med att tränga in i detta spörsmål. Det har granskat alla dessa ombyggnadsförslag. Det har säkerligen varit och sett på lokalerna. Det har sett, hur det förhåller sig och har studerat saken, och jag är övertygad om att ni gjort allt för att utreda saken på det allra bästa möjliga sätt, men det hindrar naturligtvis icke, att man kan våga sig på att ha en annan mening än statsutskottet i detta ärende, och det är vad jag tillåter mig ha. Jag tror, att statsutskottets majoritet verkligen icke skulle ta i så häftigt i denna fråga utan tänka sig in i att möjligen den andra sidan, den andra åsikten också kan ha något för sig. Här gäller det i alla fall att ordna förhållandena för ett så viktigt ämbetsverk som en av våra överrätter, nämligen Svea hovrätt, som har en så utomordentligt viktig funktion att fylla i vårt samhällsliv. Att skapa åt den drägliga och goda och gynnsamma lokaler, där arbetet kan bedrivas på det bästa möjliga sätt, är för mig en synnerligen viktig fråga.

Jag ber därför, herr förste vice talman, att för min del få hemställa om bifall till den vid denna punkt fogade reservationen.

Herr **Olsson** i Kullenbergstorp: Herr talman! Den siste ärade talaren gjorde liksom en hänvändelse till statsutskottets majoritet och tyckte, att denna majoritet borde medge folk att ha en annan mening. Som jag tillhör majoriteten, vill jag för min del så gärna låta andra personer ha en motsatt mening mot mig, och ju bättre de bevisa, att deras mening är den verkligt bärande, desto intressantare finner jag det verkligen. Jag tycker, att den ärade talaren den gången gjorde sig alltför blygsam.

Nå, om vi så gå över till vad som här har yttrats, så sade herr Bengtsson i Norup, att statsutskottets majoritet bevisade för mycket. Ja, det tycker ju alltid motparten, att man bevisar för mycket. Man hoppas ju, att man skall själv tänka sig fortsättningen, att den, som bevisar för mycket, bevisar ingenting. Det är naturligtvis det, man vill inlägga i orden, annars tycker man nog icke om att få för mycket bevis.

Så sade han, att sakskälen tryta. Det skall jag icke inlåta mig på, ty jag tror icke, att man kommer långt i att övertyga dem, som ha en annan mening, genom att säga, att edra sakskäl tryta men mina hålla. Det tjänar ingenting till att debattera på det sättet.

Ang. ändrings- m. fl. arbeten i Rosenhaneska huset m. m. (Forts.)

Jag har icke tillhört den avdelning, som haft den förberedande behandlingen av denna fråga, och det har ju icke heller herr Bengtsson i Norup. Jag har åtminstone i själva utskottsplenum, där jag var närvarande, fått söka bilda mig en mening om saken så gott jag kunnat. Det hade icke herr Bengtsson i Norup gjort. Han var likväl på det klara med att denna fråga var icke som en vanlig statsutskottsfråga. Ja, jag vet icke, varför han fann det. Är det för att förslaget framlagts av den nu sittande regeringen eller är det av andra skäl, som det är ett ovanligt statsutskottsärende? Jag vet icke riktigt, men statsutskottet skall väl i alla fall ge ett svar på de kungl. propositionerna, och det har gett ett här, även om det av åtskilliga har underkänts.

Jag vill också säga, när man talat så mycket om att det bara var dessa 159,000 kronor, som skulle gälla det hela i denna fråga — även herr Lindman yttrade sig i den riktningen — att det är väl ändå ingen, som på allvar driver den satsen, att man klarar det hela med några 159,000 kronor. Man klarar icke upp saken för de tre ämbetsverken bara med dessa 159,000 kronor, som man icke anser är något att tala om. Herr Kristensson talade ju om hur många miljoner, som gått åt till andra ämbetsverk. Så enkel är icke saken. Det går icke för 159,000 kronor att klara upp saken, det få nog herrarna se i fortsättningen. Det skulle ju vara ett oerhört billigt pris, åtminstone att döma efter vad vi äro vana vid.

Jag medger verkligen, att fjärde avdelningen i statsutskottet kunde låtit bli att tala om processkommissionen. Då hade man åtminstone icke kunnat få den förevändningen, att vi, som skola stå för statsutskottets uttalande, därmed skulle ha uttalat oss för processkommissionens förslag, och att det skulle vara det, som vi skylta för. Jaså, de gå in för processkommissionen, säger man. Ja, så är det färdigt. Jag tror, att det kunde man lugnt låtit vara borta. Vad Kungl. Maj:t icke i år men förut har föreslagit, är alldeles tillräckligt skäl för mig, och det hade gott kunnat räcka.

Denna fråga ligger verkligen synnerligen egendomligt. Det är tre ämbetsverk, som förklara, att de ha det så dåligt alla tre. Det ser dock ut som om de där ämbetsverken voro lika ställda som fattigt folk på landet. De kunna få utbyta sina lokaler mot något bekvämare, finare, vackrare, större och rymligare lokaler och ha det bättre. Nej, säga de, vi äro vana vid det här. Vi vilja bli kvar, där vi äro. Alla tre ämbetsverken vilja alltså vara, där de nu äro. Det är en egendomlighet, som man eljest icke brukar finna.

Den egentliga frågan gäller egentligen, vem som överhuvud taget skall kastas ut. Så har jag sett frågan. Absolut! Jag har då sett saken så, att det finns icke någon vidare sannolikhet för att statskontoret skall vidare omorganiseras, sedan vi fick riksräkenskapsverket, utan den nuvarande organisationen får väl anses definitiv åtminstone tills vidare. Kammarkollegium kan väl icke heller komma att ersättas med något annat, utan det blir väl som förut, att det får samla sina gamla luntor på hög och arbeta där och rota i dem. Det är väl då egendomligt, att den, som det är minst sannolikt skall förändras, ovillkorligen skall drivas ut. Kungl. Maj:t har ju redan en gång skridit till att avskilja åtminstone ett par tre divisioner från Svea hovrätt, men det blev ju icke då av, därför att de där norrlandsstäderna voro så förfärligt oense. Det vågar jag stå för, ty utskottet, som behandlade frågan, var alldeles ense om att det gott kunde ske, men nej, sade man, få vi icke hovrättsdivisionerna hos oss, så gå vi icke med på det, och till slut samsades man om en punkt: Få vi icke var och en hovrätten hemma hos oss, så avslå vi det hela. Då får det bli, som det är för närvarande.

Nå, nu tycks den sittande regeringen gå in för detta system, att hovrätten för evigt skall bli här i Stockholm, som den nu är. Man säger ju, att det bör koncentreras, som herr Björkman också sade, och jag förmodar, att det

Ang. ändrings- m. fl. arbeten i Rosenhaneska huset m. m. (Forts.)

då också skall finnas plats för den extra division, som så småningom skall avvecklas, som vi hoppas. Den har fått bli någonstans, och där vill man nu ha den. Jag kan då icke finna annat än att det verk, som man är mindre säker på skall fortsätta i det skick och i den storlek, som det nu har, i första hand bör flyttas ut.

Ja, herr Björkman sade också något om att processreformen kunde dröja så länge, men, sade han, ifall den skall gå igenom, behövs det plats för vittnen och parter. Då var han ju inne på processkommissionens förslag, som han icke egentligen trodde på. Det var väl ändå att gå händelserna betydligt i förväg.

Jag förutsätter således, att det kommer att ske någon utbrytning från Svea hovrätt, vare sig processkommissionens förslag går igenom eller något annat förslag går igenom eller rakt ingenting sker på de närmaste tjugu åren, vad beträffar våra domstolar. Jag förvånar mig verkligen över att Kungl. Maj:t icke tagit upp frågan om en utbrytning, när den var så nära sin lösning sist. Jag tycker, att det med skäl ligger mycket nära till hands att klara upp saken genom att förflytta ett par divisioner upp till Norrland. Ja, då säger man, att det betyder ingenting, ty det är bara så litet, så litet, d. v. s. för hovrätten betyder det ingenting, om det plockas bort ett par avdelningar.

Jag har härmed angivit mina skäl, varför jag intagit den ställning, som jag gjort, i statsutskottet. Jag tycker det är alldeles klart, att de ämbetsverk, som man icke ämnar rubba på, skola få bo kvar. Jag har icke hört från något håll, att det skall göras någon förändring vare sig med kammarkollegium eller med statskontoret. Däremot hade vi för en del år sedan en kungl. proposition om att förändra storleken av Svea hovrätt, och det var ett ganska långt gående förslag, och då tvekar jag icke, att om man skall välja något, så må det ändå få vara hovrätten, som får dela upp sig. Det kan väl icke vara någon god ekonomi att nu bygga ut för hela det stora antal divisioner, som den nu har, om man sedan skall bryta itu den. Skulle det också anses vara för kinkigt, är det väl rimligare, att man tar olägenheten av en liten klyvning av det divisionsantal, som egentligen vore nödvändigt så länge. Jag tror, att det icke är oöverstigligt. Får man den saken riktigt klar, så försäkrar jag herrarna, att jag skulle förr vilja gå in för att bygga nytt åt Svea hovrätt och klara upp saken på det sättet. Alltid kunde det där Rosenhaneska huset bli till nytta för något statens ändamål. Jag vill visst icke gå in för att det just skulle passa till arkiv, som man här sagt vara omöjligt, men på den plats, där det ligger, skulle det säkerligen ändå kunna användas till åtskilligt. Jag har dock knappast lust att säga, att den gamla institution, som statskontoret är, skulle tvingas bort, då det ju självt förklarar, att det finner sig tillfredsställt med sin plats och i huvudsak tillfredsställt med de lägenheter, det har.

Detta är, herr talman, anledningen till, varför jag har ställt mig så, som jag gjort i denna fråga, och nu ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Hans excellens herr statsministern **Ekman:** Jag kan, herr förste vice talman, icke återhålla lusten att här diskutera litet med mina gamla kamrater i statsutskottet och därvid söka anlägga synpunkter, som åtminstone i regel bruka vara avgörande för statsutskottet vid behandlingen av sådana frågor som den föreliggande.

Herr Kristensson började med att säga, att den kungl. propositionens motivering på den föreliggande punkten var svag. Jag väntade då, att herr Kristensson skulle gå in på och uppvisa, i vilka avseenden denna proposition visat sig föra ett resonemang, som icke höll. Jag väntade förgäves, ty

Ang. ändrings- m. fl. arbeten i Rosenhaneska huset m. m. (Forts.)

herr Kristensson talade om allting annat utom om den motivering, som återfinnes å sid. 67—77 i sjunde huvudtiteln. Allt, som står där till förmån för det kungl. förslaget, står alltjämt oemotsagt kvar.

Herr Anderson i Råstock, utskottets vice ordförande, var inne på och kritiserade beräkningarna. Det är ju så, att dessa i detta fall äro gjorda av byggnadsstyrelsen. Och vad vi i regel bruka anmärka mot byggnadsstyrelsen, så icke är det, att dess beräkningar gå till för låga belopp, så att arbetena sedan icke låta sig utföras för de av byggnadsstyrelsen ifrågasatta beloppen. Den omständigheten häves ju icke, herr Anderson, av att man inom utskottet försökt få fram en kalkyl på hur mycket en på annat sätt utförd byggnadsrestaurering skulle komma att kosta. Om man vill försöka partiellt genomföra en sådan, men går fram på sådant sätt, att större omläggningar och mera dyrbara reparationer därav bli en följd, så kan en partiell ombyggnad bli mycket dyrare än en långt gående och mera genomgripande byggnadsplan. Det är tydligen den vägen, som statsutskottet följt. Sålunda, att statsutskottet för ett mindre omfattande arbete kommit till en kostnadskalkyl, som endast ligger 3,000 kronor under vad som förutsättes i den kungl. propositionen, bevisar i fråga om hållbarheten av den senares beräkningar, såvitt jag förstår, ingenting.

Om jag därefter, när jag alltså saknar bärande inlägg emot propositionen från de båda uppträdande talarna, går över till utskottets yttrande och ser efter, vilka huvudskäl, som däri framföras, möter jag först följande sats: »Den huvudinvändning, som kan göras mot densamma», d. v. s. mot den av Kungl. Maj:t föreslagna anordningen, »är, att den innebär ett definitivt ordnande av ett komplex av lokalfrågor». Jag måste säga, att en sådan invändning, som att ett förslag innebär »ett definitivt ordnande» av ett komplex av lokalfrågor, utan att detta samtidigt medför några avskräckande kostnader, brukar ju eljest anföras *för* ett förslag och icke *emot* detsamma.

Vidare säger utskottet, att genom det definitiva ordnandet beträffande det Rosenhaneska huset skulle »dess användning för arkivändamål avskäras». Ja, det är riktigt, men det sker ju därför, att det, såvitt jag förstår, är klart ådagalagt, att den vägen icke är lämplig och knappast framkomlig. Huset lämpar sig icke för den uppgiften, och dess användning därtill skulle därför draga med sig ytterligare omändringar, som göra, att vad man ernår blir en dyr och dålig lösning. När så är fallet, är det då något fel att detta förslag »avskär» på sätt, som utskottet säger, möjligheten att använda detta hus för arkivändamål? Det förefaller mig tvärtom vara en förtjänst hos förslaget, att det uteslutit denna möjlighet, som efter grundlig undersökning befunnits olämplig. Detta utskottets motiv kan därför icke vara något hållbart skäl emot det föreliggande regeringsförslaget.

Vidare sägs i utskottets betänkande, att hovrättens »lokalbehov måste bliva i hög grad beroende av processreformen». Man har sålunda velat tänka sig, att processreformen kan medföra, att dessa mellandomstolar bli av en helt annan art än hittills eller att det blir en förändring på det sättet, att man behåller hovrätten i dess nuvarande skick men avdelar ett par, tre divisioner till en hovrätt för Norrland.

Vad först då beträffar frågan, huruvida man skall göra de av Kungl. Maj:t föreslagna lokalreparationerna beroende av genomförandet av en processreform i allmänhet, har man icke här med någon styrka fört fram den synpunkten — den fördes däremot fram med större energi i medkammaren. Men det förefaller mig uppenbart, att denna fråga och förslaget om en stor processreform äro från varandra så väsensskilda och tillika från varandra så fristående, att de böra var för sig bedömas och avgöras.

Återstår alltså alternativet, huruvida man skall tänka sig, att ett avskil-

Ang. ändrings- m. fl. arbeten i Rosenhaneska huset m. m. (Forts.)

jande av ett par, tre divisioner för att därav bilda en norrländsk hovrätt kan komma att bli realiserat. Orsaken varför den frågan icke hittills blivit löst är ju den, att man inom riksdagen icke kunnat ena sig om var en ny norrländsk hovrätt bör förläggas. Visserligen har det också funnits meningsskiljaktigheter därom uppe i orterna, och den oenigheten har naturligtvis i sin mån framkallat ovisshet hos statsmakterna. Men det har dock främst varit svårigheten att inom riksdagen komma till ett kamrarna emellan samstämmigt beslut, som vållat, att denna fråga ännu ligger till sig. När den föll sista gången, sade man allmänt, att det nu icke vore skäl att försöka komma fram med saken, förrän behandlingen av processreformen hunnit ge oss bilden utav hur mellaninstanserna i vårt domstolsväsende skola se ut. Det är från den synpunkten, som den sittande regeringen utgått, när den hade att bedöma, huruvida denna fråga skulle framläggas för detta årets riksdag, i vilket avseende ju dock kan tänkas, att en förnyad prövning ett följande år skall kunna ge ett annat resultat.

Även om man emellertid från den nuvarande hovrätten skulle urskilja ett par divisioner och flytta dem upp till någon norrländsk stad, medför detta icke någon svårighet i avseende å utnyttjandet av lokalerna i kungshuset. De behövas dels redan för den utvidgning, som ligger i de där placerade verkens fortsatta lokalbehov, och dels, om man icke vill medgiva detta, kunna de med säkerhet användas på annat sätt i statens tjänst till fördel för det hela. Sålunda föreligger icke någon svårighet att arrangera den saken, jämväl om hovrätten delas. Vid sådant förhållande förefaller det mig, som om denna gång på gång återkommande hänvisning till en eventuell Norrlandshovrätt icke kan tillerkännas värde såsom ett giltigt och avgörande skäl mot det av Kungl. Maj:t nu framlagda förslaget.

Vidare uttalas i utskottets utlåtande, att »det bör ock märkas, att såväl hovrätten som statskontoret bestämt motsatt sig förflyttning till Rosenhaneska huset» under framhållande av att »lokalerna varken i avseende å rummens storlek eller disposition lämpade sig för deras behov». Ja, det må vara. Men nu är det ju så, — och jag ber därvid att särskilt få vända mig till herr Olsson i Kullenbergstorp — att när man sökt bedöma, vilket av verken, som lämpligen borde förläggas till Rosenhaneska huset, har det visat sig, att just för statskontoret Rosenhaneska huset i avseende å lokaltillgången och detta verks fortsatta behov av utrymme, dess förflyttning dit lämpat sig bäst. Huset ifråga räcker fullständigt till för täckande av statskontorets lokalbehov. Men å andra sidan uppstår i detta fall intet överflödigt utrymme. I avseende å husets konstruktion lämpar sig användningen jämväl bäst för statskontoret. Ifrån denna synpunkt, som jag tycker skulle vara den naturliga och enda, när det gäller att förlägga ett verk till den ena eller andra lokalen, har det blivit statskontoret, som enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle flyttas till Rosenhaneska huset.

Det kan ju tilläggas, att alla verkscheferna velat stanna kvar i kungshuset på grund av dess förnämligare läge och på grund av åtskilligt, som de tycka ter sig trevligare där. Alla tre ha emellertid knutit dessa sina önskemål vid förhoppningen att något av de andra skulle flyttas bort och de själva få med bättre utrymme stanna kvar. Icke kan väl dock en dylik tvist mellan tre ämbetsverk få vara avgörande för staten, när det gäller att bedöma, huru de olika lokalerna böra disponeras. Man bör naturligtvis taga hänsyn enbart och uteslutande till vilken flyttning, som bäst tillgodoser samtliga verkens lokalbehov, och till vilket av de tre verken, som med hänsyn till det ifrågasatta husets beskaffenhet, storlek och användningsmöjlighet lämpligast bör placeras därstädes. Det är denna synpunkt, som för regeringen varit den avgörande, och det tycker jag, att särskilt herr Olsson i Kullenbergstorp skulle finna vara ett praktiskt, riktigt och godtagbart betraktelsesätt. Här står man istället och

Ang. ändrings- m. fl. arbeten i Rosenhaneska huset m. m. (Forts.)

filosoferar över att statskontoret varit där så och så länge och att riksdagen står mera nära det verket än de övriga. Det förefaller mig icke vara någon stark eller ens användbar motivering.

Utskottet säger slutligen — och därmed har jag gått igenom utskottets motivering — att man bör »enligt utskottets mening inskränka sig till att för minsta möjliga kostnad i Rosenhaneska huset anordna provisoriska lokaler för tillgodoseende av det mest trängande behovet av ökat utrymme». Punkt och slut i fråga om vad utskottet menar skall göras. Då frågar jag: När har det i statsutskottet blivit vana att, istället för ett förslag, som är klart fixerat till sin omfattning, som är noga beräknat i avseende å utgifternas storlek och som klart och tydligt redovisar, hur de olika lokalerna skola användas, att, säger jag, mot ett sådant program ställa upp en förhoppning, att man skall kunna »inskränka sig till provisoriska åtgärder» för »tillgodoseende av det mest trängande behovet» utan ett spår till närmare anvisning om vad som skall göras och utan beräkning över, hur mycket det, man föreslår, skulle kosta eller vad man egentligen därmed avser? Jag vågar i varje fall göra gällande, att ur utskottssynpunkt verkar det föreliggande betänkandet icke övertygande.

Nu är det emellertid så, att alla erkänna, att de lokalförhållanden, det här gäller, icke äro möjliga att i längden bibehålla och att de icke äro försvarbara. Ja, alla förklara, att en ändring är oundgänglig, om staten ställer tillnärmelsevis samma anspråk på lokalerna för dessa verks befattningshavare som för andra. Samtidigt som man erkänner detta, har man dock icke anvisat någon annan lösning än mindre någon, som bättre tillgodoser det sålunda konstaterade lokalbehovet.

Herr Kristensson från Göteborg talade om att 32 miljoner under årens lopp blivit nedlagda för byggande och inköp av lokaler här i Stockholm. Jag skall gärna ge honom rätt uti, att det är ett stort belopp. Han och jag ha tillsammans kämpat emot inköp eller uppförande av åtskilliga dyra lokaler. Någon gång ha vi gått in för lägre belopp än de, som sedan blivit beslutade. Men i rätt stor utsträckning äro också vi ansvariga för de beslut, som riksdagen i detta avseende kommit till. Jag förstår dock sannerligen icke, hur tillgodoseendet av lokalbehoven för andra verk nu kan åberopas på något sätt, med någon möjlighet till framgång och med anspråk att utgöra motiv i fråga om det nu föreliggande lokalbehovet. Detta bör bedömas, såvitt jag förstår, med hänsyn till nu föreliggande verks lokalbehov, med hänsyn till frågan om det föreliggande förslaget är billigt och praktiskt med avseende å dessa verks lokalfrågor, om det alltså löser den saken på bästa möjliga sätt och åt staten ger största möjliga valuta för den utgift, som det nu är fråga om. Det förefaller mig, som om, när herr Kristensson talar om dessa 32 miljoner kronor från gångna tider, han just därmed visar, att man lider brist på argument i den *föreliggande* frågan. Man försöker icke ens att övertyga på den punkt, varom nu striden står.

Jag vill för övrigt säga, att det är icke blott i Stockholm, som vi ha byggt dyrt. Vi kunna ju påminna oss, herr Kristensson, att vi bl. a. byggt ett posthus i Göteborg, som blev allt annat än billigt. För min del försökte jag då begränsa dimensionerna på detta. Men man hävdade tillvaron av ett ofantligt lokalbehov för detta byggnadsföretag. Nu ser det däremot ut, som staten kanske icke ens någonsin skall för egen del kunna taga i bruk hela det föreliggande lokalutrymmet.

Man har ytterligare som ett skäl emot det föreliggande förslaget anfört, att det finns en landshövding, som har en mycket dålig bostad, och att det är en

Ang. ändrings- m. fl. arbeten i Rosenhaneska huset m. m. (Forts.)

skam för landet, att han skall ha det så uselt. Visserligen vet jag icke riktigt säkert vem han syftar på. Jag skulle dock tro, att det är en landshövding, till vilken 7,000 kronor ha anvisats till förhyrande av bostad. Jag vet icke, om ur herr Kristenssons synpunkt denna summa på 7,000 kronor till bostad är så oerhört blygsam och ansvarslöst låg. Men jag skulle vilja säga om det drastiska bevis, som här har anförts, nämligen att vederbörande icke fick sova för råttorna om nätterna, att det första, jag skulle göra, om jag bodde i våningen, vore att tillita det billiga medlet att skaffa mig en katt. Måhända innebure det en billig möjlighet att kunna få den saknade nattron.

Nu har man frågat: Kan man stanna vid de 159,000 kronor, det nu är fråga om, eller följer icke därmed en ytterligare utgift, så att man kommer upp till ungefär den halva miljonen? Ja, för den ändring, som det nu är fråga om, och som gäller det Rosenhaneska huset, har ju beräknats ett belopp av 159,000 kronor. Denna ändring löser lokalbehovsfrågan för statskontorets vidkommande. Det blir då endast två ämbetsverk kvar i det nuvarande kungshuset, och det är väl uppenbart, att om man låter två ämbetsverk stanna kvar utan reparation, böra de ha det bättre än tre ämbetsverk i samma lokal utan reparation, såsom statsutskottet vill lösa frågan. Frågan om fortsatt reparation av sistnämnda hus får man bedöma nästa år. Vill riksdagen då vara med därom, kan man ju göra en reparation. Säger riksdagen nej, så bli i varje fall de i huset boende i bättre läge än om man låter alla stanna kvar utan någon verklig ombyggnad.

Kommunikationsministern har här anfört såvitt jag kan förstå fullkomligt övertygande skäl för att det belopp, som är ifrågasatt att senare nedläggas på kungshuset, verkligen blir lämpligt använt och ur statens synpunkt räntebärande. Men den kostnadskalkylen och det beslutet blir det riksdagens sak att komma till rätta med nästa år.

Beträffande eldfaran så har man här fått höra det resonemanget, att har det gått i ett par hundra år utan ökat skydd så bör det väl gå också i fortsättningen. Jag vet verkligen icke, om herrarna godkänna det skälet. För mig är det tydligt, att om man på samma gång som man tillgodoser ett lokalbehov kan minska eldfaran inom det hus det gäller, bör det betraktas såsom en förtjänst, såsom en fördel ur statens synpunkt.

Jag skall emellertid icke gå in vidare i detalj. Jag vill blott säga herr Anderson i Råstock, som brukar ha väl reda på sig i sådana frågor, att han på en punkt förde ett resonemang, som jag icke förstod. Han talade om »nedre justitierevisionens» lokalbehov och sade, att av detsamma framgår, att det förslag, som här föreligger, icke definitivt löser hovrättens lokalfråga. Ja, så föllo i varje fall hans ord. Flera andra åhörare omkring mig anmärkte också att det var ett underligt resonemang. Detta att beträffande nedre justitierevisionen frågan om dess lokalbehov också senare kan behöva tagas under omprövning, den saken är en helt annan fråga, som icke i någon mån påverkas av denna, och som icke heller kan med någon framgång åberopas i detta sammanhang.

Då majoriteten i första kammaren — en majoritet, som efter vad jag kunde konstatera, utgjordes av tre fjärdedelar av de i omröstningen deltagande, och som tillika icke alls var partibetonad utan som bestod av både socialister, liberaler, högermän, bondeförbundare och frisinnade — vid frågans behandling därstädes, kom till den uppfattningen, att i rak motsats till vad utskottet gör gällande, en lösning i överensstämmelse med Kungl. Maj:ts förslag på denna punkt bäst tillgodoser statens intressen, tror jag att den majoriteten bedömde den föreliggande frågan riktigt. Jag vågar också hoppas, att denna kammare skall komma till samma slutsats och därför fatta sitt beslut i överensstämmelse med reservationen och Kungl. Maj:ts förslag.

Ang. ändrings- m. fl. arbeten i Rosenhaneska huset m. m. (Forts.)

Herr **Anderson** i Råstock: Herr talman! Först skall jag be att få gratulera hans excellens att ha kommit in i de gamla debattagen, som vi så väl känna igen från statsutskottet. Men jag skall samtidigt be att få säga, att jag anser och tror för min del, att kammarkamraterna måste ge mig rätt i, när jag slutat mitt anförande, att vi fullkomligt lagt statsutskottssynpunkter på den här saken.

På sidan 223 i byggnadssakkunnigas betänkande, som väl herrarna både i regeringen och i riksdagen känna till, säga de sakkunniga någonting, som jag skall be att få citera. Sedan de talat om att det råder tvekan om när processkommissionen kan vara färdig o. s. v. säga de: »Vad som emellertid här måste framhållas är, att, då en gång omläggningen av rättsordningen vid de högre instanserna skall träda i kraft, måste nya lokaler såväl för Högsta domstolen som Svea hovrätt stå färdiga, emedan de nuvarande lokalerna för dessa båda institutioner då äro oanvändbara.»

Jag vill giva herrarna från statsutskottet och kamraterna i riksdagen i övrigt denna påminnelse och ställa dem inför en fråga: Om det här varit en kommitté, där hans excellens statsministern varit ledamot eller ordförande, och man kommit och med ett enda penndrag velat sudda ut vad kommittén skrivit och föreslagit, då riksdagen icke haft tillfälle att pröva det tidigare, vad tro ni följden blivit? Ja, jag tror att jag åtminstone för min del vågar säga: Gud nåde de stackarna, som då kommit i vägen för hans excellens statsministern.

Här har nu en sak prövats ordentligt och ett förslag blivit utarbetat, men sedan kommer hovrätten med ett förslag, eller vem det nu vara må, att man skall ändra det på det eller det sättet. Vem som tagit upp det från början är ganska dunkelt uttryckt i propositionen. Sedan har frågan även utretts inom byggnadsstyrelsen.

Jag håller därför på, att vi anlagt statsutskottets synpunkter här, ty när vi begärde att få ett begränsat område utrett — vi begärde icke en helt ny plan utan begärde bara att få veta vad det kostade att få ett 20-tal rum iordningställda — befanns det att vederbörande i byggnadsstyrelsen kom 3,000 kronor lägre än föregående beräkningar. Det är det jag sagt förut och jag vill vidhålla det. Det är, herr Bengtsson i Norup, ingen insinuation. Jag har sagt precis som det är, och beträffande besöket i Svea hovrätt sade jag, att det föreföll mig, som skulle man här ha mobiliserat hela sin personal. Det kan herr Bengtsson i Norup kalla för insinuation eller vad han behagar, på mig verkade det så. Jag har velat giva uttryck åt vad jag menar, och det tager jag icke tillbaka, när jag icke har anledning att göra det.

Sedan har herr Lindman här försökt att göra denna fråga så liten som möjligt. Han sade, att för en bagatell av 179,000 kronor klaras det hela av. Nej, det är icke så, t. o. m. herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet måste erkänna, att här var det icke fråga om 159,000 plus 20,000 kronor utan att det de facto var fråga om halva miljonen.

Jag vill vidare vända mig till hans excellens statsministern och erinra honom, eftersom han själv gjort mig den tjänsten att börja, om vårt samarbete i statsutskottet. Det var många gånger och särskilt en gång, som vi bägge kamperade tillsammans för att visa upp ihåligheten i beräkningar från byggnadsstyrelsen. Jag ser att hans excellens erinrar sig det. Då böra väl även vi inom det nuvarande statsutskottet, när vi finna, att vi icke kunna få ett begränsat program utfört för mindre summa än en omändring av hela Rosenhaneska huset, ha rättighet att tvivla på beräkningarna. Jag tror hans excellens icke kan komma ifrån att det verkligen är en fullt saklig och ur olika synpunkter fullt befogad statsutskottssynpunkt.

Arkivfrågan, den ha vi icke blandat in här, men jag vill påpeka, att det här

Ang. ändrings- m. fl. arbeten i Rosenhaneska huset m. m. (Forts.)

är första gången, såvitt jag kan erinra mig, som det kommit i fråga att statsutskottet och riksdagen skulle så utan vidare förkasta ett kommittéförslag på en så pass viktig punkt.

Här har nu åberopats att förre riksarkivarien uttalat sig mot det. Men icke finner man väl att det gått så lättvindigt till förut, när man gått in för sådana här utgifter. Det är ju så, ers excellens, att vi icke klandrat, att det ordnas definitivt för ämbetsverken, utan vad vi klandrat det är, att vi icke fått veta vad som sagts, ty en kommitté är ju ett väsen, som statsministern brukar ha respekt för. (Statsministern: Ja, det beror på det.) Ja, om man är med själv, så förändrar det ju saken. Vi klandra att det icke tagits någon som helst hänsyn till vad som här sagts, och det kan ingen komma ifrån, att herr Olsson i Kullenbergstorp satte fingret på en öm punkt, då han i likhet med mig konstaterade, att de verk, som det överhuvud taget är fråga om att göra förändring i, dem vill man låta sitta kvar, men de andra verken — åtminstone statskontoret kan det väl icke komma i fråga att nedskära — de skola flyttas. Jag får icke detta att gå ihop riktigt, och jag har försökt att klargöra för kammaren varför.

Så åberopade hans excellens majoriteten i första kammaren. Ja, därvidlag kan jag icke annat än berätta, vad en av ledamöterna här i andra kammaren sade efter första kammarens votering, när vi nu i alla fall äro inne på sådan bog, att man kan tillåta sig att skämta litet. Han sade så här: »Vi ha gu'skelov icke så mycket stockholmare, icke så mycket nuvarande och före detta hovrättsråd i andra kammaren som i första.» Det är möjligt, att det i någon mån inverkar vid beslutets fattande. Herr talman, jag har ingen anledning att frångå mitt yrkande.

Herr **Kristensson** i Göteborg: Herr talman! Hans excellens herr statsministern förvånades över, att jag icke kunnat godkänna den motivering, som lämnats i den kungl. propositionen men icke sedan i detalj talade om svagheterna i denna motivering. Jag tillät mig dock att hänvisa till statsutskottets motivering på den punkten. Hans excellens är en så gammal statsutskottsledamot, att han mycket väl vet, att det är sällan som statsutskottet i sin motivering kostar på sig tre hela sidor såsom i föreliggande fall. Om hans excellens för sin del — det kan jag förstå — icke anser denna motivering bärande, så är detta en sak för sig. Skälen äro dock i varje fall anförda.

Hans excellens lämnade vidare ett uppslag i besparingssyfte, som jag förmodar, om statsutskottet tar det ad notam, skall leda till att man kommer betydligt billigare ifrån en viss byggnadsfråga. Jag tillät mig anspela på något, varom här föreligga motioner på hundratusentals kronor, vilka motioner för övrigt haft mycket stora sympatier inom de två avdelningar i statsutskottet, som haft dem till behandling. Hans excellens sade, att vi skulle kunna lösa den frågan genom att bevilja ett litet anslag till en katt för den ifrågavarande förhyrda boställsvåningen.

Hans excellens undrade, vad de siffror, jag här anfört, angående de anslag till ämbetslokaler, som under den sista tioårsperioden anvisats, egentligen hade med denna sak att skaffa. Jag för min del vill då förklara, att jag anfört dessa siffror för att visa, att vi kanske ändå — som hans excellens också tycktes vilja medgiva — kommit in i en byggnadsperiod av det slag, att det kanske vore skäl för riksdagen, då det föreligger ytterligare förslag i den ena eller andra riktningen, att icke så ögonblickligen hoppa på än det ena och än det andra, utan att vi taga oss åtminstone en liten funderare på saken, i synnerhet om vi komma till den uppfattningen, att vi utan större våda i varje fall kunna skjuta några år på detta. Om jag icke missminner mig, har ju en av de folkfrisinnade partiernas största politiska födkrokar varit det argumentet,

Ang. ändrings- m. fl. arbeten i Rosenhaneska huset m. m. (Forts.)

att vi borde inskränka litet på statsförvaltningens och ämbetsverkens ansvällning. Om vi skola göra detta genom att bara öka ut lokalerna på alla de ställen, som icke under denna tioårsperiod blivit tillgodosedda, överensstämmer detta icke riktigt med den förkunnelse, som vi i detta hänseende hört.

Till sist vill jag till hans excellens säga, att statsutskottet har många gånger i frågor av liknande art med denna icke angivit någon bestämd siffra. Då det här gäller en obetydlig reparation av samma slag, som utgår ur det stora allmänna byggnadsanslaget, där man i en klumpsumma fört ihop beloppen för alla rikets byggnader, så vill jag påpeka, att i ett sådant fall som detta brukar man icke precisera så obetydliga belopp som det, varom här är fråga. Rosenhaneska huset har ju tills för bara några månader sedan begagnats av generalstaben, ett ämbetsverk, som icke hör till de minsta och obetydligaste i landet.

Till herr Bengtsson i Norup vill jag giva en kort replik. Jag förstår icke, varifrån herr Bengtsson i Norup fått grunden till sitt anförande i vad det gäller vissa delar av det jag yttrade. Jag sade icke ett enda förklenande ord om presidenten i Svea hovrätt. Det kunde icke falla mig in, ty jag hyser och har alltid hyst den största högaktning för den mannen. Lika litet yttrade jag ett enda förklenande ord om statsutskottets ärade ordförande.

Jag ber, herr talman, att få vidhålla mitt yrkande.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i förevarande punkt, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den vid punkten fogade reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Bengtsson i Norup begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes samt anslogs:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 37 av utskottets förevarande utlåtande nr 6, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den vid punkten fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet.

Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Rösträkning begärdes emellertid av herr Bengtsson i Norup, vadan namnupprop verkställdes. Därvid avgåvos 88 ja och 66 nej, varjämte 7 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Punkten 38.

Lades till handlingarna.

Punkterna 39—45.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 46 och 47.

Lades till handlingarna.

Punkterna 48 och 49.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Ang. befrämjande av luftfart.

Punkten 50, angående befrämjande av luftfart.

Kungl. Maj:t hade under punkten 49 av förevarande huvudtitel föreslagit riksdagen att för budgetåret 1927—1928 anvisa dels till understöd av regelbunden luftfart ett extra reservationsanslag av 500,000 kronor, dels ock för biträde vid handläggning av ärenden rörande luftfart ett extra anslag av 5,000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft en inom första kammaren väckt motion, nr 88, däri herr *Johan Nilsson* i Malmö föreslagit, att riksdagen måtte besluta, att hela den för en tredje hangarbyggnad å Bulltofta flygstation erforderliga kostnaden 360,000 kronor skulle bestridas av statsverket med lånemedel, att under sjätte huvudtiteln för 1927—1928 anvisa ett extra anslag å 11,653 kronor 23 öre till bestridande av de kostnader, som A. B. Aerotransport måst vidkännas för anläggning av radioflygstationer i Stockholm och Malmö, samt att under sjätte huvudtiteln för 1927—1928 anvisa ett extra anslag å 17,500 kronor till bestridande av de kostnader, som Malmö stad förskotterat för flygstationen vid Bulltofta.

Utskottet hemställde,

I) att riksdagen, med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande förslag, måtte för budgetåret 1927—1928 anvisa

a) till understöd av regelbunden luftfart ett extra reservationsanslag av 500,000 kronor; och

b) för biträde vid handläggning av ärenden rörande luftfart ett extra anslag av 5,000 kronor;

II) att riksdagen, i anledning av ovanberörda motion, måtte för budgetåret 1927—1928 till bestridande av kostnader, som av Malmö stad förskjutits för vissa arbeten å flygplatsen å Bulltoftafältet, anvisa ett extra anslag av 17,500 kronor; samt

III) att förberörda motion, i vad den avsåge bestridande av kostnad för en till uppförande avsedd tredje hangarbyggnad å nämnda flygfält samt anvisande av anslag till kostnader för radioflygstationer, icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservationer hade likväl avgivits:

av herr *Olsson* i Kullenbergstorp, vilken ansett, att utskottet bort hemställa om avslag å Kungl. Maj:ts framställning om anslag till understöd av regelbunden luftfart; och

av herr *Johan Nilsson* i Malmö.

Punkten föredrogs. Därvid anförde:

Herr **Olsson** i Kullenbergstorp: Herr talman! Vid förestående punkt har jag reserverat mig liksom ett par föregående år, då frågan gällt om statsanslag till det civila flygväsendet. Jag har nämligen aldrig blivit övertygad, hittillsdags åtminstone, att det är ett så särskilt viktigt trafikintresse, som

Ang. befrämjande av luftfart. (Forts.)

staten skall befordra, när den skall giva en så stor subvention åt de civila flygarna. Vi hade ju räknat ut i fjol, vad resan för varje passagerare kostade staten och vad den kostade passageraren själv. Jag tyckte, att det var alls icke någon rimlig proportion mellan dessa två olika summor. Nu får jag säga, att jag trodde verkligen, att denna ministär skulle vara litet sparsammare än den föregående; men jag kan just icke se någon vidare skillnad i ty fall. Hans excellens sade nyss, att han icke igenkände sina kamrater i statsutskottet, och jag tillät mig yttra i remissdebatten i år, att jag kände icke igen hans excellens från den tid, då han var ordförande för mig på tredje avdelningen. Det är för övrigt icke så länge sedan. På den tiden tyckte jag, att han såg väl så noga på alla saker, och många gånger prutade han till och med värre än jag.

Här är säkerligen en punkt, som man kunde hava prutat på. Jag finner det till och med egendomligt, att man icke gjort det. I Englands underhus har man redan ansett sig kunna göra det påståendet, att man övervärderat flygväsendet även i militärt hänseende och att det aldrig kan bliva sådant, att det kan konkurrera som transportmedel. Den man, som yttrade detta, har icke blivit gendriven.

Nu tror jag, att i år tjänar det icke mycket till att söka komma ifrån de högre rymderna. Jag tror dock, att det icke skall dröja länge, förrän förnuftet i riksdagen kommer ned från de högtflygande regionerna, så att man verkligen ser på saken och frågar: Vad kostar saken och vartill gagnar den? Det har man icke reflekterat på i denna fråga. Jag vill bara säga, att jag vet mycket väl, att när flugan har bitit en större samling, dröjer det länge, innan hon släpper så pass många att man kan komma till den vanliga punkten, att man räknar efter, vad en halv miljon är värd. Det gör man ännu icke i detta fall.

Jag skall emellertid, herr talman, be att få yrka avslag å utskottets hemställan under punkten I a).

Herr **Kristensson** i Göteborg: Herr talman! Jag är säker, att kammaren håller mig räkning för, om jag icke ingår på de sakskäl, som ligga bakom Kungl. Maj:ts proposition och statsutskottets utlåtande. Vi hava haft långa sakdebatter här föregående år, och därför nöjer jag mig med att yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

Jag begärde emellertid ordet för en annan sak. Inom statsutskottet och dess fjärde avdelning rådde enhällighet om en viss detaljsak, som icke blivit fullt klart uttryckt i utskottets betänkande. Det är den sak, som står omnämnd på sidan 58, där utskottet i fråga om upphållandet av flygrouten från Göteborg säger, att »utskottet, som förutsätter, att trafiken på Göteborg ordnas på ett tillfredsställande sätt, har intet att erinra mot detta departementschefens förslag». Detta uttalande bör tolkas på så sätt, att om icke det företag, som departementschefen omnämner i sin proposition, kan lyckas att på ett tillfredsställande sätt ordna flygtrafiken, denna linje i stället inom ramen av det avsedda anslaget ordnas på samma sätt som föregående år, dock med frånseende av Oslo-villkoret, så, att trafiken fullgöres av Aerotransport. Jag vill vädja till mina kamrater, närmast till utskottets vice ordförande, om han icke kan vitsorda, att det var avdelningens och statsutskottets uppfattning, att denna punkt skulle tolkas på det av mig angivna sättet.

Herr **Anderson** i Råstock: Herr talman! Jag vill bara säga, att det icke lyckats oss att formulera så klart, som man skulle önskat från avdelningens sida, vad man ville hava fram. Jag nödgas inskränka mig till att säga, att jag i det väsentliga instämmer med herr Kristensson i Göteborg. Jag hörde

Ang. befrämjande av luftfart. (Forts.)

honom emellertid icke så noga, och därför vågar jag icke utan vidare instämma i allt.

Herr talman, jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning gav herr förste vice talmannen till en början propositioner beträffande utskottets hemställan under I a) nämligen på dels bifall till utskottets hemställan i förevarande moment, dels ock avslag därå; och blev utskottets hemställan i nämnda moment av kammaren bifallen.

Vidare blev efter av herr förste vice talmannen därå framställd proposition återstoden av utskottets hemställan jämväl av kammaren bifallen.

Punkten 51.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 52 och 53.

Lades till handlingarna.

Punkterna 54 och 55.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 2.

Interpellation. Ordet lämnades härefter på begäran till herr **Thore,** som anförde: Herr talman! Det torde vara allmänt känt, att de statliga sjöfartsumgälderna i Sverige äro förhållandevis höga, medan vissa länder, t. ex. Danmark och Tyskland, icke utkräva någon som helst motsvarighet till vad staten här pålägger sjöfarten. Den extra belastning, som de statliga umgälderna utgör, kan helt säkert i sin mån medverka till att till förmån för utländska konkurrenter tillbakasätta rörelsen i våra svenska hamnar. Särskilt hämmande ställa sig dessa umgälder i fråga om trafiken med *turistfartyg.* Dylik trafik har under de senaste åren börjat utsträckas till vårt land. Det anses på initierat håll möjligt att genom lämpliga åtgärder väsentligt öka densamma.

Olika uppfattningar hysas om nyttan för landet i gemen av denna trafik. Vilken uppfattningen än må vara, synes det dock knappast överensstämmande med den sedan gammalt lovprisade svenska gästfriheten att genom oskäliga umgälder stöta ifrån oss ifrågavarande trafik. Med bortseende från andra skäl av ekonomisk och annan natur, som kunna andragas för att vi i stället visa tillmötesgående mot denna trafik, må allenast framhållas, att densamma tillför staten och hamnarna inkomster utan att i gengäld erfordra utläggande av särskilda kostnader.

Vad beträffar hamnarna, har man åtminstone i Stockholm och Göteborg, vilka i första hand kunna bliva föremål för besök av dylika fartyg, funnit lämpligt att visa tillmötesgående i fråga om hamnavgifterna. Stockholm har sålunda nedsatt hamnavgifterna för turistfartyg till hälften och Göteborg till fjärdedelen av de vanliga avgifterna. Härvid är förutsatt, att fartygen ej lossa annat gods än reseffekter eller intaga annat gods än sådana effekter, proviant o. s. v. ävensom att passagerare ej mottagas eller avlämnas utom i händelse av sjukdom eller på grund av liknande speciella omständigheter. Också lära hamnavgifterna, åtminstone i nämnda båda hamnar, icke ställa sig hindrande i vägen för besök av fartyg av förevarande slag.

Så mycket större utgör i stället det hinder, som andra allmänna avgifter uppställa. Belysande härför är nedanstående uppställning över de kostnader och av-

gifter, som beräknats för ett fartyg, som sistlidne sommar gjort en tur till de nordiska farvattnen, men vilket på grund av de höga avgifterna icke befanns kunna besöka svensk hamn. *Interpellation.* (Forts.)

Avgifter i Göteborg för ett efter svensk regel förut icke mätt turistfartyg inkommande från och utgående till utrikes ort.

Dräktighet:

engelskt brutto	20,277 ton
» netto	12,088 »
svenskt netto antaget till	16,000 »

		Avgifter			
		till staten	till hamnen	till andra	Summa
Fyr- och båkavgift:					
vid inklarering	4,200				
» utklarering	4,200	8,400			8,400
Hamnavgift:					
vid ankommande	840				
» utgående	840		1,680		1,680
Tonavgift till sjömanshuset:					
vid utklarering				800	800
Lotsavgifter och hemvägsersättning:					
sjölotsning	320				
hamnlotsning	320			640	640
Mätningskostnad för partiell ommätning				2,900	2,900
		8,400	1,680	4,340	14,420

Om fartyget från Göteborg fortsatt direkt till Stockholm eller annan svensk hamn, skulle hamnavgiften i Göteborg minskats med 280 kr. Ytterligare fyr- och båkavgift hade ej behövt erläggas. Hade däremot fartyget från Göteborg utklarerats till Köpenhamn eller annan utrikes ort och därefter ånyo besökt svensk hamn, hade fyr- och båkavgift därvid fått erläggas på nytt, dock endast med c:a 3,800 kr. sammanlagt för in- och utklarering. I fråga om fyr- och båkavgiften gäller nämligen, att om sådan avgift under ett kalenderår erlagts två gånger, utgår vid följande resor för de första 1,500 tonnen avgiften med 25 öre och för överstigande tontal med 10 öre per netto registerton, allt ökat med 5 %, som tillfaller den statliga isbrytaren.

I det ovan lämnade exemplet å kostnaderna för ett besök i Göteborg av ett turistfartyg utgör den kronan tillfallande fyr- och båkavgiften nära 60 %. Därest fartyget varit mätt till svenskt mått och sålunda ej behövt ommätas, hade kronans andel av samtliga avgifter utgjort nära 75 %. Den minskning i fyr- och båkavgiften, som ernås efter upprepade besök i svenska hamnar under samma kalenderår, kan som regel endast i förhållandevis ringa mån utnyttjas av de stora turistfartygen, vilkas reserouter som regel ej kunna läggas så, att de omfatta mera än ett eller möjligen två besök i de nordiska farvattnen under ett och samma år. I vart fall måste en så dryg avgift som 8,400 kronor till svenska staten få anses över hövan stor för ett besök i Göteborg, Stockholm eller annan svensk hamn, särskilt i betraktande därav, att ett dylikt besök i regeln endast omfattar en eller ett par dagar. I utlandets ögon skänker det landet en allt annat än smickrande uppmärksamhet, när man får veta, att de

Interpellation. (Forts.) svenska hamnarna på grund av orimliga kostnader ej kunna anlöpas. Förhållandet blir så mycket obehagligare, som i Danmark ingen statlig avgift alls upptages, medan motsvarande avgift i Norge ställer sig helt obetydlig för turistfartyg.

Under Göteborgsutställningen år 1923 var full befrielse från fyr- och båkavgift medgiven för fartyg av ifrågavarande slag, vilka besökte Göteborg. Så långt kan man under vanliga förhållanden givetvis ej gå, så länge sjöfarten i allmänhet belägges med denna umgäld. Det synes dock, som borde umgälden kunna högst väsentligt reduceras. Ett sätt vore därvid att för turistfartyg medgiva, att avgiften redan vid första besöket finge beräknas till det lägre belopp, som annars tillämpas först efter det avgiften erlagts två gånger under samma kalenderår. Det synes också kunna ifrågasättas att få ordnat så, att avstickarresor till våra grannländer mellan besök i svenska hamnar ej skulle medföra skyldighet att erlägga ny fyr- och båkavgift. Därest sådana lättnader medgåves, skulle i exemplet här ovan fartyget haft att i fyr- och båkavgift erlägga 3,830 kr. och skulle denna avgift gällt, även om fartyget mellan besök i Göteborg och Stockholm gjort en avstickare till t. ex. Köpenhamn. Det synes, som borde en dylik avgift till svenska kronan vara fullt tillräcklig under de omständigheter, varom här är fråga.

Beträffande avgifter för *sjölotsningen*, gå 60 % direkt till kronan, som avlönar lotsarna och 40 % till lotsarna själva. Som lotsavgifterna utgöra ersättning för gjorda prestationer och sammanlagda beloppet är jämförelsevis ringa torde i detta sammanhang ej vara något att säga om dessa avgifter.

Tonavgiften erlägges till sjömanshusen vid utklarering från svensk hamn. Avgiften är visserligen icke så stor, men den motsvaras icke av någon som helst prestation från sjömanshusens sida.

Angående *mätningen* må först erinras, att i Sverige tillämpas en skeppsmätning, som endast sammanfaller med den i Belgien och Chile tillämpade och som i ganska betydande mån skiljer sig från den i flertalet länder använda s. k. engelska skeppsmätningsregeln. Mätning till svenskt mått får verkställas icke blott av svenska skeppsmätare, utan godkännes även mätbrev utfärdade i de flesta andra länder. De svenska bestämmelserna giva som regel till resultat ett mått, vilket är större än de mått på dräktigheten, som erhållas med andra länders mätsystem. I följd härav måste fartyg, som blivit mätta efter annorstädes än i Belgien och Chile gällande regler, mätas till svensk regel för att de här utgående fartygsumgälderna skola kunna beräknas. Härvid behöver i allmänhet endast partiell ommätning företagas. Detta förfaringssätt ställer sig billigare än fullständig ommätning; men betingar dock ganska betydande kostnader, vilket torde framgå av det ovan lämnade exemplet. Det synes, som borde för mera tillfälliga besök av det slag, varom här är fråga, kunna medgivas ett mätsystem, som är mindre omständligt och följaktligen mindre kostsamt, även om det därigenom erhållna måttet på fartygsdräktigheten bleve mindre exakt. Enklast skulle vara att göra ett visst procentuellt tillägg till den i engelskt mått uttryckta dräktigheten. Till övervägande del äro nämligen fartyg i allmänhet och särskilt fartyg av här ifrågavarande slag mätta till engelskt mått.

Frågan om omläggning av de allmänna sjöfartsavgifterna är, som senast erinrats i Kungl. Maj:ts proposition nr 46 till innevarande års riksdag, föremål för utredning, vilken uppgives vara i det närmaste slutförd. Vid behandling av nyssnämnda proposition och en i samband härmed väckt motion, om avskrivning av lastpenningar har riksdagen uttalat sin förhoppning, att resultatet av omförmälda utredning må kunna redan nästa år föreläggas riksdagen. Det torde kunna förväntas, att frågan om turistfartygens sjöfartsumgälder tages upp samtidigt med sjöfartsavgiftsspörsmålet i sin helhet för

att sålunda vinna sin slutliga lösning. Mot detta tillvägagångssätt är givetvis intet att erinra. *Interpellation.* (Forts.)

Emellertid måste dock turistfartygen ställas i en klass för sig, då med fartyg av detta slag trafiken är rent tillfällig och till synes helt beroende av huruvida nedsättning i sjöfartsavgifterna här kan medgivas. Sjöfartsavgifternas allmänna reglering i förhållande till de parter, som här beröras, främst staten, respektive kommuner och trafikanterna, torde för övrigt ytterst litet beröras, huru turistfartygens — det avses här sådana av 8,000 tons bruttodräktighet och mera — umgälder komma att bli beskaffade. Ett ingripande på administrativ väg för åstadkommande av en tillfällig nedsättning i turistfartygens allmänna avgifter, blott denna nedsättning hålles inom rimliga gränser, torde alltså kunna anses falla inom Kungl. Maj:ts befogenhet. I vilka avseenden och på vad sätt en lättning i avgifterna skall kunna erhållas har redan i det föregående berörts.

Med anledning av vad sålunda anförts tillåter jag mig att till herr statsrådet och chefen för *handelsdepartementet* rikta följande spörsmål:

Är herr statsrådet benägen, i syfte att innevarande sommar befrämja en ökad trafik med större turistfartyg på svenska hamnar, medgiva en nedsättning i sådana fartygs nu utgående allmänna umgälder, speciellt i vad avser fyr- och båkavgifter, kostnaderna för partiell ommätning och eventuellt även tonavgifter.

Ifrågavarande anhållan bordlades.

§ 3.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 4 A, till Konungen i anledning av vissa av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1927—1928 under riksstatens fjärde huvudtitel, innefattande anslagen till försvarsdepartementet.

§ 4.

Anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag till paragrafer i riksdagsbeslutet:

nr 19, angående förordning om fortsatt tillämpning av förordningen den 27 april 1923 angående rätt för Konungen att i visst fall åsätta särskild tullavgift;

nr 20, rörande förordning angående fortsatt tillämpning av förordningen den 17 maj 1923 om utgörande av en särskild stämpelavgift i vissa fall vid köp, byte eller införsel till riket av pärlor med flera lyxvaror;

nr 21, angående godkännande av ett mellan Sverige och Grekland avslutat handelsavtal;

nr 22, angående ändring i gällande tulltaxa av tullsatsen för korinter m. m.;

nr 23, angående beredande av emeritilöner för biskopar;

nr 24, angående lag om ändrad lydelse av 2 och 3 §§ i lagen den 9 december 1910 om emeritilöner för präster;

nr 25, angående lag om gäldande ur kyrkofonden i visst fall av pensionsavgift, belöpande å innehavare av prästerlig emeritilön;

nr 26, angående förslag till lag om ändrad lydelse av 12 § i lagen den 30 maj 1919 om rätt till litterära och musikaliska verk;

nr 27, om åtgärder för snabbare offentliggörande av valresultaten vid landstingsval och kommunalfullmäktigeval;

nr 28, rörande viss ändring av bestämmelserna angående tilläggsavvittring i Västerbottens läns lappmark;

nr 29, angående ändring i grunderna för bestämmande av pensionstillägg enligt lagen om allmän pensionsförsäkring;

nr 30, angående förslag till lag om ändrad lydelse av 4 § första stycket andra punkten i lagen den 18 juni 1925 angående förbud i vissa fall för bolag och förening att förvärva fast egendom m. m.;

nr 31, angående lag om ändrad lydelse av 11 kap. 4 § vattenlagen;

nr 32, angående vissa beslut, som fattats av den internationella arbetsorganisationens konferens vid dess åttonde sammanträde i Genève år 1926;

nr 33, angående godkännande av en mellan Sverige och Belgien undertecknad förliknings- och skiljedomstraktat;

nr 34, angående godkännande av en mellan Sverige och Österrike undertecknad förliknings- och skiljedomstraktat;

nr 35, angående lagstiftningsåtgärder för beredande av ökad möjlighet att tillvarataga det i de allmänna flottlederna sjunkna virket;

nr 36, angående lag om ändrad lydelse av § 34 mom. 4 värnpliktslagen den 12 juni 1925;

nr 37, angående förslag till lag om försäkringsavtal m. m.;

nr 38, angående lag om gälds betalning genom penningars nedsättande i allmänt förvar;

nr 39, angående förslag till lag om dödande av förkommen handling m. m.;

nr 40, angående viss ändring i sjölagens bestämmelser om ersättning för överliggedagar;

nr 41, angående lag om ändrad lydelse av 3 § i lagen den 6 mars 1899 om verkställighet i visst fall av utländsk domstols beslut;

nr 42, angående lag om behörighet för diplomatisk tjänsteman att verkställa konsulär förrättning;

nr 43, angående vissa inrikes postavgifter;

nr 44, rörande vissa ändringar i förordningen den 26 juli 1926 angående utförselbevis för råg och vete;

nr 45, rörande viss ändring i förordningen den 13 december 1912 angående tullrestitution i vissa fall vid återutförsel av utländsk vara;

nr 46, angående ändrad lydelse av § 4 r) i förordningen den 9 juni 1911 med tulltaxa för inkommande varor;

nr 47, angående ändrad lydelse av § 4 b) i förordningen den 9 juni 1911 med tulltaxa för inkommande varor, m. m.;

nr 48, angående vissa ändringar i den vid förordningen den 9 juni 1911 med tulltaxa för inkommande varor fogade tulltaxa;

nr 49, angående ändring i tullen å elektriska centralställverk och delar därtill m. m.;

nr 50, angående tullfrihet för med bly överdraget bandjärn av vissa dimensioner;

nr 51, angående tullfri införsel av en telefonkabel;

nr 52, angående nedsättning av tullen å lödpasta och lödpulver; och

nr 53, angående viss bestämmelse om tull å kärl och behållare av järnplåt med invändig beklädnad av aluminium.

§ 5.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 2, angående regleringen för budgetåret 1927—1928 av utgifterna under riksstatens andra huvudtitel, innefattande anslagen till justitiedepartementet;

nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående skyldighet för

personal vid försvarsväsendet att i vissa fall underkasta sig förflyttning till annat truppförband;

nr 54, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för förre furiren Karl Erik Viktor Pettersson från viss betalningsskyldighet;

nr 55, i anledning av väckta motioner angående flyttningsersättning åt sådana till truppförband eller stab i Boden hörande officerare m. fl., som lämna tjänsten på grund av avsked eller överföras på övergångsstat;

nr 56, i anledning av väckt motion om rätt för två musikdirektörer vid armén att för uppflyttning i löneklass tillgodoräkna sig viss tjänstetid;

nr 57, i anledning av väckt motion om befrielse för vissa officerare och underofficerare vid Gotlands artillerikår från skyldighet att återbetala vissa till dem felaktigt utanordnade lönebelopp;

nr 58, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående nybyggnad för fysikalisk-kemiska laboratoriet vid universitetet i Uppsala;

nr 59, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ordinarie lärarbefattningar i medicinsk radiologi vid universiteten i Uppsala och Lund samt karolinska institutet;

nr 60, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utvidgnings- och ändringsarbeten vid Malmöhus läns sjukvårdsinrättningar i Lund jämte i ämnet väckta motioner;

nr 61, i anledning av vissa av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln gjorda framställningar angående anslag till folkskoleseminarierna;

nr 62, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln gjorda framställning, angående understöd åt småskoleseminarier jämte i ämnet väckta motioner;

nr 63, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beredande av ordinarie anställning åt nomadskolinspektören;

nr 64, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till bestridande av kostnaderna för trettonde nordiska nykterhetsmötet i Stockholm år 1928;

nr 65, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående nedsättning av arvsskatten å viss del av kvarlåtenskapen efter framlidne direktören G. L. Öberg i Shanghai;

nr 66, i anledning av väckt motion om restitution till bostadsföreningen Hemfrid u. p. a. i Malmö av viss stämpelavgift;

nr 67, i anledning av väckt motion om återbetalande till Ängelholms stad av vissa staden felaktigt påförda utskylder; och

nr 68, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om vissa anslag under fjärde huvudtiteln;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 28, i anledning av väckta motioner om fullföljande av utredningen angående rätten till växande vilda bär m. m.;

nr 29, i anledning av väckt motion angående lagstiftning om inskränkning av tiden för skörd av lingon; och

nr 30, i anledning av väckta motioner om åvägabringande av utredning och förslag rörande ersättning åt nämndemän för nämndemansuppdragets fullgörande; samt

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 1, angående reglering för budgetåret 1927—1928 av utgifterna under riksstatens nionde huvudtitel, innefattande anslagen till jordbruksdepartementet;

nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående tillfälliga lönetillägg åt vissa vaktmästare och med dem jämförliga befattningshavare i vad rör jordbruksärenden;

nr 32, angående reglering av utgifterna för kapitalökning för budgetåret 1927—1928 i vad angår jordbruksärenden;

nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag till nyodling och betesförbättring å ofullständiga jordbruk;

nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad lydelse samt förlängd giltighetstid av avlöningsreglementet för tjänstemän vid domänverket m. m.;

nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående disponerande av avkastningen av statens hästavelsfond;

nr 36, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändring i grunderna för förvaltningen av vissa kronan tillhöriga vattenfall;

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av viss del av Västgöta och Skaraborgs regementens förutvarande mötesplats Axvalls hed;

nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa tullverket tillhöriga jordlotter i Norrtälje;

nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning till byggmästaren E. Jonsson i Malåträsk i anledning av förluster å byggnadsarbeten för domänverkets räkning; och

nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avsättande till nationalpark av visst område av kronoparken Norra Kvill i Kalmar län.

§ 6.

Justerades protokollsutdrag.

§ 7.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr	*Holmberg*	under	3	dagar	fr. o. m.	den	3	april,
»	*Wikström*	»	14	»	»	»	6	»
»	*Sandberg*	»	14	»	»	»	7	»
»	*Bergström* i Bäckland	»	14	»	»	»	7	»
»	*Pehrsson* i Göteborg	»	14	»	»	»	6	»
»	*Thore*	»	3	»	»	»	3	» och
»	*Lindgren*	»	4	»	»	»	4	» .

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 11.4 e. m.

In fidem

Per Cronvall.

Tisdagen den 5 april.

Kl. 3.30 e. m.

Förhandlingarna leddes vid detta sammanträde av herr förste vice talmannen.

§ 1.

Justerades protokollen för den 29 och den 30 nästlidna mars.

§ 2.

Upplästes följande till kammaren inkomna sjukbetyg:

Herr Riksdagsman Arvid Gardell är fr. o. m. denna dag tills vidare förhindrad att deltaga i riksdagens förhandlingar på grund av Influensa, vilket härmed intygas på heder och samvete. Stockholm den 4 april 1927.

O. D. Barr,
leg. läkare.

§ 3.

Föredrogs herr *Thores* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda, anhållan att till herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet få framställa spörsmål angående nedsättning i de allmänna umgälderna för större turistfartyg; och blev berörda anhållan av kammaren bifallen.

§ 4.

Vidare föredrogos var för sig och hänvisades till jordbruksutskottet de på kammarens bord liggande motionerna nr 463 av herrar *Andersson* i Rasjön och *Jeppsson*, nr 464 av herr *Månsson* i Erlandsro *m. fl.* samt nr 465 av herr *Hage m. fl.*

§ 5.

Statsutskottets härpå föredragna utlåtanden nr 2 och 53—67 bordlades åter.

§ 6.

Vid nu skedd föredragning av statsutskottets memorial, nr 68, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om vissa anslag under fjärde huvudtiteln blevo de i detta memorial föreslagna voteringspropositionerna av kammaren godkända.

§ 7.

Föredrogos, men blevo ånyo bordlagda första lagutskottets utlåtanden nr 28—30 samt jordbruksutskottets utlåtanden nr 1 och 31—40.

§ 8.

Ordet lämnades härefter till herr **andre vice talmannen,** som yttrade: Herr talman! Jag tillåter mig hemställa, att jordbruksutskottets utlåtande nr 1 måtte å morgondagens föredragningslista uppföras först bland två gånger bordlagda ärenden, därefter jordbruksutskottets utlåtanden nr 31—40, därefter konstitutionsutskottets utlåtanden nr 15 och 16 och slutligen övriga ärenden i den ordning de förekomma på dagens föredragningslista.

Denna hemställan bifölls.

§ 9.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 5 A, i anledning av vissa i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1927—1928 under riksstatens femte huvudtitel, innefattande anslagen till socialdepartementet; och

nr 6 A, i anledning av vissa av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1927—1928 under riksstatens sjätte huvudtitel, innefattande anslagen till kommunikationsdepartementet, ävensom åtskilliga beträffande samma huvudtitel väckta motioner.

§ 10.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets memorial, nr 69, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande ändrings- och reparationsarbeten m. m. i Rosenhaneska huset och gamla kungshuset; och

andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 4, i anledning av väckta motioner om begränsning av gifta kvinnors användande i och innehav av statstjänst och allmänt uppdrag.

§ 11.

Justerades protokollsutdrag.

§ 12.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr	*Sävström*	under	14	dagar	fr. o. m.	den	7	april,
»	*Olsson* i Ramsta	»	14	»	»	»	7	»
»	*Olsson* i Kullenbergstorp	»	13	»	»	»	8	»
»	*Wagnsson*	»	14	»	»	»	7	»
»	*Johansson* i Krogstorp	»	14	»	»	»	7	»
»	*Bodén*	»	14	»	»	»	7	»
»	*Andersson* i Prästbol	»	14	»	»	»	7	»
»	*Leffler*	»	14	»	»	»	7	»
»	*Carlson* i Mölndal	»	14	»	»	»	7	»
»	*Mårtenson*	»	14	»	»	»	7	»
»	*Brännberg*	»	14	»	»	»	7	»
»	*Hammarlund*	»	14	»	»	»	7	»
»	*Weibull*	»	14	»	»	»	7	»
»	*Paulsen*	»	14	»	»	»	7	»
fru	*Nordgren*	»	14	»	»	»	7	»

herr	*Lundén*	under	14	dagar	fr. o. m.	den	7	april,
»	*Björk*	»	14	»	»	»	7	»
»	*Andersson* i Falkenberg	»	14	»	»	»	7	»
»	*Frost*	»	14	»	»	»	7	»
»	*Sundström*	»	14	»	»	»	7	»
»	*Lilliecreutz*	»	8	»	»	»	8	»
»	*Olsson* i Rimforsa	»	14	»	»	»	7	»
»	*Högström*	»	14	»	»	»	7	»
»	*Carlsson-Frosterud*	»	14	»	»	»	7	»
»	*Björklund*	»	14	»	»	»	7	»
»	*Holmgren*	»	14	»	»	»	7	»
»	*Ros*	»	14	»	»	»	7	»
»	*Fager*	»	14	»	»	»	7	»
»	*Månsson* i Erlandsro	»	14	»	»	»	7	»
»	*Jeppsson*	»	3	»	»	»	5	»
»	*Jönsson* i Revinge	»	14	»	»	»	7	»
»	*Wirsell*	»	14	»	»	»	7	» och
»	*Smedh*	»	14	»	»	»	7	» .

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.2 e. m.

In fidem
Per Cronvall.